

~~P. 154.~~
482
F. 6. VII.

Fontos Tanitás

a'

leg-óltsóbb, 's tüz ellen szolgáló

Épités Mesterségéröl.

Melly szerént

tsupa földböl Falak,

és

Szalma-'Sendellyes Fedelek

épittetnek,

a'

Köz-Nép kedvéért.

BRUKENTHAL-MÚZEUM KÖNYVTÁRA

22 darab Kupferel.

Szebenben,
Nyomtattott Barth János betüivel. Ts. K. priv. Dicast. Typogr. 1807.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

06639

Elő Szó.

Esméretes dolog: melly nagyon a' külömbbféle égések Erdélly Országnak minden részeit, főképpen pedig a' Száſz-helységeket nyomorgattják légyen! mellyek részszerént úgyan a' lakosok' vigyázatlanságától, avagy a' gyakor Menkö hullásoktól támadván, nagyobb részén pedig a' megveſztegetett gyujtogatok dühös vakmerőségének ſzomorú következései lévén gyakrán egéſz Faluinkat talpig el-puſztittják, 's azoknak leg gazdagabb lakoſsait már a' ſzegénységnek végső menedék hellyére, a' kuldús páltzára jutni kénſzerittik. Szomorú tudositásul ſzolgál ezen Tárgyban az égés

által ſzerentsétlené lett Adózóknak azon Laistroma, melly 20 Eſztendöktöl-fogva a' F. Királlyi Fö Igazgató Tanátsnak béadattván, az azon idö alatt Erdéllyben tüz által meg-emésztetett Házaknak ſzámát közél 6000 téſzi, hólott még egy illy ſzámas Csürök, és Istállók réſzſzerént magánosan, réſzſzerént pedig többes ſzámmal a' tüznek dühös áldozattyi lettenek, és jóllehet az azokban el-veſztett jókat tekintetbe vévén, mindazokról a' rendes adóból igen kevés engettetett-el, mégis azon el-engedés 20 Eſztendök alatt 100, ezer Forintoknál sokkal feljebb hágott. Mellyböl világosan ki-tetſzik, hogy a' gyakor tüz által ſzerentsétlené léttek' jovaikot illendö árokban fel-vévén egy néhány Milliokra a' kár fel-mégyen.

Ezen borzaſztó Szerentsétlenségeknek fontos meg-gondolásától öſztönöztetvén, több eſztendök el-ſollyása alatt törekedtem: miképpen mind azon tsapásokot el-

távoz-

távoztatni, az el-nyomorodott Hazánk-fiait fel-segélyteni, az Orſzág kaſsáját az illyetén adó-engedés költségétöl megkimélni, és a' mi leg-több, mi módon azon gonoſz gyújtogatokot, kiknek megátolkodott roſzſz tetteik, ritkán fel-fedeztetnek, az ök ſzomjuhozó veſzetségekröl el-ſzoktatni lehetne? Ezen tárgynak el-érésére elsö vélekedésem vala egy oly kezes kaſsa (Caſsa aſsecuratoria) fel-állitásának ſzükséges vólta, a' mellyböl egy ſzoros ſzámvetés után a' káros egy forint, vagy nagyobb sumának bé-tevéséért, ha ö azon Eſztendöben égést ſzenvedne, a' bé-tett summának ſzáſzſzori viſzſza adattatásával jutalmaztatnék-meg. De mivel az illyetén intézetek sok késedelmes környül állásoknak, 's egyébb lehetö nehézségeknek terhe alatt nyögnek, és emellet a' ſzerentsétlenséget mégis egéſzſzen el-nem lehet mellözni, hanem tsak valamit a' károsoknak ſzegény sorsokan segélyte-

 ni,

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ni, haſznosabbnak tartanám lenni, ha azon ſzámos égéseket egy jó, és tüzet kiálló épités módjával meg-elözvén, azoknak valamenyiben határt lehetne ſzabni.

Ezen okból meg-ſzerzettem vala magamnak a' Gazdálkodás (Æconomia) és azzal egybe kötöt Epitö-Mesterséghez ſzükséges, 's különösön pedig a' tüzet-ki-álló Epületekröl ſzólló minden irásakat, olvasván, visgálodván, probákat tévén némellyeket igen költségesnek, másokat éppen haſztalanoknak lenni tapaſztaltam. Találtam egy néhány Eſztendök elött a' többi között *Cointeraux Ferentz* igen ügyes, 's nagy tudományú Frantzia Epitö-Mesternek 1791 Eſztendöben Párisban ki-jött azon irásira, mellyekben sok utazása alkalmatoſságával egybe ſzedett jegyzései között a' Pizéé nevezetü tsupa földböl való Epités módja-is foglaltatik vala. Ezen könyvnek futva tett által levelezésével ſzemembe tünék ugyan egy elöre a' Pizéé

építés-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

építés-is, de aztat mint egy hihetetlenségnek állitván, a' nem haſzon-vehetökkel félre tettem; midön azomban ujra felgerjeſzté ebbéli figyelmeteſségemet egy ugyan ezen tárgyban Lipsiában ki-botsátot Jelentés, melly tiſztán ki-téſzi aztat-is, hogy az oda-való Városi Tanáts minden gazdaságbéli épületeit óltson, és a' tüzet ki-álló módra ezen Pizéé Epités-Mesterſége által épittette légyen. Utoljára a' dolognak eröſsége, tartoſsága, és joſsága felöl tökéletes meg-gyözödést okozott bennem azon próbatétel, mellyet Tekéntetes *Cseh János* Ur, a' Kolosvári Reformátum Fö Consistorium nagy Erdemü Titoknakja, kiváltképpen való ſzorgalmatos, 's visgálodó Gazda, a' Kolosvár mellett lévö hegy óldalban egy igen kies dombon saját gyönyörüségesen épült ſzölöje, 's gyümöltsös, és veteményes kertye közepette-ſzerentsés ki-menetellel elö adott. Ugyanis nem kevés bámuláſsal ſzemlelik-vala

minnyájon a' Nézök ezen különös ritka épületnek fel-emelkedését, és aban a' tsupa földnek kö-keménységü egy darabbá lett változását, melly ma-is a' felsö emelettel (Contignátio) együtt három alkalmatos szobákkal kedveskedvén a' leg keménnyebb tégla fal formájával diszeskedik.

Mingyárt azonnal ohajtom vala az én tüzben gyakor ízben forgott Hazámfiait ezen hasznos, 's óltsón tüzet ki-álló Epités modgyára meg-tanitni, minek-okáért idö közben sokszor ezen elö-adásomnak leg-jobb, 's leg-alkalmatosabb módgyáról törekedtem, miglen nem találtam egy gazdálkodás könyvében ama különös tüzet ki-álló, az ugy nevezett Szalma-'Sendellyböl készült Fedélnek le-irására. Es mivel bizonyos valék benne, hogy kiki Hazámfiai közül ha kedve tartya nem tsak föld-falakot, hanem tüzet ki-álló Fedeleket is önnön kezeivel, 's majd minden költség nélkül tsinálhat, kötelessé-

gemnek tartám lenni, kedves Hazámfiainak ezen Munkátskám által azon esméretlen különös Epités modjára bizonyos útat mutatni, mellyben hogy hoszszas ne légyek, 's Hazámfiainak-is a' munka megszerzésében könnyebbséget nyujtsak, igyekeztem az emlitett irásokból tsak a' szükségesebbeket ki-jegyezni, sokaknak pedig homállyos értelmeket tisztába hozni, és holmi tapasztalásaimat, 's egybe szerkesztetett jegyzéseimet itt, amatt hozzájok adni. Melly tsekélly munkám ha olly jó indulattal fogattatik, 's annak foglalattja olly igyekezettel munkába vetetödik, minö buzgósággal én aztat egybe szedtem, bizonyos vagyok, hogy czélját a' közönséges jónak eszközlésében, és elö-mozditásában föképpen a' szegényebb sorsú lakosokra nézve szerentsésen el-érheti. Költ Kolosvárt. Pünkösd Havának 10dik Napján 1804dik Esztendöben.

Schárbergi Bedeus Joakim.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Bé-vezetés.

A' tsupa földből való Epitésnek módja, melly tárgya ezen munkátskámnak, és a' melly Pizéé névvel neveztetik, közél sem olly uj tanálmány, hogy annak ſzerentsés kimeneteléről még lehetne kételkedni, sött inkább igen régi eredetére nézve. Ha mi ujság benne tanáltatik; nem egyébb, hanem ezen dolognak azon tökéletesebb léptsöje, mellyre tsak ujjonában emelkedett, és a' melly által ezen épités módja a' kömives munkával majd hogy egy betsbe nem tétetik.

Innen jóllehet a' ſzorgalmatosan épült kö-épülettöl az elsöséget meg-nem lehet tagadni, sött inkább ha a' költség, és a' Materiále bövsége engedi az erös kö-falakat a' tehetösebbeknek jovasolni, mindazonáltal a' Falusi Gazdának ezen Pizéémódot is nem kevéſsé lehet ajánlani, megtekéntvén azt, hogy ök ez által magoknak igen óltson, mindenféle gyuladások ellen bátorságos, és az egéſség' fenn-tartására nagyon alkalmatos lakást igirhetnek. Ezen meg-betsülhetetlen Mesterség az értelmes Emberek ſzorgalmatoſsága által már annyira meg-világositтatott, hogy ö benne mindenek a' leg-érthetöbb együgyü móddal elö hozattatván sinor mértékül bátran veheti ki-ki magának a' végre, hogy e' ſzerént még a' köz ember-is önnön maga Házát Csürét, Istállóját, és Kert-keritéseit épitse, vagy épittese, a' nélkül, hogy a' munkán 's fáradságon kivül valami költségébe kerülljön.

Leg nevezetesebbé téſzik az illyen épületet azon jeles tulajdonságok, mellyeknél-fogva lakó-házai az épitönek nyárban hivesek, télben melegek. Kiváltképpen való pedig ennek tartoſsága, mivel Frantzia Orſzágban az illy épületekről két ſzáz eſztendöknél régibb levelek-is tanáltatnak. Es valojában valamint az azokhoz kivántató Materiále el-nem enyéſzhetö terméſzetü: ſzint úgy az aból kéſzült épület-is alább való nem léſzen, hanem ſzükség, hogy az épület falainak felsö ſzélei ahoz alkalmatos Fedél által oly tökéletesen oltalmaztaſsanak az eſsö ellen, hogy semmi nedveſség hozzájok ne férjen, ne hogy a' falaknak azon réſzeiben a' föld fel-ázzék, meg-dagadgyon, és vé-

HÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

gre le-omoljon. Az illy Epületnek falai, mint az majd bövebben ki fog tettszeni, egy tsep viznek hozzá járulása nélkül tsupa földből állanak, melly által olly száraz keménnyek léfznek, hogy fejfzével-is alig vághatni egy darabbotskát belöllek, 's ugyan azért tsak nem mint akár melly kö-fal olly tartósak.

Ezen Epületek bé-fedésekre az eddig fel-tanált tüzet ki-álló eszközök közül leg nevezetesebb az ugy nevezett *Habániai Szalma-Fedél*, melly áll Szalmából, és Agyag földből kéfzült Szalma-'Sendellyekből. E' sokkal tartosabb, mind a' nálunk esméretes Szalma, Nád, Fa-'Sendelly, és Téglatserép Fedeleknél. Valamint az esső, szint ugy a' tüz-is néki nem árthat, mert ha az emlitett Szalma-'Sendellyek a' rendesen elö-adandó mód szerént kéfzittetnek, a' hányodó tüzes 'Sendellynek, 's égö tsoportos Szalmának annyi gyujtó ereje nem léfzen, hogy aztot, mint más közönséges Szalma, és 'Sendelly Fedeleket meg-oltalmazni ne leheſsen. A' Szalma-'Sendellyek ha mingyárt meg-gyúlhatnának-is, tsak lafsan pislog bennek a' tüz; 's lángba soha nem borúlhatnak. De tovább még

azon hafznos tulajdonsággal-is birnak, hogy nehézségek miatt a' Széltöl ide oda, nem hordoztathatnak; midön ellenben a' közönséges Szalma, vagy Nád Fedeleket a' középfzerü fzelek-is könnyen meg-bontják, el-hánnyák, és néha egéfzfzen-is egy helyröl másuva viſzik. A' sebes esősök ha valamelly kemény dudoros Széltöl hozattatnak, a' Fa-'Sendellyen fel felé tsapodván által hottanak, 's azokat meg rontják. A' Zápor-jég esősök ha nagyobb darabokban, és sebesen jönnek a' leg jobb Tserép-Fedeleket le-verik. E' mellett melly veszedelmes romlások a' tüz által minden esztendöben okoztattafsanak légyen, eleven példákot tapafztalunk, 's azokra a' mindennap alamisnát kéröknek érdeklö sorsa ujra emlékeztet bennünket.

Minémü betsbe kelletik tehát nékünk azon *Habániai Szalma-Fedeleket* tartanunk? Ezek töllünk nem tsak az emlitett szerentsétlenségeket el-fordittják, hanem még; ha a' készitésben a' rendes illendöség megtartatik, számas esztendökre terjedö tartosságokkal-is nem kevés hafznban bennünket réfzeltetnek. Mint nagy, mint kitsiny Házak fedésében az illy Fedelek-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINȚIFICĂ

kel való élés éppen oly kevéſsé uj tanálmány, valamint a' Pizéé-épités, mert már ennekelötte több mint ſzáz Eſztendökkel az ugy nevezett Habánok, mint a' régi Anabaptista Morvák maradványi által hozattatván-bé Magyar-Országra, ottan kiváltt három helyeken, ü. m. *Groſzsüttzen, Sz. Jánosan, és Szoboditson* mint már régh esméretes dolog bé-vétetett. Fájdalom! hogy ezen haſznos Fedelek nem régen jöhettek Országunkba, hanem tsak mostanában némely élesen gondolkodó, 's visgálódo Uraságoktól kezdettenek munkába vetetödni; és ekkor-is még közönségeſsé nem lehettenek.

Elsö Réſz. A' Pizéé-épitésröl, avagy a' Föld-Falaknak leg-jobb el-kéſzitéséröl.

I. Szakaſz. *A' Pizéének leg-régibb módjáról.*

§. 1. Mit tégyen a' Pizéé.
2. A' Pizéének régisége.
3. A' Pizééhez való eſzközök.
4. A' Láda óldal-Táblájinak kéſzitése.
5. Láda Bütü a' ſzegeletekre.
6. Ekek és karok a' Ládához.
7. Kaptsok a' Ládához.
8. A' kapots mértéke.

§. 9. A' Ládának egybe rakása.
10 A' Pizéé-külüknek kéſzitése.
11. A' Pizéé-külük nyele.
12. Vájog és Sárfalak.
13. A' Ládának a' Pizéé-falokhoz való kéſzittetése.
14. A' Pizéé-falaknak kezdete.
15. A' Pizéé-falak folytatása.
16. A' Bütü deſzkával való élés, az Ablakok és Ajtoknál.
17. A' Pikel, horgas Fejſze, 's az azzal való élés.
18. A' Pizéé-falnak, második Gerezd-sora.
19. A' Ház Tsuttsa.
20. A' Falok vékonyitása.
21. A' Pizéé-épitésnek közönséges haſzna.
22. Az Ajtok és Ablakok kéſzitése.

II. Szakaſz. *Különös Pizéé-mód, a' Ház és keritésfalokra.*

§. 23. Pizéési keritésfalak.
24. A' Falra hellyeztetett, Láda réſzeinek le-irása.
25. A' Pizéé keritésfalakon a' második Gerezdsor.
26. Közölebbröl-való Beſzéd a' keritésfalak felett.
27. A' keritésföld-falak, vékonyitásra ſzolgáló Tábla.
28. A' költség kemilése a' keritésfalaknak.
29. A' Bugay karoknak alkalmatos vólta a' keritésfalaknak.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINTIFICA

§. 30. Haſzna a' keritès falaknak kivált a' ſzegènységnél.

III. Szakaſz. *A' Materiálék meg-döngöltetéséröl.*

§. 31. A' döngölésröl.
32. A' döngölés valódi majmozása a' terméſzetnek.
33. A' Pizéének bámulásra méltó erölsége.
34. A' Pizéének példája a' terméſzetben.
35. A' Pizéé-falak, fedetlen-is ſokáig ellent állnak az eſsönek.
36. A' Pizéének, egybe ragadásáról.
37. A' Pizéének Betse.

IV. Szakaſz. *A' Pizéére több-vagy kevés-bé alkalmatos Föld nemeiröl, és vakolásról.*

§. 38. Altaljában a' Földröl.
39. El-nevezése a' Föld nemeinek.
40. A' Pizéére alkalmatos Földnek tulajdonsa.
41. Hol leheſsen a' jó Földet kiválképpen találni.
42. A' Földnek az elegyitès által lehetö meg-jobbittatása.
43. Hogy kellesék az elegyitett Földet meg-probálni.
44. A' Földnek a' Pizéére való kéſzitése.
45. A' kéſz Földre való gondviselése.
46. A' felette ſzáraz Földet még-nedvesiteni.
47. A' Földet meg-tiſztitani.
48. A' Falakat egymásal öſzſze kaptsolni.
49. A' Hijju-padlását fel-rakni.
§. 50.

§. 50. A' Szarvazat fel-álitása.
51. A' Keritès-falak fel-álitása.
52. A' Pizéé munkának fel-ſzámláltattása.
53. A' Pizéé-falak jelesebbek, az egyéb falaknál
54. A' foglaló Méſz kéſzitésröl.
55. A' Méſz-keverö jobb gübük le-irása.
56. Az ezen gübükkel való élés.
57. Külömbféle foglaló Meſzeknek le-irása.
58. A' vakolás ideje meg-határozása.
59. Allás, és a' vakoláshoz-való kéſzületek.
60. A' foglaló Méſz nemeinek el-nevezése.
61. A' paraſzt Mázzal-való bánás.
62. Az Uri Mázzal-való bánás.
63. A' Fal-gyalú le-irása.
64. A' vakolatot tartasan ki-fejériteni.
65. Hogy kelljen a' vakolatra feſteni.
66. A' Feſtékeket kéſzitteni.
67. A' Háznak ki-tzifrázása.

Második Réſz. Az uj Pizééröl, mely ſzerént Föld-Bólthajtások, és Fal-Fedelek kéſzitetnek.

I. Szakaſz. *Altaljában az uj Pizééröl.*

§. 68. Az uj Pizééhez, vagy-is a' Földi-téglák kéſzitéséhez való eſzközök.
69. A' Tábla Magyarázattja.
70. A' Pizéé-Föld-Téglák mértéke.
71. A' Pizéé-Téglákhoz való Forma.
72. A' Pizéé-Tégláknak Formába való döngöltetése.

)(* §. 73.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§. 73. A' kettõs Formák fel-állitása.
74. Hogy kelljen a' Formát el-bontani.
75. A' Földet az uj Pizéére kéſziteni.
76. Az uj Pizéének árra.
77. A' Pizéé-Fold-Téglák haſzna.

II. Szakaſz. *A' Pizéébõl-való Bolthajtásokról.*
§. 78. A' Pizéé Bolthajtások külömbféle nemeikrõl.
79. A' Tonna Bolt kéſzitése.
80. A' bóltozo Földi-téglák formájok kéſzitése.
81. A' Pizéé-bólthajtások-fala vastagsága.
82. A' 15 Fig. lévõ Háznak fel-épitése.
83. A' Kürtõ épitéséről.

III. Szakaſz. *A' Fal-Fedélről.*
§. 84. A' Fal-Fedélre való kéſzület.
85. Az épitõ Enyvről.
86. A' Méſzről.
87. Az épitõ Enyvnek kéſzitése.
88. A' Fedél meg-vakolására való kéſzületek.
89. Az épitõ Enyvel való vakolás.
90. A' lapos Fedelekről.

IV. Szakaſz. *Külömbféle dolgokról.*
§. 91. Az Oloſz Házak földjéről.
92. Az alatsonabb Oloſz padimentomról.
93. A' vizbe menõ épitõ Enyvről.
94. Pizéébõl való medékhely, az hideg ſzél és derek ellen, a' kertekbe.
95. A' mi eleinknek Gabanásai.
96. Az Anglusok Gabonásai.
97. A' Pizéébõl való Gabonások.
98. A' Pizéé Trágyáról.
99. A' fára tejendõ, tüzet ki-álló vakolatokról.

HÁZ REZSÕ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

Harmadik Réſz. Az Habán Fedélről, avagy egy igen haſznos, Szalma és Agyagból öſzſze ſzerkeſztetett héjazat neméről.

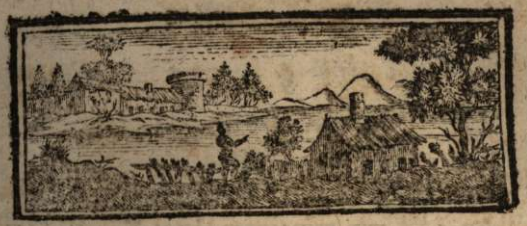
I. Szakaſz. *Az Habán fedésnek különös haſznáról.*
§. 100. A' Szalma-'Sendellynek, a' tüz ellen való tartosága.
101. A' Szalma-'Sendellyek alatt igen jó kamarák kéſzitetthetnek.
102. A' Szalma-'Sendellyel való éléſe, a' Mezei Gazdákat a' tséplésre fogja ſzoktatni.
203. A' Szalma-'Sendellynek tartosága, több épületekre fog alkalmatoságot ſzolgáltatni.
104. A' Szalma-'Sendelly által sok Szalma meg-tartatik.
105. A' zavaros és töredék Szalmából kéſzitett Fedeleknek ártalmaságáról.
106. Az oly Fedelek ártalmasága, a' Katonaságra nézve.

II. Szakaſz. *Az Habán Fedélhez ſzükséges dolgoknak elöre való el-kéſzitetésekről.*
§. 107. Az Habán Fedél alá való falaknak vastagságáról.
108. A' Szarvazatnak le-irása.

III. Szakaſz. *Az Habán Fedélnek kéſzitéséről.*
§. 109. Az Habán Fedélhez kivántato eſzközök, és ſzerſzámokról.
110. Az Agyagról.

§. 111. A' Méſz vagy Sár keverő Ládáról.
112. A' Vizről.
113. A' Sár keverésről.
114. A' Szalmáról.
115. A' 'Sendellyek Ládájáról vagy formájáról, mellyben tsináltatnak Táb. I. Fig. 1.
116. A' 'Sendelly formának fel-allitásáról.
117. A' 'Sendelly kéſzitésről.
118. A' 'Sendelly el-kéſzittetéséhez kivántató időről.
119. A' kéſz 'Sendellyeknek, a' formájából való ki-vételéről, és rakásra hordásáról.
120. A' 'Sendelly Halomról.
121. A' Száraſztásnak idejéről.
122. A' 'Sendellyeknek nehézségekről.
123. A' 'Sendellyeknek a' Fedélre való felhordatatásokról.
124. A' 'Sendellyeknek a' Létzekre való felkötöztetésekről.
125. A' Ház Üstök vagy Fázazatnak bé-fedéséről.
126. A' Vég 'Szupoknak el-kéſzitetésekről.
127. A' vég vagy Szeglet 'szupoknak nagyságáról.
128. Ezen vég vagy ſzeg-'Szupoknak fel-fedéséről.
129. A' potoló 'Szupoknak el-kéſzitésekről.
130. Az Eſzterhának, vagy a' leg-alsó sor 'Sendellynek meg-vastagitása, vagy ki-potolása.
131. A' Szegésről.
132. Az Eſzterhának meg-vastagitásáról.
133. A' Lajtorjákról.
134. A' meg-boritásról.
135. A' Fedélnek belső ki-sározásáról.
136. A' Fedőknek fizetésekről.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Elsö Szakaſz.

A Pizéének leg-régibb módgyáról

§ 1.

Mit tégyen a Pizéé?

A' Pizéé egy igen együgyü Kézi-munka, mert a' tsupa földnek ládákba, az az formákba való rendes bé-vérése, és egybe döngölése által kiſsebb, vagy nagyobb, 's többes emeleteket, és magos épületeket lehet kéſziteni. Ezen ſzót *Pizéé* magánasan véve, semmi tulajdon értelme nintsen, de mivel már ezen épités módjában ki-fejezö ſzóúl közönségesen fel-vétetett, továbbra-is a' szókott értelemben fog szólgálni, és külömbbség nem tétetik az *Pizéélés*, egybe-verés, egybe-döngölés szovok között.

§ 2.

A' Pizéének Regisége.

Hogy ezen épités módja még a' régi tudatlan homállyos időkben esmeretes lett légyen, világosan meg muttattya *Plinius* irt Terméſzet Historiájában, holott-is igy szól: „ Nem denem épitetteké „ Affrikában, és Spanyol Orſzágbanis földſalakot? „ mellyeket Forma-falaknak neveznek, mivel a„ zok mint valamelly Formákba két deſzkák köz„ zé, mellyek rendesen egymáſsal által ellen„ ben hellyeztetve vagynak, inkább bé-verettetnek, „ mint rend ſzerént epittetnek. Nem denem ma„ radnak fenn ezek Századokra, az eſsöt, szelet, „ tüzet keménnyebben ki állván, mint akármelly „ porondos méſzſzel kéſzült épület. Spányol „ Orſzágban látni *Hannibálnak* ma-is föld ſtrázsa „ házát, és a' tornyokat, mellyeket földből a' he„ gyek tetején épitettett. Hogy tóvábbá ezen Meſterség a' Romaiaknál-is ſzokásban lett légyen, mellyet ugyan azok Maradéki Spanyal Orſzágban *Kataloniában* és *Frantzia* Orſzágban kivált a' Lyon körül lévö helységekben követtenek, 's máj

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

mái napig fenn tartanak, bizonyitják az ottan számason tanált régi, 's azokhoz intézett ujjabb *Pizéé*-házok, 's egyéb épületek. Ezekről *Goisson* Ur 1772ben a' *Pizééről* botsátott Munkájában igy ír: „ Könnyü ki-tanálni, miert valamelly fontos ha„ ſzon nélkül való szokás egy tartományban so„ káig bé-rekeſztve maradhat? de álmelkodni lehet „ méltán, hogy az ollyatén Meſterségek, és Kézi„ munkák-is, mellyek a' durva mátériálék meg-ki„ millésével, 's a' munkának óltsó és szaporább vég„ re hajtásával igen derekason a' köz jóban mun„ kálodnak, azon tartanánynak hól már viragoz„ nak tsak ſzomszédságában-is állándóúl esmé„ retlenek maradnak, 's a' feledékenségnek setét „ szövevénnyein tévelyegni engedtetnek, a' mi ép„ pen ezen *Pizéé* epités módgyával történik. Ezen „ *Pizéé* epités módja gyarapodik tsak *Lyoniában*, „ a' nélkül, hogy arról valaki a' ſzomszéd hellységek„ ben gondoſkodnék, 's egy ſzüntelen való követ„ kezés' liniáján egy nemzetről a' másikra jutván „ fel-mégyen eredete a' régi Romaiokra, kik valaha „ a' hellység lakoſsai vóltanak, hihető hogy ezt a'

„ Mesterségetis, mint a' szöllö-mivelést, 's más
„ többeket, mellyekben máigis beszéd, és Nemzeti
, gondolkadás módgyokot észre vehetni, magok-
„ kal ide hozták. Morgának is Algiriai történeteiből világos, hogy a' *Pizée* ott-is már régen szokásban lett légyen. Mi fogjuk ezennel a' nevezett Frantzia tartományokban bé vétetett epitésmodgyát, a' miképpen az, az öregekröl a' fiakra, és unokákra fenn-maradott tökéletesen elö-adni, 's elöbbszöris az e' végre meg-kivántató eszközöket meg-tekinteni.

§ 3.

A Pizéehez-való Eszközök.

Ezek állnak a' következendö darabokból; u. m. Lásd az I. *Táb.*

Fig. 1. A Ládának égygyik óldal deszkája kivülröl
2. Ugyan annak más oldal deszkája belölröl.
3. A Ládának bütü-deszkája kivülröl.
4. Ugyan az belölröl.
5. Ekformán vágott deszka darabok. (tzókok)
6. Egy kifs darab fa, melly *fálmértéknek* neveztetik.

II. *Tabla.*

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

II. *Tábla.*

7. Egy Karónak tsapjával egygyütt lappossbb fele.
8. Ugyan az élire.
9. Egy láda kapots lapjával, mellyen a' tsapvèset-is vagyon.
10. Ugyan az feljülröl; és óldalról az az, szembetünöleg (*Perspectiwisch*) tetzve.
11. Egy készen fel-állittatott láda, mellyben az emlitett darabokat mind együtt lehet látni. Vagyon még azokon kivül egy kis kötél az F. és egy tsöntörek (páltza darab) a' G.
12. Egy éles Tsákán nyelestöl, oldolaslag.
13. Ugyan az fektében.

III.

14. Egy Külünek eleje, mellyel a' földet döngölik.
15. Ugyan az Oldalfelt, és nagyobb mértékben.
16. Ugyan annak talprajzolattya feljülröl nézve

Több olly szükségesek: a' Vágó, Lapátáso, Kosár, Putton, nagy drot-rosta, mellyen a' ki ásott földet által hánnyák. Vakoló kalán, Vizmérték,

függõ ónmérték, Szeglet mérõ, Bard, Fejsze', Pörölly, egy aſztalosi vas serzsánt, Gereblye, öntözõ kártya, Sujokbot, (kis fa bot) fürész, és szegek.

§ 4.

A' Láda Óldaltáblájinak készítése.

A' *Pizéládának* készitésére kell-venni 10. Láb hoſzú deſzkákat. (a) mellynek hogy annál könnyebb légyen ide-tova való hordosztatása, a' deſzkák puha fából légyenek, kétség kivül a' fenyõfa deſzkák leg-alkalmatosabbok, mivel ezek nem annyira szok-

(a.) Azon Mérték, mellyröl ezen Munkában szó vagyon, ama Frantzia lábmérték, mellyekböl 6. láb teſzen 1. ölet, 1. láb oſztatik 12. ujjra, 's 1. ujj vagy hüvejk 12 liniára, mint ezt a' II *Tab.* a' P. *Fig.* látni, (mellyben csak fele adatik elö.)

A' Bétsi lábmérték egy kevéſsel kisebb, azomban nem hiba, ha valaki minden számvetés nélkül egyenesen a' Bétsi mértékkel él.

Innen ezen félláb szerént *Fig. G.* mellyben hasonlóképpen egy ujj 12 liniából áll a' nevekedö mértek a' lehetöſſégig könnyebbitethetik.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

szoktak görbülni, mellyek közül e' végre a' legszárazabbakat, egyenesebbeket, és egéſségesebbeket kell ki-válagatni, 's a' mellyek nem tsögös, bogosok.

A' Ládának közönséges Magoſsága 2 lábni, 9 vagy 10 újjni szokott lenni, ha túdni illik mindennik oldaltáblába három szál deſzkát téſzünk, azok közül mindeniknek egy láb szélesnek kell lenni, hogy azok egymásra ereſztetvén a' ládának irt magoſága átallyában meg tartaſsék. Ha pedig a' déſzkák keskenyebbek, és tsak 9, vagy 10 ujj szélesek, léſznek-szükség egy negyedik deſzkát kétfelé hasitani, és az zal a' táblák meg-kivántató magoſságát ki pótolni.

Ezen 6. vagy 7 válagatott deſzkákat meg kel. küvül, belöl gyalúlni, vagy ha kivülröl el-maradis, de belölröl el-kerülhettetlenül meg kell tiſztitalni, mivel ezek formállyák a' falnak simaságat, másképen a' tapaſztalás-is tanit, hogy a' restség sokféleképpen árthat, mivel azoknak szálkás óldalokra a' föld reá ragadván, kivált eſsös idöben meg-nehezednek, e' mellett ha gyalulva, vagy egy kiſség meg-simitva vólnának, állandóúl tiſztán tartathatnának,

nak, 's meg-motskosodván a' sárt-is szalma tekertsekkel könnyü lenne le tisztitni.

Ezen három, vagy negyedfél deszkáknak öszve eresztetések után hogy azok egymással annál keményebben egygyesülve maradjanak kell még négy egy egy lábni széles deszka darabokat egyenlö tavúlságra egymástól hellyeztetni, 's szegezni, lásd az I. *Tab.* 1 's 2 *Fig.* mellyek Hevedernek neveztetnek. Ugyan ott meg-látni, hogy könyebb hordozódás-okáért a' ládának égyik égyik óldalára még két foglantyúkis vagynak szegeztetve, mellyek ugyan vasból szoktak lenni, de a' költség kerülése okáért kemény marha-inat-is lehet e' végre haszmálni.

§ 5.

Láda-bütü a' szegletekre.

A Ládabütüt, melly az épület szegletének földből leendö ki-tsinálására szólgál, lehet két egymásba eresztett, 's mind a' két-felén gyalúlt darabotska deszkákból késziteni, vagy lehet ugyan egy de 18 ujj széles, és 3 láb magos száldeszkát erre forditani, mivel pedig e' magánosan meg-szokatt

gör-

görbülni, humorodni, kell kétt darab 6 Ujj széles hevedereket réa szegezni. Lásd az *I Táb.* 3. 's 4 *Fig.* holott az-is meg-jegyzeni, hogy ezen Láda részének szélelsége felfelé észrevehetetlenül fogy, melly arra való, hogy az által a' falnak rendes vékonyitása meg-adassék, melly szerént a' felsö részek keskenyebbek az alsóknál.

Továbá szükséges, hogy a' fenn-emlitett óldalbütü, és heveder deszkák közül, a' gyalúlás után mindenik leg-alább 9 liniáni, vagy 3/4 ujjni vastag légyen.

§ 6

Ekek, és Karok a' Ládához.

Az Ekek az *I Táb.* 5 *Fig.* nem egyebek, hanem 1 ujj vastag, és 8, vagy 12 ujj hoszszü deszka darabok, falmértékeknek neveztetnek Lásd a' 6 *Fig.* azon rudatskák, mellyeknek hoszszúsága egyenlö az épitendö falok vastagságával.

Elébb lehetett látni, hogy a' 8 hevederek a' ládának nagyobb részeit egybe foglalva tartyák, de továbba arrais szólgálnak hogy mellettek 8 karok felemeltethetnek, és azokhoz 4 kaptsok tétethetnek.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

A' Karokat lásd a' *II Táb.* 7 's 8 *Fig.* lehet 4 szegletü, vagy kerék akár melly nembéli fából készíteni, innen lehet gerendavégeket, szárúfa fákat, fiatal szálakat, vagy gallyakat a' végre haſználni.

A' Karoknak olly magasaknak kell lenni, hogy azok a' ládának magoságát még 18 ujjal fellyül múlják, a' honnan azoknak egéſz magoſsága, ide számlálván 6 ujj hoſzſzú, 's 3, vagy 4 ujj vastag tsapjaikatis, 5 lábokra mégyen A' Karoknak azon lapját, melly a' hevederekhez fekſzik simitó gyalúval meg kell egyengetni, és tsinitani, más óldalai légyenek bár kerekek, és dorontsosok semmit sem tészen.

§ 7

Kaptsok a' ládához.

Kaptsoknak általjában lehet minden Külömbbség nélkül akár miféle fát venni, de hogy annál tartosábbak légyenek, mindenek felett tölgy körös és bükkfát kell azokra forditani, 's mivel a' *Pizéének* erőſsége azt hozza magával, hogy némelly esetekben a' falak 18 ujj vastagok légyenek, ſzükség, hogy a' kaptsoknak - is hoszſza 3 láb. 's 6 ujjra terjedjen

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

jen, ezen mértékre fognak tehát a' durva fák négy ſzegre ki - faragtatni, vagy némelly gerenda végeket mellyeket az illyetén epités alkalmatoságal hamar lehet a' háznál tanálni, e' végre haſználhatni. Ezeket ki kell olly formán dolgozni, hogy $3\frac{1}{2}$ ujjni ſzélesek, 's 3 ujj vastogok légyenek, a' ſzéleſségén ki kell a' két ósſzve foglaló tsapvéseteket ſzakaſztani, mint azt az *I Táb.* 9 's 10 *Fig.* látni, és hogy az Vésőnek a' jukaſztásban út nyittaſsék, által kell a' tsapvéseték hellyeit furkálni mindeniknek ezen vésetek közül kell $10\frac{1}{2}$ ujjni hoſzſzúnak, 's egy jó ujj ſzélesnek lenni, mindenik végében negyedfél ujjni fát hagyni, ugy hogy a' két tsapvésetek közt egy 14 ujjni üres köz még meg maradjon, és ezen köz határozza - meg, mennyire az oldaltáblák egymáshoz közelitheſsenek, a' melly ſzerént az épületnek emelkedő földfalai vékonyitása könnyebbittetik, hogy azoknak vastagsága az eſzterhánál 14 ujjokra egybe huzattathaſsék.

§ 8.

A' Kapots Mértéke.

Ujjonan a' kapotsmértéke elö-hazása

	Láb.	Ujj.
A' Kapotsnak két külsö vegei egyiket 31/2 ujjra számláva - - - -		7
A' két tsapvésetek egygyiket 10 1/2 ujjra fel véve téfznek - - -	1	9
A' fenn maradott köz ezen két vésetek között, melly által a' falnak vastagságát éppen ezen mértékre vékonyitni lehet, téfzen -	1	2
Az egéfz Kapots hoszsza - -	3	6

§ 9.

A' Ládának egybe rakása.

Mivel a' réfzeket külön, külön, igen nehéz lenne képzelni, ha azakat valaki fzemmel nem láthatná, egy készen fel-állitatott ládakép adatik elö a' *II Táb.* 11 *Fig.* holott a' darobok, egymás körül elsötöl fogva végsöig úgy le vagynak irva, valamint

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

lamint azokat a' Kömivesnek a' láda tökéletes fel-állitásában hellyeztetni kelletik.

A' ládának a' köfalon leendö fel-álitása.

A Egy 18 ujjni vaftag kófal, mellyre a' *Pizéé* fal fog-épitödni.

B. Egy kapots, melly a' köfalban lévö kapots vágásba bé tétetett.

CC. A' ládának két óldaltábláji, mellyek alsó fzélekkel a' köfal felsö réfzet 3 ujjnira bé foglalják.

DD. A' két Karok, mellyeknek tsapjaik a' kapots tsap veseteiben fetrengenek.

E. A' Fálmérték, melly a' ládának felsö részét keményen ki feszitve tartya, és 1/2 ujjal rövidebb a' láda alsó felénél lévö köfal vastagságánál, hogy az épitendö falak rendes vékonyitása meg-fzereztefék.

F. Egy 4 v. 5 liniáni vaftag kötél, melly a' karok körül banyalodik.

G. Egy tsöntörek, melly több tekeritések után a' kötelet egybe sodorja, és hogy viszsza ne tsapódjék egyik karóban a' vége meg akafztatik.

III.

hh. Ekek, mellyek a' kaptsoknak tsap vésetjeibe bé-verettetvén, a' Karokat, és a' ládát jó móddal a' falhoz szoritják.

Imé tehát ezke a' *Pizéének* tsekélly modjai; hogy a' mit a' ládának egybe rakásában tselekeſznek, éppen aztat meg-forditva lehet annak el-ſzedésere forditani, el kell a' köteleket óldani, az ékeket ki verni, az óldaltáblákat, és kaptsokat félre tenni, hogy azok azután egyebütt fel-rakattaſsanak.

§ 10.

A' Pizéé külüknek keſzitéſe.

A' *Pizéé*-epitésnek leg nevezetesebb eſzköze, mellytől tudni-illik annak erőſs vólta, és ſzázadokra fenn maradó tartóſsága, egy ſzóval egéſz tökéletes, vagy roſzsz vólta függ, az, mellyel a' földet a' végre dolgozzák, és egybe döngölik, Ez úttal jól meg kell jegyezni, hogy ezén epités módja a' két végsőségeket foglalja magában, a' leg jobbat 's tökeletesebbet ugy mint, és az ellenkozót. Az írt nevezetes eſzköz *Pizéé*-törőnek, vagy külünek neveztetik, mellynek fórmáját lásd a' *III: Táblán*,

Bár

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Bár ha ezen eſzköznek kéſzitése egy előre igen könnyünek tettzedgyék-is lénni, de ezzel bajoskodni valojában sokkal nehezebb, mint sem gondolni lehetne. Erre nézve ezennel meg-mondjuk annak el-kéſzitésére a' leg-alkalmattosabb, 's a' követésre leg-méltóbb módját.

Venni kell, ugymint: égy darab kemény fát, légyen bár a' tsere, tölgy, körös, bükkſa, 's a, t. annál jobb ha azoknak törzsök tőkéit, vagy gyökereit meg-kaphatni, mivel ezek sokkal keményebbek, és jobbak a' növevény más tsemeteknél. Ezen darab gyökeret, vagy tőkét négy ſzegre ki kell olly fórmán faragni, hogy két általellenben lévő lapok 6 ujj, a' többi pedig 5 újj ſzélesek légyenek, azután ezen faragót fából egy 10 ujjni hoſzſzú darabot ki kell ſzakaſztani, 's fürészel el vágni ſzép egyeneſsen, ugyan tsak tovább ezen 10 ujj hoſzſzu darabot mind a' négy oldalán egy körös körül által menő liniaval oly módal két felé oſztani, hogy a' felső réſz 4 's az alsó 6 ujj hoſzszuságú légyen, azután hoſzszára-is mindenik oldalán egy liniát annak közepette huzván a' lapok két egyenes réſzekre el-oſztatnak,

tovább-

továbbá ezen hoſzszúra terjedö liniáktól mint egy 3ſ4 ujj meſzsze kell, ugyan azokkal egy közüleg (paralelle), még két liniákat az alsó felen huzni, 's azokat a' fának mind a' négy oldaláról az alsó bütüjére ugy folytatni, hogy anak közepette egy 1 1ſ2 ujj nagy négy ſzeglet ſzármozzék, holottis a' fa ſzegletesen, és a' közepén lapoſsan meg marad úgyan, de a' melly az hatrább következö mód ſzerént azután ki-dolgoztatik. Továbbá kell a' felsö végén a' köz liniák mellett mind a' két felöl 2 ujj meſzſze rövidebb liniákat húzni, 's ekkor a' *Pizéé* külüknek körültzirkalmazások már kéſzen vagyon hanem végtére a' felsö bütüjén egy tzirkalommal a' köz pontból egy 4 ujj közküllös (*Diameter*) karikát kerekitni, a' mint eztet a' *III. Tab.* 14. 15. 16. *Fig.* látni.

Ekkor azon fát mind a' négy felén a' tzirkalmazás ſzerént ékformára ki kell mettzeni, 's meg-simitani, azután minden ſzegleteit oldalán, fenekén le-ſzedni, de hogy még-is kevés ormója a' ſzeglethelyein meg-maradjon ſzükséges, kiváltképpen a' tzirkalmazás ſzerént keskenyen esett fenekét nem

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

hem tsak ſzépen meg kell kerekiteni hanem simán tsinosan ki-is palérozni. Hogy ha valaki azt a' darab fát az elébb elö adott régulák sinor mértékére ſzorgalmatosan, 's jó modal ki dólgozta, a' tapoſztalás meg fogja mutatni, melly nagyon ez által a' másképp elkerülhetetlen bajoskodás könnyebbittetik.

§ III.

A' Pizéé-külük' nyele.

Midön a' *Pizéé*-külükbe nyelet akarnak botsátni áztat egy srofos-pad közzé kell tsiptetni (ez a' leg bátorságosabb mód) és ſzép egyenesen egy 3 ujj melly lyukat beléje fúrni. Lásd a' *III. Tab.* 15. *Fig.* A' nyel egy páltza, melly alól 1 ujjni, feljül pedig 5ſ4 ujjni vastag, hogy aztot az ember jól megmarkolhaſsa, és keménnyen kézben tarthassa. Egész eſzköznek magoſsága nyelestöl valami 4 lábakat tészen, annak nagyobb, vagy kiſsebb létét a' dólgosok nagyságához 's keménységéhez, kelletik mérsékelni, tekéntetbe vévén, vallyon azok a' külüt fel birják é a' meg kivántató magoſságra, vagy nem?

§ 12.

Vajog, és sárfalak.

Azomban egybe nem kell a' *Pizét* azon nyomorúlt epités-módjával zavarni, melly szerént a' meg gyúrt, 's széna, vagy szalmával elegyitett (b.) sárból

(b.) Ezen gyáva epités két féleképpen menyen végh-ez. Némellyek tsupa uttza sárt, vagy puha sárga agyagat (*Lehmerde*) vizzel meg lágyitnak, s egybe gyúrnak az utóbbihoz elegyitnek még mint egy negyed rész szatskát, és polyvát. Ekkor a' mint a' készülendö épületnek ki terjedése hozza magával olly hoszszan fel-ásnak bizonyos meszszeségre egy mástol párjával karokat, ezek közzé hellyeztetnek két felöl deszkákat, mellyek közzé azután a' gyúrt sárból való gyáva Materiále részszerént bé tapodtatik; részszerént egy bütüs, vagy lapos Külüvel bé veretetik. Illy modon meg telvén közé azon két deszkáknak, még egy rá tétetik, 's idövel még egy, mind addig rakatnak egy másra, miglen a' sárfal elegendö mages lészen. Az illyetén házakba akkor szoktak az ajtó, és ablak hellyeket bé vágni mikor a' fal fél száraz. A kik ezt jobb móddal akarják tsinalni, szoktak a' szegleteken, és ajtok, ablakok mellett sasokat fel emelni, 's ezekre a' koszorú (*Maurbank*) gerendát tévén belé eresztteni, hogy annak terhét ne a' sárfalak, hanem a' sasok hordazzák, azután az üres közököt sárral a' fenn irt mód szerént meg töltik. Mivel a' puha sárga agyagból készült falak a' száradás által nagyon egybe huzzák magokat, szükséges képpen meg hasadoznak, 's kivált a' közben lévö fáktól el-válnak. Ezen hasadások a' levegönek ártalmas járását eszközlik, melly a' lakosaknak járvány nyavalyát, görtsöt, nyilást, és szem-fáiást 's más sokféle betegségeket szokott okozni. Továbbá a' sok hasadások, 's a' falakban tanáltató sok szalma állandóúl menedék helyt adnak a' Malom, s más egereknek, patkányoknak és bolháknak, mellyekel az illyetén házak mindenkor bövölködnek, es mivel ezen agyagfalak nehezen száradnak ki-tökeletesen, s az azokban lévö szalmarészek a' ködtöl, s esötöl a' nedvességet magokba szivják, ezekben tsak nem szüntelen utálatos, 's az egészségnek nem kedvezö szagokat erezhetni. Az eddig mondottakból az-is ki tettszik; hogy az efféle házaknak semmi keménységek

sárból falak epittetnek, mert ugyan-is bár ha némellyek azon ritka jóságú *Pizée*-módat ezzel fel tserélik-is, de nagy a' külömbség ö közötök.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 13.

A' ládának a' Pizéefalakhoz való Készittetése.

Ezen Mesterség mellyet mostan tárgyazúnk nem tsak a' leg jobb kömivességnek leg fontosabb fenék reguláit (*Grundsätze*) hanem még másokat foglal magában, a' mint aztat bővebben meg fogjuk mutatni a' következendőkben. A' *IV. Táb.* jegyzi egy házatskának Fenék rajzolattyát, mellyet az olvasóval mindjár fel fogunk épiteni.

Kezd-

ségek nintsen, szüntelen földozni kelletik, és mi-nek élötte észre lehetni venni egybe omlanak.

A' második sárbéli épités módgya áll vájogokból. Ezek ugyan polyvával és szatskával egybe gyürt agyagból készittetnek, hanem mégis szárazabbak 's keményebbek az elöbb-nél, 1 láb hoszszú, 1/2 magos, 's éppen olly széles formákba verettetnek, meg száraztatnak; 's azonnal az epitésben foglalósár agyaggal egybe foglaltatván, az epitésre fordittatnak. Ezen házak egésségesebbek, és tartósabbak-is az elöbbeknél: de mégis hasonló tulajdonságok miatt ugyan azon alkalmatlanságokra hajlandok.

Jegyzése a' ki-adanak.

HAAZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Kezdjünk hozzá elöbbször-is ezen háznak talpfalaihoz (*Grundmauer.*) vigyük fel aztat a' föld szinén 2 lábbal feljül, és ezen munka tellyességgel szükséges, hogy a' *Pizée*-falak a' föld nedvességetöl meg-oltalmaztassanak, azomban szolgál arra-is, hogy az eszterháról hulló tsepegés fetskendezéseitöl a' föld falakot védelmezi. (c.) hogy, ha már a' talp-

 falakat

(c.) Ezen gondoskodás ugyan igen jó, és a' természetesen nedves, vagy alatson hellyekenn tellyességel, szüksges de a' holl vagy a' materiale szük vólta, vagy az érték nem léte kivánnya, kivált képpen a' száraz hellyeken lehet valakinek magán segélyteni e' képpen: ki ásnak egy közönséges talpalat gödröt, a' földnek minémüsége szerént 2 vagy 3 láb mélyen, 's 2 Láb szélesen, meg töltik, s döngölik aztat jó materiáléval a' föld szinéig fel, akkorrá alkalmaztattyák a' ládát oly formán, hogy aban alól, feljül 18 ujjni köz maradjon, és azzal döngölnek egy kerületet, vagy gerezd sort, még járván egyszer a' keresztt, vagy közfalakatis, ennek közét belöl meg töltik jó száros földel mindenütt, 's ugy kezdenek hozzá az épület falaihaz ezen töltés liniájától fogva, melly ugyantsak a' padimentomot teszi, az adott tanitás szerent. Lehet a' háztövét körü

falakat 18 ujj vastagan, 's vizaránra *(horisontal)* el-kéſzitettük, ſekete, vagy veres krétával azon hellyeket a' falon körös körül ki jegyezzük, mellyekbe az ugy nevezett Láda-kaptsok fognak botsáttatni. Ezeknek egy köz pontyától a' másikeig 3 láb közoknek kell lenni, melly innen ki tettszik. Mivel mindenik oldala a' ládának 10 láb hoſzſzú lehet rajtok három ſzakaſzokat tsinálni, melliyek közül mindenik 3 lábni léven, mindegyütt véve 9 lábakat téſznek. Azon 6 hüvelykek mellyek a' fenn maradtt 1 lából a' két végekre jüttnak, ſzolgálnak a' ládának a' ſzegleteken, 's más ollyas helyeken meg kivántató ki

jó földel tsaponólag fel tölteni 's az eſzterhát-is ugy intézni, hogy leg-alább 3 lábat a' falakról ki rugjon, 's az eſsö-viz annál jobban el folyhaſson. Ha pedig a' helységben ſzéle porond kövek tanáltatnak, igen haſznos léſzen azokból a' falak-töve körül egy bérlést tsinálni, azoknak nem létet lehet 1 1/2 ſzéles kemény fával ki pótolni, a' hól pedig a' néikülis ſzüölködnek, körülbé a' külsö falaknál sürün egybe vert tsövekekből 1 1/2 láb magos kertelést ſsinálni, aztat az adott mód ſzerént jó földel meg tölteni, s' döngölni, melly által a' külsö nedveſség el távoztatik.

jegyzése a' ki-nadóak.

ki-nyúlására. Hogy ha már a' kapots-vágásait ki jegyeztük, minden kaptsok hellye közzé még 6 ujj magos kö-falat rakatunk, melly által a' kaptsoknak alkalmasabb hellyek lészen, 's a' talp-kö-falis fél lábal nevekedik, és azonnal harmadfél láb köfal léſzen, melly elégséges léſzen az eſsönek. 's hónak el hárittására, hogy azok a' föld falaknak artalmakra ne légyenek. Ezen köfalakra lehet mindjárt meg azon friſs korokban a' *Pizée*-ládát fel rakni, azt pedig kell a' háznak egyik, akármelly ſzegletén el-kezdeni. Fel-állittatvén az irt mód ſzerént a' láda, annak Bütü-deſzkáját-is a ſzegleten felteſsſzük, melly alól 18 ujj ſzéles felül pedig 6 liteiával keſkenyebb lészen, kövétkezendö képpen itten a' falmérö páltzákat-is, mellyeket láſs a' *II Táb. 2 Fig. E.* betüvel jegyezve, ugyan azon hoſzſzú mértékre, mint felül, ugy mint 17 1/2 ujjra kell ſzabni. Ennek okát érthetni ebböl: mert a' 3 láb magas Láda-bütü-deſzkájának fel-felé, 's mindenik óldalán és minden lábra egy egy liniát kell egybe huzódni, hogy ezen 12 ujj réſz ama fal vékonyitásnak (*die Schmiege*) meg-tartaſsék, melly

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

minden-falak épitésében közönséges, e' szerént a' *Pizéé*-ládának-is egyik egyik óldala 3 liniát bé felé hajlik.

Hogy ha már az Ékek jól a' kaptsokba vannak verve, 's a' karok a' kötelekkel meg szoritva, nints egyébb hátra, hanem hogy a' Bütü-deszka jól meg erösitessék. E' végre kell két asztalosi vas sersántokat (d) oda hellyeztetni, mellyek a' ládát keménnyen által kaptsolják, a' Bütü-deszka, és sersánt között

(d.) (*sergent*) Ez a' mi Országunkban egy igen kevéssebbé esméretes Eszköz, de a' mellyett ittis egy más fából-valóval ki lehet pótolni, ez a' készitésben leendö könyebbségnek okáért meg erdemel egy kurta le-irást, a' következendökben: Ezen eszköznek két darabja vagyon, az egyik egy hól hosszabb, hol rövidebb, vastagabb, vagy vékónyabb, egyik végén visza hargasitatt vas pánt, a' mint azt a' *II Táb.* 15 *Fig.* látni. A' más darab eppen olj módal erös vasból kézittetik, 's kivált elölröl, és óldalról nézve lehet ugyan azon figúrán képzelni. Ennek vagyon azannál egy elég nagy füle, hogy am annak a' rudját rajta kereztül lehessen dugni e szerént lehet eztet amahoz taszitani, és egész hosz-

kö'ött lévö üreségeket kis darab fákkal ki kell tölteni. Ekkor már minden készen van, tsak rajta kell a' munkán egész gyekezettel lenni.

§ 14

A' Pizéé-falaknak kezdete.

Meg tètetvén a' készületek, minden kömives ki áll a' maga szakaszszába, és mivel látni való: hogy

hosszára egiket, a' másikan altal huzni. Ezen részt jelentik a' C rakott pontok, miképpen az elé, és hátra tettzés szerènt tojattathatik. Azon test (b.) mellyet a' serzsántnak két körmei bé fognak adja két deszkáknak ált-vágásokat (*Durchschnitt*) elö, mellyekett egybe szoritni akarnak. A szoritás meg esik, ha a mozgó reszt c. egy bottal a' d. nyil mentire arányozva ütik, ha pedig az ütés ellenkezö módal ki felé tétetik, a' darabok azonnal el oszlanak egy mástól, 's a' szoritás meg-szünik. Hogy ha a' serzsánt 4 láb hosszú, 12 linia széles, és 9 linia vastag vasból készül elegséges szolgálattal lészen azon munkában, mellyre mivele élünk. A' mozgó darabnak füle szükséges hogy kevésel magosabb légyen, mint azt tulajdonkeppen a' más pántnak szélessége kivánná, mert máskép a' c. résznek szükséges hajlását meg nem szrezhetni, következ-

zen-

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

a' 4 pár karok magok között 3 rekeſzeket tsinálnak, világos az-is hogy azokban tsak 3 dolgosok dólgozhaſsanak: a' leg-jobbat kell a' ſzegletre allitani, a' ki a' munkát kormányozza, s' az ónmértéket fel rakosgatja, meg-visgálván, hogy vallyon a' láda nem mozdúlt légyené ki rendes hellyéből? külömbben a' többék-is tartsák készen ón-mértékéket (*Bleywage*) hogy a' hól meg kivántatik az elsöt köveſsék tselekedetében. Végtére tegyék félre a' karokra, vagye kaſzſzák fel a' kötélre.

Minekelötte pedig a' ládába földet hánnának, körül az óldal táblák mellé porondos meſzet (*Mörtel*) kell teriteni, 's a' kapotsvágásokat lapos kövekkel bé boritani, ama bé teritett méſz ellent áll, hogy a' föld a' láda oldal táblai mellett le ne hullyon, és egyszersmind abban-is segedelmet nyujt, hogy a' földet a' ſzéleken jól egybe leheſsen döngölni.

A többi sóldosok, kik a' földet áſsák, kéſzittik, és a' ládákba elö hordják, elöbbſzör tsak kevéſs földet

zendöleg a serzsántat elegendöleg egybe nem verhetni, és igy annak semmi látatja sem léſzen.

Jegyzése a Szerzönek.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

det nyújtanak a' három külüsöknek, ezek minekutánna aztat lábaikkal el-teritették kezdik a' *Pizée* külükel egybe döngölni. Az elsö ütéseket téſzik az óldaltáblák mellett ki felé, azután döngölik az egéſz fal vastagságát fel 's alá, végtére fogják kereſztül, hogy a' föld mindenfelöl tökeletesen egybe veretesék. Ha két ſzomſzéd kömivesek a döngölésben ſzembe tanálkoznak, ugy alkalmaztaſsák ütéseket, hogy azokat mint valamelly két kovátsok egy más után tegyék, 's igy a' föld ugyan azon idöben a kötelek alatt-is meg-döngölteſsék, melly ezen hellyen tsupán tsak a' kajáts, az az fél ſzántulag való arányban eſetik meg. Ezen modal az egéſz láda hoſzſzuságán el érhetni a' földnek egy formán lett egybe döngöltetését. A' ſzegletre rendelt külüs-is azomban ſzorgalmatos légyen a' bütü deſzka felé való döngölésben, ne hogy aztat ki-üſse, 's mégis a' földet elegendö keménnyé egybe ne verje.

Szorgalmatosan kell arra-is vigyázni, hogy a' külüsök mind addig friſs földet ne vegyenek, miglen az elsö területet jól meg nem döngölték, mellyet könnyü meg-tudni a' *Pizée*-Külünek hellyéről, ha

tudni

tudni - illik annak az ütés után tsak alig lehet a' földben nyomát tanálni. Meg - győzödvén illy móddal a' földnek tökeletesen lett meg - döngöltetéséről, a' friſs földet kell hozatni, 's ujj területet réá háyni, eztet ujjra el - tapodni, meg - döngölni, 's igy tovább, mig a' forma tele telik.

Itten meg jegyzésre méltó, hogy az ujj földet nem kell 3 vagy 3 *ſz* ujjnál vastagabban réá tölteteni, mert ollykor a' *Pizéé* - külü hellyei között maradhatnának olly közök, mellyek nem döngöltethetnének meg eléggé, 's e' vólna még a' leg nagyobb roſzſz. Innen mindenkor az ujj földet a' már meg - döngölt területre a' *Pizéé* - külükkel olly erövel kell reá verni, hogy ezen két föld - területek egy másal belsöképpen egygyesülvén, mind ketten egy darabot tsinállyanak.

§ 15.

A, Pizéé - falak folytatása.

A' fenn - irt módon meg - lévén a' láda kemenyen töltve, nem kell félni, hogy a' ládát azonnal minjárt el ne lehesen venni. Azért azon 9 láb hoſzſzú

ſzú, harmadfél lább magoſs föld - falat talpfalára jó móddal egyenesen fel - allitván, a' le - omlástól bátorságosan el kell hagyni. Azomban a' ládát a' fal mellett elébb vinni, és a' tsak most - kéſzitett darab falnak löjtöségén felül, abból egy ujjnit bé - foglalni, melly néki az általellenben levö óldal ſzegleten meg - hagyatott vólt, a' mint ezt az *V. VI.* különösön pedig a' *X Táb. i Fig.* ki nézhetni, 's a' darab falak egyesitését, mivel az otton hoſsſzabban ki - nyulik, könyebben meg érthetni. Ezen fallöjtöſsége ſzéles vóltát vizarányban fel - véve, mint egy másfél lábat téſzen. Innen ki - tettzik, hogy ezen *Pizéélés* módja által a' falakon semmi tóldás nyilása nem marad, és hogy a' fal darabok egyik a' másikához ragadnak; mivel mi a' második darabfalnál az elöbbeninek löjtöſségébe, az az: az ujj földet a' már meg döngölbe keménnyen belé verjük. A' második darab fal kéſzitésekor, az az: a' második ládaſzakaſznál a' bütüdeſzka haſznavehetlen, és tsak akkor kell ujjra elö venni, mikor esmég vala melly ſzegletet kell formálni. (e.)

§ 16.

(e.) A Bütüdeſzkának ſerzsántai leendö meg erösitesenek

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 16.

A' Bütü deſzkával-való élés, az ablakok és ajtonál.

E' ſzerént a' ládának majd fel-rakásával, 's majd el-ſzedésével; ha tudni-illik a' fal már jól meg van döngölve, meg kell az egéſz épületet kerülni. Hogy ha

le-irásából némelly bajoskodások tettzenek ki. Egy tetemes hiba léſzen az épületben, ha a' ſzegletek a hól-is állandóúl a leg nagyobb erönek kell lenni, nem egy darabból állanak, hanem tsak a falakot egy másra döngölik, és még azután a' második Gerezd-sorral egy kötést tsinálnak. Hogy tehát itt-is a ſzükséges erö meg légyen, a két vas serzsántok hellyet kell inkább két óldal-táblákat minden hozzá tartozandókkal venni, mellyek egy *Pizé*-ládához ſzükségesek, azoknak egyikét a' végén tsaponólag, valamint kellett volna a Bütü-deſzkák keskenyedésének a falvékooitása okáért lenni, el kell tsapni, annak pedig tökeletesen leendö ki-tsinálására ſzorosan vigyázni kell. A táblának ugyan azon végére kivül, és a heveder alá 3 darab 9 ujj hoſzſzú, 1 1/2 ujj ſzéles, egy fertály ujj vastag; s egyik végeken jukas vas pántok ſzegeztetnek, mint lásd az *I Táb.* 1*Fig.* az a, b, c, betük allat. Hogy s mi-

kép-

ha már az útolsó fal-is B. az A ſzegletnél, ugy mint a' hól a' *Pizölés* kezdödött vólt bé-végeztetett, (Lásd a' *IV Táb.*) tovább kell a' ládát a' köz-falaknak épitésére forditani; 's elöbbſzör-is a' ſzobák ajtojához a' D helyeztetni. Itten meg-jegyzésre mélto, hogy mivel az ajtó-feleknek egyenes ſzegletüeknek és általlyában a' ſzegleteknek tökéletesen egygyenlöknek kell-lenni, a' bütü-deſzka-is még elövetetik, azoknak ki formálására. Sött meg kivántatik, hogy két bütü-deſzkák légyenek, ha mind a' két ajtófeleknek egyſzere kell fel állitodni, a' melly lehetséges-is, de mivel az elö-falhoz ragaſztott ajtó-fe-

képpen ezen vasak a második táblán nyitott furásokan kereſztül mennyenek? *Fig.* 2. a, b, c. Ezek meg léven azonnal a két táblák a ſzegletmérö (*Winkelmas*) ſzerént egyenes ſzegletben fel-allittatván, és a' vasak jukaiba ékek verettetvén egybe ſzoritthatnak, ekkor külsö oldalokkal ki, a belsövel pedig bé felé a kaptsokra fél tétettethetnek. Azután tele döngölik azon ſzegletre egybe foglalt, táblákat, és igy a ſzeglet tsak egy darabból fog állani, s tehát sokkal tartosabb-is, mint az ellöbbi mód ſzerént.

Jegyzése a ki adónak.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

to-felet keskenysége miatt nem lehet földből dön-gölni, azomban pedig igen könnyü eztet fából, vagy kobol készíteni, tsak a' más ajtófélhez kell a' ládát helyeztetni, és ennek vége lévén a' falnak több részeire a' c felé tovább mozditani;

§ 17.

A' Pikel hargas-fejsze, 's az azzal-való élés.

Meg lévén az egész épület egyszer a' ládával kerülve, azonnal a' második kerülethez, vagy is gerezdsorhoz kell fogni. Ez okon szükséges a' tsak elébb készült, és még azon friss *Pizée*-falba bévágásokat kell tsinálni, hogy a' kaptsok ujjra fél rakattathassnak.

Ezen Munkának gyorsabb véghez-menetelére szólgál azon eszköz, mellyet a' *II. Tab. 12. Fig.* képzelhetni, és a' meljet pikelnek neveznek. Ennek egyik fele éles, 's éppen ugy néz ki, mint valamelly kerékfalazó hargas fejsze, a' másik hasonló egy kaszaverö kalapátshoz, az az nem olly formán hegyesedik, mint valamelly tö, hanem egész hosszán egyenlö

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

egyenlö széles, egy kisség bételé hajlik mint amaz, a' végén pedig a' hegye egybe fut, mint ezt a' *II Tab. 13 Fig.* látni. Ennek meg-szerzését nem lehet elegendö-képpen ajánlani, igen alkalmatos Eszköz, 's nagy könnyebbségére szólgál az embernek. (f.)

§ 18.

(f) Ezen munka el-maradhatna, és a' láda-is jobb módal intéztethetnék, ha ugy mint vévén valaki 3 láb széles odaltáblákat, azokat alól, hól a' kaptsokra jönnének akkorán bé-fürészeli, hogy a' kaptsok azon vágásba bé-férjenek, 's aztat jól meg-fekügyék, illykor a' karoknak feljül-is ollyan tsapjának kell-lenni, mint alól, mivel azoknak éppen olly kaptsokba kell-menni, mint amazoknak, 's ugyan olly móddal, tudni illik hogy a' felsö kaptsok-is a' láda felsö-felén fürészlett kapots hellyekbe bé-ereszteſsenek, hogy pedig a' falnak illendö vékonyitása, melly szerént azok egykeletüleg (*verhæltnißmæßig*) keskenyednek, meg-adassék, a' fal-mértéket mingyárt feljül a' kaptsokra kellhellyeztetni, 's arra a' karokat ékek által azonnál reá szoritani, ezen módra ha a' láda egészszen a' felsö kaptsokig tele töltetik-is, készenlész a' második Gerezdsorra a' Kapotsbévágása. A' tapasztalás tanit, hogy a' földbe dugott kaptsokot, azok

annak

§ 18.

A' Pizéé-falnak második Gerezd-sora.

Ha mi a' *Pizéé*-falat (Lásd a' *IV. Táb.*) az A szegleten a' ládát az E felé intézve kezdettük *pizéél*-ni, a' második gerezt-sort-is az A. nál kezdeni, de az F felé kelletik follytatni, tehát ha az elsö rendel jóbbra mentünk, a' másodikat balra kell intéznünk, a' harmadikat is-még jóbbra, a' negyediket balra, 's igy váltólag tovább, egész a' falnak teteig, a' melly az elö-falak ki-nézéséböl az *V 's VI Táb.* ki-tettzik.

annak természeti nedvességét bé szivàn, igen bajos ki-szedni, azért vékony deszka darabokat kell fejül reájok rakni, hogy a' föld ne esék egyenesen a' fára.

Innen tanátsos a' kaptsokat erös 's száraz fából készíteni, 's egyik végeken vastagaban, mint a' máson hagyni azokat a' tüz mellett sirral meg-kenni, 's örökké simán tartani, mivel igy igen nehezek nem lésznek, 's a' falból-is könnyebben ki-itthetnek.

Jegyzése a' Ki-adónak.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Világos; hogy ezen gondoskodás által a' falnak minden düllö részei egy-más ellen dolgoznak, melly a' föld-falaknak erösségére nem kevéssé szól' gál. Nagyon használnak ebben még azon egybe foglalások-is, mellyeket tésznek a' falak, midön azok a' szegleteken, 's közfalakon egy-másra keresztül rakatnak. E' végre a' második gerezd-sorban a' láda a' közfalak *Pizéé*-lésében ugy alkalmaztatik, hogy annak bütü-deszkája a' *IV Táb.* a' G-hez essék.

E' szerént meg lévén a' közfal egészszen az ajtómejékig jól töltve, 's döngölve, kell-vinni a' ládát a' meg-készületlen fal részeire az *I hez.* Eztet a' B. szeglet láda-bütüig meg *Pizéél*-ni, azután más felöl a' közfalan túl a' K. a' ládát ujjra fell-rakni, 's a' *Pizéé*-falat az A. falan annak végeig follytatni. Azomban ha mi a' köz-fal készítése alkalmatosságával aztat a' C *vel* által ellenben lévö szélfallal egybe nem foglaltuk, az azon okból esett, hogy mint feljebb: azon keskeny ajtófél fából, vagy köböl fog készítetni, mind azon-által gondunk lesz, hogy a' harmadik Gerezd-sóral aztis által kaptsoljúk, mélj

az alsó szemöldökefelett fog kereſztül botsátatni, 's annak felsö küszöbét formálni. (g.)

Ezen módra kell a' több Gerezd-sorokkal bánni. A' két elsö rendtöltéseknek bövséges le-irása elégséges út-mutatás arra, hogy valaki magának házat tettzés szerént magosan, 's tágosan tsupa földből épitheſsen. (h.)

§ 19.

(g.) Az ajtok, 's ablakok jobbak, és tartosabbak, volnának, ha az ajtó, 's ablak-felek jó erös száraz fából ki-nyúló végekkel készittetnének, 's a' fal-közepette fel-allittatnának. Ezek mellett még kivül egyenesen belöl pedig két felé spalét-formán menö négy darab deszkákból egybe szegzett rámákat fel-állitani, azok közzé feszitöt tévén jól meg-erösiteni, hogy azok a' döngölés által egybe ne-omoljanak. Ekkor a' ládát szokás szerént fel-kell rakni, a' kaptsokra, azon rámákot jól az ablak, 's ajtófelekhez szoritani, és igy a' döngölést tovább folly-tatni. Ha azután a' falak tökéletésen meg-száradnak azon deszkák magoktól ki-hulnak, és az ablok, és ajto-fél-fák keményen állva maradnak.

(h.) A' ki még egy emeletet akar reá rakatni, a' tartó erösségre nézve azt bátran, minden veszedelmen kivül meg-teheti, hanem ezen esetben tanátsos, hogy a' talpfal 2 láb vastag légyen, 's a' *Pizée*-fal az

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 19.

A' Ház-Tsuttsa.

A' mi a' Tsúts-falakat illeti, (i.) azokat nem lehet más falakkal kereſztül kötözni, mivel a' több falaktól szabadon tsak magokra állanak, 's nem lévén igen magoſsak, a' tsúpa-fedéltöl meg-tartatnak azért a' kerelztezésre nints-is szükség. Semmi sints könnyebb mint a' tsútsfalakat kéziteni, mert a' ládának oldal-táblán tsak lójtös liniákat kell húzni, azok szerént a' földet nem tsak bé-döngölni, hanem meg-is simitani, 's kész a' Tsutsfalak.

C 3 § 20.

az alsó szélétöl a' felsö emeletig 21 ujjokra egybe huzodgyék, 's annak módja szerént rendesen vékonyodjék, itten pedig kell egy 3 ujjnyi fogyaték hellyet hagyni, továbba a' felsö emeletre szólgáló falat 18 ujj vastagságban el-kezdeni, 's 15 ujjniban az eszterha alatt bé végezni.

(i.) Ház-tsuttsának neveztetik azon 3 szegü fal-részek, a' köz-falaknak, mellyet látni a' *VI Táb.*

§ 20

A' Falak' - vékonyitása.

Már meg - mondotuk, 's ezennel - is még nyjjitjuk beſzédünket, hogy minden Gerezd - sor harmadfél lábnyi magos, ha a' láda 2 lábat, 's 9 ujjok tt tart; mivel néki még az alsó falat minden kor 3 ujjnyira maga - közzé kell - fogni, 's igy a' kaptsok vágását 6 ujjnyi méllyen kell - vájni, 3 ujj jút ama bé - fogásra, a' más 3 ujj pedig a' kaptsok vastagságára.

Meg - értvén jól mindeneket, meg - tanálhatni, hogy az elö - adót házatska falainak vastagsága a' Tsutsig fel 15 ujjra vékonyitatik, tudni illik: ha a' falmértékből, és a' Bütü - deſzkából minden Gerezdsorban 6 linia, vagy ſz ujj ki - ſzakaſztatott, mellynek meg bizonyitására ſzólgál hat gerezd' - soroknak magoſsága, midön azok által a' ház épitésében annak falai vékonyitására mindenik felöl egy lábra 1 liniánál több vékonyitás jutott minékünk lehetet vólna a' Ttutsfalakat tsak 14 ujj vastagan hagyni, ha mi minden kaptsok között tsak 14 ujj üres kö-

zöt

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

zöt hagyni igyekeztünk volna. Innen ki - tettzik hogy a' véseteket a' kaptsokban hoſzabitván, vagy az azok között lévö hellyet keskenyitvén; ugyan annak p. o. 10. 11. 12. 13 ujjákra nagyságat ſzoritván, azokkal olly vékony falat lehet kéſziteni, a' mint tettzik.

§ 21.

A' Pizéé - epitésnek közönséges haſzna.

Itten ſzabad leſz meg - jegyzenünk, hogy a' *Pizéé* - épités minden Orſzágokra nézve melly haſznos légyen? Ez által az együgyün épült falak diſzesebbeke; kellemetesebbekké téttetnek. Ez által a' fát különöson meg - lehet kimilni, melly másképp a' közönséges epitéſsel nagyon pazéroltatik. Ez által lehet az égeseket el - távaztatni, a' lakosoknak a' meleg, és rendetlen hideg ellen alkalmatos menedék hellyett ſzerezni, hasonló képpen azok egéſsége allandó - vóltáról gondoskadni, végtére más sok tárgyokra nézve ajánlhatni, mellyeket itten nevezni hoſzſzas volna, de a' mellyek minden nemzet-

 nek

nek, a' menyiben azok a' kevés joknak szaporitá-
sára, 's a' sokaknak meg-jobbitására, 's gyarapitá-
sára hathatós eszközül szólgalnak, nem kevés haszo-
nat hajtanak. E' mellet ez azon egyetlen egy epi-
tésmódja, melly az epitést nem költségesé, és
meg-is szaporává tészi, olly haszonnal, hogy mi-
hellyest az épület készen vagyon, azonnal ben lakni
lehessen. Ennek okáért a' kapots helyeit, mint az
V, VI, VII, VIII, és *X. Táb.* látni nyitva kell hagy-
ni, és nem mingyárt bé vakolni, hogy azok által
a' levegőnek annál szabadabb járás engettessék,
melly a' falaknak hamar meg-esendő ki-száradá-
sokat eszközli, 's a' házakat rövid idő alatt lakha-
tokká tészi. (k.)

§ 22.

Az Ajtok' és ablakok' készi-tése.

Az Ajtok, és ablak hellyek ugyan azon időben ha-
gyatnak nyitva, mikor a' döngölés menyen véghez.

Hogy

(k.) Hogy ha a' fal jól ki-száradott, ekkor a' jukak
bé-vakoltathatnak, és meg tisztittathatnak.

Hogy róllak elébb szóllottúnk, oka vólt, mert nem
akartuk az olvasót egyszere sokkal terhelni. Mind
annyiszor tudni illik; a' menyiszer a' láda azon fal-
ra jön, mellyben az ajtó, vagy ablak helly fog
hagyatni, kell egy, vagy két bütü-deszkát fel-tenni,
hogy azok által az ajtó, vagy ablak felek ki-for-
máltassanak, 's azokat egy kevéssé kajátson félre
hellyeztetni, hogy az ajtó-nyilásnak, vagy ablak-
szárnyának meg-kivántató ki-terjesztés (*spalétt.*)
meg-adatség.

Az Ajtó, és ablak-mejekek sokféle-képen készit-
tetnek. A' gazdagabak kőből téglából, a' szegények
pedig fából tsináltattyák, hanem az utolsó a' tziszrá-
zásokra nem alkalmatos, mivel a' fát a' *Pizée*-föl-
del elegendőleg egybe foglalni nem lehet, lasd *VIII*
Táb. 1 Fig. hollott ki tettzik: miképpen a' leg na-
gyobb igyekezet mellet-is a' vakolás fel válik, 's a'
fárúl le hull; azomban pedig a' kő 's téglá, lasda'
VII Táb. 1 's 2 Fig. jól egyesül a' *Pizée*-vel, 's
valamint a' vakalást, ugy a' festést-is tökéletesen meg
tartya. (l.)

(l.) A' kik az ajtoknál, 's ablakoknál követ, vagy téglát
vehe t-

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

A' kémények (*die Kamine*) mind valamelly kőfalnál, a' *Pizéében*-is ugy hellyeztettnek, 's bévakoltatnak, ugy a' kürtők-is (*die Rauffänge*) igen jól alkalmaztattathatnak, meg jegzést érdemlö haſzon ebben még azis, hogy a' ſzobákat ékesen ki-lehet tzifrázni, a' nélkül, hogy a' belsö-ajtó felek fából köböl, vagy téglából lennének lásd ugyan azon *Tab. 2Fig.* az ajtot az A betünél a' kémény mellett, holott-is az Ajtó mejékek tsupa földből állanak.

Ezekböl világossan érthetni, melly kevés költséggel ezen bánulásra méltó Epitésmódját haſználhatni. Mitsoda tsudálatos módón lehetett tehát ezen ritka *Pizéé*-módnak némelly *Frantzia* helységekben bé-zárattva maradni? 's miért ennek drága vólta majd az egéſz világtól a' feledékenységnek gyászos sirjában fetrengeni engedtetik, vagy miért olly esméretlen?

Bizo-

---

vehetnek igen jól tselekeſznek. Azomban ezek nelkül ſzükölködvén a' g *betü* alatt való jegyzés ſzerént kell tseleketni. A' vakoláſsal pedig várni kell, mig a' falak tökéleteſsen ki-ſzáradnak.

jegyzése a' Ki-adónak

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

Bizonyos az hogy a' leg együgyübb, 's leg jobb dolgok azon falukban, hól azokat valamelly tsinos elme fel-tanálta leg tovább fenn-maradnak, 's meg-örökösödnek, azoknak állapattya, kikröl mingyárt ſzólunk az olvasót fel-függeſztik elméjében, miyel meg nem foghattya, hogy, és miért a' *Lyonniaiok*, kiknél ezen *Pizéé*-epités tudva vala, ſzomſzédságában lévén *Bugajnak*, tudni illik a' *Savoyok* ázon réſzének, holott ezen ſzapora tselekedet külömbbféle módgya ſzokásban vala, azzal nem éltenek.

Másó-

Második-ſzakaſz.

Különös *Pizéé*-mód a' ház, és keritès falokra.

§ 23.

Pizéé-keritès (*Einfaſſung*) falak.

Ezen munka abban áll, *Elsöbbſzör*: hogy a' háznak talpalattyát a' föld ſzinén feljül közönséges mód ſzerént harmadfél láb magosan kö-falból ki-kell rakni: *Másodſzór*: a' fal mellett mindenik felöl egy-közüleg, 's hoſzſzan elé 3 láb meſzeségre egy mástól a' köfaltól pedig leg-alább 3 ujjnyi távúl karokat fél ſzáruſákot, gerendákot a' földbe fel-ásni: *Harmadſzor:* ezen talpalat mértéke ſzerént meg kivántatott 3 lábni mélly gödröket ujjra bé-tölteni. Ezen töltést kell a' külükkel meg-tenni, tudni illik a' karok töven azzal a' földet jól meg-verni, az-alatt a' ſzü-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ntelen való döngölés által a' föld még egy kevéset kerüllök fel-halmoztatik.

Ezen dolognak az egéſzben leendö esmérésére lásd a' *IX* és *X Táb.* a' elsönek 1 *Fig.* egy falnak talprajzát jegyzi, melly mellett hoſzſzan a' karok egy közüleg fel-ásva vannak, 's a' 2 *Fig.* adja az altalvágását (*Profil*) elö a' falnak és ládának, a' *X Tab.* látni a' ládát, és a' falat öldalaslag.

§ 24.

A' falra hellyeztetett láda réſzeinek le-irása.

A. Kö-fal.

B. Az elsö Gerezdsor, melly már kéſzen vagyon.

C. A' második Gerezdsornak hellye, mivel a' még nem kéſz.

D. Falmérték, melly a' láda felsö réſzét tartya.

E. Kötél, melly a' ládán 18 ujjnyival feljül a' karokat egybe ſzorittja. (gusollya)

FF. A' földbe bé ásatt láda mellett való karok, mellyeknek töveni a' föld fel-halmozva vagyon.

GG.

GG. Támaszok, mellyek felsö végekkel a' ládának alsó széle fele vagynak intézve, ne hogy a' karok a' terh allatt engedjenek.

Ha már egyzer a' fák az épület körül, 's a' belsö falak melletis hoszszan fel-ásva vagynak, továbbá a' *Pitté*-lésröl kell gondoskodni. Ezen móddal ellehet mind azan sok féle környülállásokat kerülni mellyek az elöbbi szerént elö fordúlnának, p. o. a' kaptsoknak minden Gerezd-sorban ujj bé-vágásokat vájni, a' kaprsokat, ekeket, karokat majd elszedni, majd ismét fel rakosgatni.

Kezdödvén; a' múnka egyik szegletén e' háznak el, a' láda óldal-táblait olly hoszszan kell hagyni, hogy azoknak hoszsza 4 rend karok távulságára terjedgyen ki, mellyeket ugyan 4 kötelekel egybe kell gnzsolni, ugyan ak or a' szeglet ki-formálása végett a' Bütüdeszkát rendes hellyére alkalmaztatni, 's aztat hogy annál keményebben álljon a' serzsántal segélteni. Itt meg-jegyzést érdemel az, hogy a' serzsántat tsak a' sujok bottal (*Schlegel*) kell ütni, mert külömben néki a' vas-pörövel való tsapások veszedelmesek.

Vigaz-

Vigyázni kell, hogy ha a' láda alól felöl a' falat jól meg-nem-fekszi, tzókokat, vagy ékeket a' karok, 's láda közzé vervén a' jól a' falhoz szoritasék. Ezen alkalmatoságal hogy a' karok, középszerü vastagok lévén meg ne hajoljanak, szükséges meg támagatni, lásd a' támaszokat a' GG a' *IX Táb. 2 Fig.* (m.)

Készen lévén az elsö darab-fát, a' köteleket felkell óldozni, hanem a' külüsöknek elöre vigyázni kell, hogy a' kötelek fel-szabadulván a' láda le-ne hullyon, sött aztat egyes erövel meg-tartván a' következö karok közzé elö taszitani egy-másnak segélytsék, a' holis a' második darab-fal *készitésére* ujjra meg kell szorongatni. E szerént kerülvén meg az

(m.) Nyilván valo dolog, hogy ezen epités módjával tsak az alatson falaknál, és az olly hellyeken lehetsen élni, holott elég eröss, 's egyenes karókat kéz ügyben tanálhatni, mert a' tett proba szerént a' gyenge fiatalok a' föld bé-döngöltetésekor felettébb engednek, 's meg-görbülnek, ekkor tehát a' karoknak meg-támagatásokra, 's egybe szorittásokra szükség lesz, melly éppen annyi dologba kerül, mint a' ládának több rendben leendö egybe rakattatása.

Jegyzése a Ki adónak.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

az egész épületet, tovább a' köz-falak formálása végett a' belsõ részekre kell a' ládát forditani.

§ 25.

A' Pizéé keritès falakan a' második Gerezdsor.

A' második Gerezdsort kell ugyan azon szegeleten olly meg-jegyzéssel kezdeni, hogy ha az elsõ jobbra vólt intézve a' második ballra fog vitetni, mert ez által a' falak egymást áltfoglallyák, 's kereztül kaptsollyák. Igy kell a' *Pizéét* az egész ház kerületén tovább follytatni, el-nem mulatván a' közfallakat a' szél falakkal, vagy ha amazok többes számal vólnának egymással egybe foglalni. Ez egy igen könnyen meg-érthetõ munka, melly ugyan tsak a' fennebb le-irtal meg-egygyez.

Illy formán kell bánni a' harmadik, 's több Gerezd-sorokkal, végig fel, szükségtelen elõ hoznom hogy a' láda oldaltáblái, az alattok lévõ falat mint egy 3 ujjnyira bé-foglalják, 's hogy a' Falmértéknek minden Gerezd-sorban fél ujjal kurtábbnak kelletik lenni, továbbá hogy a' dolgosok Onnmérõjökkel

kel gyakorta meg-visgállyák, valljon a' ládát a' döngöléssel nem mozditották-é ki hellyéből, valljon az épitendõ falnak közép pontya jól meg-tartatik-é? 's végre, hogy a' fal emelkedésekor minden lábra tsak 1 liniányi hajlás engetesék, melly által minden Gerezd-sorban el-érhetni a' falaknak szokatt vékonyitását.

Egyetlen egy oka miért az ezen módra készitett *Pizéé*-falakban semmi tóldás huzások nem láttzanak, ez: hogy itten a' Gerezd-sor kezdetekor a' ládába semmi mészet nem hánynak belé, mint a' kaptsos-ládákba. Ennyire vitték a' Bugáy dolgosok ezen tárgyban a' költség meg-kémilését, bár ha igen kevés mész, és porond kivántatsék-is, egy ház falainak közben, közben lévõ meg-hintetésére.

A' Bugay lakósok nem tsak a' költésben igen takarékosok; de másképpen-is nagyon ügyes és alkalmatos emberek, ök az illy karok készitésétõl éppen nem irtoznak, melly a' *Theoreticus*-nak egy elõre olly nehéznek tettzik, azokat rövid idõ alatt tsinor-mértékre fel-állittyák, 's meg-támagattják. Mivel a' bizonyos, hogy a' gyakorlás által minden-

 féle

féle nehézségeket el-fordithatni, a' sem jöhet kétt-ségbe, hogy minden Országbéli lakosok ezen könnyü, 's természetes epités-módjához hamar hozzá szokhatnának, 's az ahoz meg-kivántatóknak készitésében való készséget magoknak meg-szerezhetnék.

Jól észre kell venni, hogy Bugáyban az épületek nem olly magosak, mint a' Lyoniaiknál. Az itten elö fordúlható nehézségeket könnyen ki-találhattja valaki, ha valamelly 3 emeletekre szólgáló magas karókat egyenesen állva meg-akarja tartani. Ellenben a' *Pizét*-ládával lehet könnyen földböl 36 láb magas épiletet-is *Pizétl*-ni. Ezen könyvnek szerzöje Lyonban ennél magasabb, 's még-is igen kemény házakat épittetett.

Gyakorta meg-esik, hogy nintsenek elegendö hoszszuságú karóknak való gerendák, szarúfák, 's ha mellyek vagynak-is nem elég bövségben, hogy leheſsen tehát ekkor magán segélteni az épitönek? semmit sem egyebet, hanem a' vagyont haſználni, ha pedig a' számban vagyon a' fogyatkozás, 's 1 vagy 2 tuzetnél keveſsebb szám-karok vagynak, 1 vagy 2 darab-

darab fal el-készülvén, azok mellöl a' karokat ki-kell szedni, 's a' készülendö falak mellett rendesen hoszszan fel-állitani, 's e' szerént a' karokat majd kiszedvén, majd ujjra fel-állagatván az egész épületnek mind szél, mind köz falait a' szokott módra tovább follytatni. Itten jól lehet ugyan hogy több dolgos, de keveſsebb fa szükséges, 's igy egyik a' másikat pótolja. A' mi a' karóknak magaſságát illeti, ha azok nem elegendö hoszszak, semmi más segéltö mód nints, hanem a' kaptsokhoz kell follyamódni, 's azokkal a' fenn meg irt mód szerént bánni. Innen tehát a' tsupa karokkal mind addig kell a' föld falat emelni, mig azoknak magossága engedi, továbba pedig a' bé-végzésre, 's kivált a' ház tsuttsa ki-tsinálására a' kaptsos ládát fel-rakni.

Meg-jegyzést érdemel, hogy az elsö mód, mint éppen a' második olly haſznos, 's méltó hogy az egész Országban terjeſztödjék, 's munkába vetetödjék, mivel gyakrán vagy egyikre, vagy másikra, sokszor pedig mind kettöre együtt szükség vagyon, lásd a' *X Táb. 1 és 2 Fig.*

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

A' nevezetesebb, és magaſsabb házaknál, u. m. udvari, gyártalomi, ispotályi, kaſzárnyai, lelkéſzi, (*Plébanus*) oskolai, vagy más egyéb roppant epületeknél, ugy némelly fel-épitett, de fel-magaſztalandó házaknál, p. o. egy alkalmatoság felébe, más emeletet kéſziteni, lehet a' Lyoni móddal élni, mert minden ahoz tartozandókat egy ſzekére hamar és könnyen fel lehet rakni, 's hágórais akár melly meſzſzs az epitéshez elé vinni, holott ellenben igen nehéz a' Bugay mód ſzerént kéſzitett karókkal bajoskodni, 's azakot a' dombos hellyeken egyeneſsen fel-állagatni. Ezen móddal tehát lehet tsak a' keritéſ falak épitésében élni, mellyekről ez úttal következik.

§ 26.

Közelébbről-való beſzéd a' keritéſ falak felett.

Ezen neme a' falaknak vagyon a' mezőkre nézve, rendelve, következendőképpen a' bőv aratásnak hathatós eſzközlésére. Ez által a' Major-házakhoz tartozó udvarok, 's kertek, kender-földek, lakó, 's mu-

's mulato házak telkei, a' varak kies lugoſs kertjei, erdők 's vadas-kertek vidékei, egy ſzóval mindennemű-mezők, óltson, 's ſzaporán a' leg jobb móddal bé-kerittethetnek.

A' keritéſ-falak vastagsága változik azoknak lendő magoſságok ſzerént.

Az udvar, és kert között lévő közfalat közönségesen 10 láb magosan ſzokták tsinálni. Ezen magoſsághoz képest a' falnak alól 18 ujj vastagnak kelletik leni, hogy a' vékonyitás után felső felén a' fedélnél 15 ujj meg-maradhaſson, mivel a' keritéſ föld falaknál 1 lábra 1 liniánál több vékonyitásnak kell jönni, az okat érthetni ebből; mert a' keritéſ falaknak, azok akár egyenes, akár görbe liniában épitteſsenek, egy más között semmi egybe foglalások nintsen, holott egyébb epületnek falai egy-mást kenyén által kaptsolván, segéltnek magokan. Ugyan ezen segéltségre, és óltalomra ſzólgálnak a' padlások, 's fedelek erőſs kötései. Azamban látni való, hogy azon erőségek közül a' keritéſ falak egyikkel sem bővölködnek, nekik tehát semmi gyámolok nem lévén tsak ſzabadon állanak, 's ugyan azért

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

azért minden lábra leg alább másfél linia vékonyitást meg-kivánnak.

Hogy valaki magának szükségtelen költséget ne okozzon, segéltségel léfzen a' következendö tábla. Azon egykeletü mérték, mellyet ennek foglalattya ád elö, a' keritès föld falak' erös vóltára elegendö.

§ 27.

A' keritès föld-falak, vékonyitására fzolgáló Tábla.

Meg hatarazván a' falnak leendö magaságát.	Az alsó vastagságnak kell lenni.	Fel-felé minden lábra apadván.	a' fedél alatt lévö végsö vastagsága fog lenni valami
10 lábakra	18 ujjninak.	1½ liniát.	15 uj. 6 lini.
9.	17.	1½	14. 9.
8.	16.	1½	14. —
7.	15.	1¼	13. 6½
6.	14.	1.	13.

Ezen Táblának mértéki pontofsága sokkal fontosabb, mint sem az egyelöre láttzik, nem tsak a'

Pizés

Pizés-vefztegetése miatt, mert ha a' keritès falak egy kevéfsel vaftagabbak léfznek-is, nem egyéb' tsak többetske föld kivántatik, melly semmibe sem kerül, hanem inkább annak talpfalaira nézve, mellyekhez azonnal nagyobb fzámban, és mértékben kö, méfz, fzekeres, és sóldos kivántatik, ide járúl még a' költés, és nyughatalanság, melly a' méfz meg oltására, 's porondos méfz (*Mörtel*) keverésre fzükséges viznek meg-fzerzésében elö adja magát, kivált ha aztat ha távúlról kell hozatni, vagy mélly kutakból merittetni. El-restelvén tehât valaki azon fzorofs Egykeletüséget, mellyhez a' *Pizés*-keritès falaknak épitésében keményen kell ragafzkodni fzántszándekkal fzükségtelen költségbe veri magát, mivel ha takarékofan bánt vólna, fél annival bé-érte vólna mint amugj. Avagy nem jobb volna-é a' hebe-hurgya rendkivül valo épitésre el-vefztegetett költséget más a' Gazdaságban jobbitást tévö hafznos tárgyakra forditani, mellyekre a' köz tapafztalás fzerént a' mezei dolgokban sok-féle-képpen fzükség vagyon? éppen nem vólna közömbös (*gleichgiltig*) az értekes emberekre nézve-is, hogy az epités vezetése

HAÁZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

zetése tökeletesen az ahoz értö kömives mesterekre bizattatség.

§ 28

A' költség' kémilése a' keritès falaknál.

A' fenn fontosan meg-mondottaknak tisztába hozása végett fel-vészünk egy darab bé keritni való hellyet, mellyhez 480 öll hosszú keritès fal kivántatik. Tégyük, légyen ennek kőfal talpalattyából 2 láb a' földben, 2 láb a' föld szinén feljül, megfogjuk lámi, hogy 1 öl kőfal meszet, követ, szekeres, és sóldost bért egybe véve a' 2 Rfl. 18 xr. számláltatván az egész keritès átallyában 1104 Rfl. kerül. De légyen ennek vastagsága azon 18 ujjnyi hellyett, mellyeket gondolatlanúl el-határoztunk vólt tsak 15 ujj, hatod részét azon költségnek, az az 184 Rfl. lehet meg-sugoritani. Hogy ha a' földnek tulajdonsága, a' hellység fekvése, vagy a' mesterségnek titkai engedik, hogy a' talpkőfal tsak másfél lábnyi méljen, és annyi magasan a' föld szinére rakassék, lehet még más 103 fl. 30 xr. meg

 tartani,

tartani, ugy annyira lehet tehát takarekosan bánni hogy minden költségnek majd fele meg-maradjon vagy ha már el-tökellett szándék a' 1104 Rfl. elkölteni, leg-alább 16 Hóld szánto földnél többet bé-lehetne takarékosan keriteni. Es így még most elóre lehet azon költségeknek meg-kémilléséröl itéletet formálni, mellyeket ezen munkának végén bövebben meg-fogunk külömböztetni. (n.)

§ 29.

A' Bugay karoknak, alkalmatos vólta a' keritès falaknál.

A' keritès falak épitésében lehet mind a' két fenn le-írt módokkal egy aránt élni. Lásd mind a' kettöt a' X Táb. Azomban meg-kell még-is azt esmérni, hogy tulajdonképpen az illy falaknál sokkal hasznosabb a' Bugay mód, mivel abban a' közép-szerü hosszúságú fákat-is igen alkalmatosan lehet

 haszná-

(n.) Az épitö helly földgye keménységéhez képest, hogy a' költés maradjon, a' kőfal talpalatot egészszen el lehet múlatni, 's tovább a' b bettü alatt lévö jegyzést követni.

Jegyzése a' Kiadónak.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

haſználni, annál-is inkább, mivel a' keritès falak ſoha ſem ólly magoſak, mint valamelly ház falai, és efféle középſzerû fákat a' Falukan-is könnyen tanálhatni: külömbben bizonyos az-is: hogy ha a' *Pizéélés*nek ſzorgoſan kell végbe menni, a' Bugay mód ſzerént kettös dolog adja elö magát, mert a' mint a' ládát a' fal mentire elébb kell hordozni, a' karokat-is az úttal ki kell ſzedni, azok elejébe, hól már dolgoznak hellyeztetni.

§ 30.

Haſzna a' keritès falaknak, kivált a' ſzegénységnél.

A' ſzegénységnek kedvéért tett meg-jegyzés ez: hogy tudni illik a' köz ember nagy elömenetelére kevés joſzágatskáját egy nehány tutzett karok, deſzkák, 's kötelek ſegéltsége által maga békeritheti. Ez okon ha az Orſzág-is ezen ritka épitès modját hathatós pártfogása alá véſzi, 's hazafiait annak követésére öſztönözi, rövid idö alatt nem kevés meg-elégedéſsel fogja a' kevés jovaknak gyarapodáſokat, s' meg-jobbittáſokat a' felsöségnek minden

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

den tartománnyaiban ſzemlélni, mivel minden lakóſoknak kedvezö alkalmatoſságat nyujt jovaiknak könnyen meg-eſö be-kertelésére, melly keritès falaknak erösége olly bátorságoſsá téſzi az ö lakáſokat, hogy a' leg-hiresebb tolvaj-is hamarább egy kemény kőfalon, mint egy jó kéſzült *Pizé*-keritésen jukat furhaſson 's háborgathaſsa ö tſendeſs nyugodalmokat. Ez által a' fel-nem kelö Joſzágokat betſeſebbekké tenni, mivel minden bé-foglalt jóvak jövedelmeſebbeké léſznek, 's azokban-is nevekednek.

A' munkának ſzaporább, és haſznoſabb végbe menetelére a' nevezeteſebb keritéſeknél lehetnek a' ládák hoſzſzabbak, és magaſsabbak-is, azért a' 4 darab hevederekhez I Táb. 1 Fig. 's X Táb. 1 Fig. lehet még egy ötödiket-is hozzá adni, lásd úgyan azon táblán 2 Fig. melly által a' láda elöbbi 10 lábnyi hoſzſzusága 13 lábakra nyujtatik-ki. A' mi magaſságát illeti, a' lehet 3 láb. E ſzerént minden darab fal hoſzſzabb, és magaſsabb-is léſzen, 's a' dólog annál ſzaporább' tökéleteſségre mégyen; mivel a' moſtan kéſzült 4 oſztályban az elöbbi 3 külünökkel a' negyedik-is döngölhet, 's dolgozhatik.

Har-

Harmadik-ſzakaſz.

A' Materiálék meg-döngöltetéséről.

§ 31.

A' döngölésről.

Mivel mind eddig a' Materiálék egybe döngöltetése olly gyakran fordúlt elö beſzédünkben, azért nem fogunk helytelennül bánni, ha ezen tárgynak bövebb meg-visgálására, 's közelebbröl való meg-fontolására-is ki-terjeſzkedünk.

Azon Meſterséget, melly ſzerént külömbféle Materiálék egybe verettetnek, döngöltetnek, valamint általlyában, ugy különösön-is, a' mennyiben annak a' falak' fel-állitásába bé-follyása vagyon elegendöképpen még ſokára ki nem tanulhatni: 's annál méltóbb az az éles, és hathatos meg-fontolásra, minél gyakrabban elö fordúlható, tudni-illik, a' mint

mint azt a' dolognak ſzapora léte, a' költségbéli takarékoſság, 's a' múnka erösége magával hozza, kiváltképpen ha még azon ki-nézés-is ide járúl, hogy a' leendö épületek egéſségesek, 's a' takarmánynak tartására alkalmatosak légyenek.

Midön a' régi Irok az Epités Meſterségiröl irt munkájokban a' falak kéſzitésében a' foglalo porondos Méſznek egybe verettetését, meg-döngöltetését jovasolták, fö tzéljokat abban hellyeztették: hogy a' falak nyomulását, 's az abból annak idejében minden bizonnyal következö repedéseket, 's hasadásokat meg-akadállyaztatnák. A' külü a' Romai régi épületeknél tsak olly ſzükségben jött elö, mikor annak kettöztetett ütései által a' foglaló Méſzböl a' haſztalan vizet ki-kellett ſzorittani, 's annak egyſzersmind minden réſzeit addig mélységesen egybe döngölni, miglen a' munka tökeletes keménységbe nem öltözik.

§ 32.

HAJÓ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 32.

A' döngölés valódi majmozása a' terméſzetnek.

Az egybe verés, meg-döngölés a' Romaiaknál egy terméſzetet követő munka vólt, ugyan-is ha egy kőnek általtörésén egy másan fekvő réteſségeket, 's sima kő-táblákat tanálni, azoknak egybe lapuláſokat nem másnak, hanem a' viz-által-ſzivárgásának, 's az egy másan fekvő rétek meg-mérhetetlen nehézségének kelletik tulajdonittani, mivel ez az egybe nyomulásban eſzközül ſzólgált, a' viz pedig a' földnek-éreibe bé-ſzorúlván a' köveknek minden reteſségeket, repedés, 's hasadásokat okozta. A' viz-által-ſzivárgás, tehát az el-fövés, poshadás, az egybe nyomulás, ezek az egyesittő terméſzetes okai a' köveknek. Azon meſterség-is, melly által lehet az elegyitett, 's egymáſsal dörzsölt materiálékat, ugy mint a' fövént, porondot, égetett földből való ſzuvatot, és meſzet egymáſsal belső képpen egybe gyurni, egy azon módok közül, mellyekkel élhet az ember a' maga munkájának igaz keménysége

meg-

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINȚIFICĂ

meg-ſzerzésére. A' meſterség tehát nékünk olly kemény tömött teſteket nyuit egy néhány eſztendők alatt, hogy a' terméſzetben azok ki-formálására ſzázadok kivántatnak.

Eppen nem lehet képzelni, miképpen egy fa gally, melly tſupa földből áll, annyi keménységet vehessen magának, hogy abból valaha magaſs házakat leheſsen épiteni? de a' mindennapi tapaſztalás tsalhatatlan bizonyságul ſzolgál. A' Frantzia Könyv-Szerző maga így ſzóll: *Történt; hogy némelly Epitő-Meſtereket, kik másképpen a' Pizék-Meſterségben igen jártos, 's jól kéſzült emberek vóltak, egy illyetén módra kéſzitet épület felett mellyet ugyan magam 40 láb magaſsan vitettem vólt fel, nagyon örülni láttam. Egyik közüllek, ki ugyan trak a' leg-értelmesebb-is vala egéſz magaſságát a' falnak, mellyet én alól 18 újj vaſtagon hagyattam vólt, ſzemmértékre vévén, bámul vala, ezt mondván: hogy felette bátor vólnék; azomban bővebben a' dólgot meg-visgálván, 's munkámnak hellyes okait észre vévén, annak erőſs vóltát társaival együtt meg-esmérte, 's az én ez épités módgyában lévő értelmeſségemet meg-vallotta.*

§ 33.

§ 33.

A' Pizéének bámúlásra méltó erősége.

A' fenn emlitett 40 lábnyi magasſ ház minden bizonnyal téſzen tökeletes 3 emeleteket. Képzelni kell tehát egy illyen házat, mellynél az elsö *Pizéé* Gerezdsor nem tsak a' több rajta fekvöknek, padlás, bóltozat, fedél, 's egyébb réſzeknek terhét, hanem mind ezek felett minden háziportékáknak, mellyek az külömbféle emeletekben tartatni ſzoktak nehézséget hordozza. Ehez járúlván az-is; hogy ezen elsö Gerezdsornak kell még ki-tartani azon lakósoknak minden mozgásait, kik gyakran hazaikban folytattyák kézi munkájokat, tántzolnak, 's az épületnek más terhes rendüléseket okoznak. Mind ezek, 's egyebek tökéletesen meg-győzhetnek minket abban, hogy a' *Pizéé*-nek igen kemény tulajdonságának kell lenni, melly alkalmatos légyen mind azon iſzonyú terheknek az ellent állásra.

§ 34.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

§ 34.

A' Pizéének példája a' Terméſzetben.

A' Terméſzet minden munkáiban vezet minket a' *Pizéé*-re, és az emberi visgálódás el-nem múlat bennünket annak tsudálására emlékeztetni: Avagy nem de nem ástak-é az elsö emberek-is gyakrán júkakat, és barlangokat, 's nem válaſztottak-é lakást magoknak a' földben, hogy testeket a' moſtoha dudoros idök, 's életeket a' kegyetlen állatok ellen védelmeznek? nintsenek-é máig-is ſok helyeken irtoztató föld üregi? mellyek ſzázadokra minden köfal, 's bóltozat nélkül fenn maradnak; 's mellyeknek erősségeket, 's tartoſságokat tsupán tsak a' föld, és porond terméſzetes egybe nyomulásának tulajdonithatni. A' tapaſztalás tanit: hogy a' föld az elsö-viz, ſzél, és saját terhe által olly keményen egybe nyomúl, hogy azon hellyeken; hól ſem az emberek ſoha nem ástanak, ſem földet óda nem hordottak, a' leg-hegyesebb, 's élesebb vaſsal aztat fel-törni bajos légyen. Egy olly igaz-

ság, mellyet ki-ki maga valamelly mezőn, hól a' föld tsak móst kezd elébb mivelterni, észre vehet.

Esméretes dólog, hogy a' halmozva fel-hányt föld a' dűllősségnek tsak 45 gráduſsaig maradhat állva, de melly ſokſzor meg-történik, hogy p. o. egy útnak valamelly hegy hajlásába lévő bévágatásakor, ugy némelly ház hellyek egyenesitésekor, vagy egy udvarnak valamelly dómb-töve felé teendő nagyobbittatásakor a' földet mint a' fal-óldalát egyenes ſzeglet mértékére vâgják-bé, a' mint ezt kiki tapaſztalhatta. Ha ekkor a' föld tömött, kemény, és béka-sós terméſzetű, bizonyos az: hogy ezen vágások sok idökig változhatatlanúl maradnak. Igy gyakorta láthatni, hogy a' kútak ki-ásattatnak, és semmi kövel ki-nem rakattatnak, mivel a' föld terméſzetes keménységétől, azoknak-is elegendő tartóſságokat reménlhetni. A' terméſzet ſzűl tehát *Pizét*-is, 's az ő ſzűleménnye ſzázadokra el-tart, lehet-é tehát álitani, hogy egy értelmesen kéſzült *Pizét*-múnka-is keveſsebb tartoſságú légyen.

§ 35.

§ 35.

A' Pizéé-falak fedetlen-is ſokáig ellent állnak az eſsönek.

Jóllehet a' *Pizét*-nek közönséges régulája tartása ſzerént a' *Pizét*-falakat ſzorgalmatosan bé-fedve kelletik tartani, 's a' *Pizét*-dolgozók-is dítséretesen tselekeſznek, ha a' régulâknak ezen foglalattyához keményen ragaſzkodnak. Azomba ha a' *Pizét*-épületek mindjárt fedél alá nem jöhetnének-is, nem kell azoknak hamar eshető egybe omláſoktól félni. Azon tornyok, és falak, mellyeket *Plinius* ezen munkának elején emlitt, minden bizonnyal már rég fedetlen állanak, 's még-is azt mondják rólok, hogy máig-is keményebbek volnának mint más féle falak. A' Frantzia-ſzerző-is egy igen alkalmatos példát hoz itt elő: tudni-illik.

Egy Párisi ember jövén Lyonban, bámúlva ſzemlélte, hogy földből-is lehetne házakot épiteni, viſſzá térése után elsö dólga vala, hogy a' Pizétet azonnal munkába vétettéſse. Fel-vállalta ez ókon Párisban egy háznak Pizétből leendő épitetését, de nem lévén annak

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

annak bé-fedésére elegendő ereje, a' Pizée-ház fedetlen maradot, 's azólta semmivel-is bé-nem bóríttatott.

A' VI. Táb. jegyzi ezen épület fedetlen falainak tsuttsaival együtt valódi állását. Már hat Esztendeje, hogy ezen kopatz épület készittetett, 's padlásaival együtt fedetlen; minden idő-béli változásoknak, esősnek, hónak, melegnek, fagynak, szélvész, 's fuvatagnak, egy szóval minden viszontagságoknak ki-tétetett. Ezen egy tágas mezőben, közél a' szeine vizepartyához fel-állitott épületet esztendőről, esztendőre nagy sokaság látagattja, és visgálja; sokan profétálják; 's várják napról napra le-omlását, de a' sok zürzavaros idők ki-állása után-is mind az ellőbbi állapotban találtatik.

Ki gondolta vólna valaha, hogy a' tsupa földfalak-is minden fedél, és vakolás nélkül az esztendőnek külömbféle részeiben dühösködő móstoha fergetegeknek olly sokkáig ellent állhasanak?

§ 36.

HAJÓ REJZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 36.

A' Pizéének egybe ragadásáról.

Némellyek azt tartják; hogy a' *Pizée*-nek kemélysége a' ki-gőzölgő nedvességnek azon finom részeitől származik, mellyekkel a' föld természete szerént bővölködik a' fold-színén belől 2 lábnyi méllységben. 'S vélekedéseket akarják a' következő próba tétellel meg-erősiteni: döngöltek úgy mint egy kis darab *Pizée*-falat, azt a' ládából ki-vévén meg-mérték, 's tanálták 39 1/2 fontnak, 14 napokkal az után ujra meg mérvén 4 1/2 fóntot apadott, más 14 napra 1 fontal kisebbedet, 's még más 14 napok után 1/2 fontal könnyebbedett, és végre 45 napok alatt a' száradás tökéletesen véghez ment, 's az egésznek nehéz vólta valami 1/8 kevesedett.

Tagadhatatlan, hogy minden testek ha meg-száradnak egybe huzzák magokat, 's meg apadnak nehézségekben: hogy ha már a' természetesen nedves földben lévő viz valamint annak nehézségében, ugy ki-terjedésében-is 1/8 részt foglalna, következni kellenék, hogy egy rendesen döngölt *Pizée* darab

a' ſzáradás által menyiségének '8-ad réſzét el-veſztvén tetemes apadást ſzenvedjen, de e' meg-nem esik, mivel a' *Pizének* el-ſzáradása, meg-ſugorodása tsak nem észre vehetetlen.

Hogy továbbá a' föld terméſzeti nedveſsége a' külüknek hathatos ereje által-is a' földból ki-nem kergettethetik, hanem az egybe döngölt *Pizé*-ben benn marad, bizonyos ebből: mert ha egy darab *Pizé* kéſzen lévén, az óldal táblák mellőlle azonnal el ſzedetnek-is, azokat ſoha ſem találni nedvesnek. Hogy pedig a' *Pizé* kéſz léte után az abban benn maradott nedveſség az ő erőſségének ſemmi ellenére nintsen a' tapaſztalás tanit: mert lehet egy ugyan azon nap három darab falakat, vagy Gerezd-sorokat, mellyek közül mindenik 3 lábnyi magaſs, ſzünet nélkül egy másra rakni, következendőképpen egy végtiben 8, vagy 9 lábnyi falat, az az egy emeletet kéſziteni, de a' mi nagyobb akár-mi ſebeſsen, épült *Pizé*-falrá azon ſzempillantatban a' leg-nehezebb gerendákat a' hijjú padláſsal (*Sturzboden*) együtt fel-rakni, 's a' hijjú töltéſsét fel-hordani, hasonlóképpen a' még azon újj

Tsu-

Tsutsokra a' leg-nehezebb ſzarvazatot fel-tenni, a' nélkül, hogy a' falak a' bennek lévő nedveſség miatt leg-kiſsebb sérelmet-is ſzenvednének.

Meg-jegyzést érdemel az-is: hogy egy kubik láb terméſzeti nedves föld, ha az egy darabban illendő méllységből ki-ásattatik, 's jól el-morzsáltatva rendesen ládákba döngöltetik, alig egy fél kubik láb *Pizét* téſzen: és ez által az-is világosan ki-tettizk: hogy a' *Pizélésben* való döngolés által tsupán tsak a' levegő, úgy mint a' melly a' földben bővségben lévén annak tömötségét akadállyaztatja, kergettetik-ki: a' hedveſség pedig egyeneſsen azon valoságos egyesitő eſzköz, melly a' földnek ragados sükereit meg-ólvaſztja, 's éppen az által a' földnek belsőképpen lett egybe nyomulását a' kőhöz hasonló kemény testre változtatja, tehát a' nedveſség az erőſségre ugyan keveſset, de a' *Pizé* keménységre annál többet tselekſzik. E' ſzerént itt-is a' múnka azon az úton jár, mellyet követ a' terméſzet kő ſzüleménnyeivel, az ő munkai ókainak pedig pontos ki-fejezésére törekedni balgatagság vólna,

HAAZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

mivel azokban a' természet ura ki-tanúlhatatlan mélly titkokat rejtett.

§ 37.

A' Pizéének Betse.

A' *Pizée*-falak döngölése egy valóságos Isteni ajándék az embereknél. Az az emberi nemzetet azzal-is különösön szerette, hogy aztot sok-féleknek ugyan mellyeket másképpen fából kellene tsinálni, földből való készítésére, de kivált egy illy kemény, 's tartos épités módja fel-találására fel-segéltette. 'S ez által aztot némelly viszontagságoktól, mellyek kivált a' község házaiban fenyegették meg-mentette, némelly károkat, mellyektől méltán tarthatna el-forditott, ugy egy némelly szükségtelen költségeket mellyeket az embereknek magok kézi munkájoknál kellenék tenni meg-tartoztatott, másokat, mellyeket ök az épitésben észre nem véve a' falun kettöztetnek kisebbitett 's a' dolgon általjában könnyebbitett. De minek-elötte mi ezen tárgyokba bövebben ereszkednének, follytatjuk a' *Pizée*-mesterségről továbbá beszédünket, mint arról elébb el-kezdettük vólt. *Negye-*

HAJÓ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Negyedik Szakasz.

A' Pizéére több-é, kevés-bé alkalmatos föld nemeiről, és a' vakolásról.

§ 38.

Altaljában a' földről.

Azon vélekedés, mellyet már az olvasó a' föld döngöléséről szerzet magának, nagy könneybbségül szolgál abbann-is, hogy ö az arra alkalmatos föld nemeit ki-keresheſse. De hogy leheſsen minékünk a' föld külömbféle nemeinek olly sokféle tulajdonságait a' közönségnek elébe terjeſztenünk, 's aztot arra meg-tanitanunk? holott még a' külömbféle elegyitéseknek, 's korts-fájoknak nevei sem határaztattak-meg illendöképpen.

A' természet visgálok, Physicusok, és Chemicusok meg-esmérik általjában, hogy nékünk a' föld-

 nek

nek ſokféle tulajdonságaihoz képest még ſemmi közönségesen meg-határazatt nevezetink nintsenek, ſok tanúlt emberek nevezik p. o. a' barna sükeres agyagat *(Thonerde)* sárga poronyo agyaknak *(Lehmerde)*, 's így több föld nemekkel tselekeſznek. Az írok általjában a' *Föld* nevezet alatt értik mind a' Kö, Márvány, Béka-só, Gyep-só, Kréta, 's több nemeket, valamint a' földeknek-is, fovénynek margának, 's agyagnak 's a' t. nemeit. De ezen föld nemeket igen ritkán tiſztán tanálni, hanem külömbféle mértékben egy máſsal elegyitve, innen egéſz más tulajdonságokkal fel-öltözve, mint ezt a' föld-mivelök mezöjeken minden nap tapaſztalhattják. Ezen kétséges állapottya a' nevezeteknek u. m. eſzköze a' dolog ki-fejezésének, magával hozza az ezen dolog világos meg-magyarázattyát hátráltato akadállyakot-is. Innen magunk ſzabad akarattyától viseltetvén akarunk egy újj útat nyitani, azon elindúlni, 's minden tudománybéli beſzéd modja kirekeſztésével azon gondolatinkat a' közönségnek a' lehetöségig jó móddal értésére adni, mert bátran hizelkedünk magunknak azon reménységgel,

hogy

hogy abban mindenek benn foglaltatnak, 's azonnal egy olly sinor mértéke ſzármazik, mellyhez akárki-is a' *Pizére* alkalmatos földnek meg-esmérésében, és válaſztásában bátran ragaſzkodhatik.

§ 39.

El-nevezése a' föld nemeinek ſokfélék a' földek.

1*ſzör:* A' velek-élésre nézve: u. m. Tégla-föld, Fazék-föld, Pipa-föld, Portzellán-föld, Kalló-föld, (a' poſztó-tsináloknál), 's festö-föld.

2*ſzor:* Az azokat tévö réſzekre nézve, kövér, sován, nyúlos, iſzapos, nehéz, könnyü, taplos, jukatos, tiſzta, ſzapan-forma, vagy kerti, az az fekete termö-fold.

3*ſzor:* Terméſzetekre nézve: Méſz, Gyepsó, Márga, Kréta, - - - - Homok, Budöskövés, és Szurkos földek. ugy a' barna sükeres agyag-is *(Thonerde)* melly külömbféle-képpen máſsal elegyittetvén, véghetetlen ſok kortsos nemeket téſzen, ugy annyira, hogy *Macqver* Ur már 800 föld-nemeknél

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

meknél többet számlált, 's a' leg-tisztábban-is még értz, kiváltképpen pedig vas-részek tanáltattak.

Ezek a' föld-nemeinek leg- jártasabb nevezetyei, ezeket már akárki a' maga helységében szokásban lévö szokkal egybe tévén egymáshoz a' nevezeteket hasonlithattya. Továbbá iporkodúnk ezeknek tulajdonságait-is meg-mutatni, hogy a' *Pizéére* alkalmatos földnek meg-esmérése könnyebbitessék.

§ 40.

A' Pizéére alkalmatos földnek tulajdonságai.

Altaljában lehet mindenféle földet a' *Pizéére* használni, hogy ha nem feletébb sovány vagy nem igen kövér mivel a' sovány, száraz földeket egymással nem egyesithetni, az igen kövér sükeres földből készülö *Pizéé*-falak pedig meg-repedeznek, 's el-hasadoznak, tudni illik: az azokban bövségben lévö enyves nedvességek a' ki-gözölgés, és száradás által tetemes nyilásokat okoznak, 's el-párálván üres hellyeket magok után hagyák. A' nyúlos, 's kovats-

kövatsköves homokkal elegy földek, mellyek ugyan ezen okból sem tégla, sem tserép, annál inkább fazék tsinálásra nem alkalmatosak, a' leg-jobb *Pizéével* kedveskednek.

Altaljában a' földnek azon nemeit kell a' *Pizéére* válaszтani, mellyekben a' következendö tulajdonságok találtatnak.

1*ször:* Ha a' kapát, ásót, vagy az ekét-is a' földbe belé vágván, az egész dorontsokat, és hompokat, szakaszt-fel.

2*szor:* Ha ezen dorontsok, vagy galok a' szántó-földeken nem könnyen romlanak-el, hanem azokat az embereknek kell bajjal széjel verni, elrontani.

3*szor*: Ha azon tájékban a' kerékvágások méllyek szoktak lenni, 's azoknak dorontsait ha szárazak ujjal nem könnyen el-morzsálhatni. Eppen erröl meg-lehet a' föld soványságat, 's nem a' *Pizéére* valóságát esmérni, ha tudni illik: a' fel, 's alá járó szekereknek kotsiknak kevés, vagy éppen semmi nyomokat nem találni.

§ 41.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 41.

Hól lehetsen a' jó földet kiváltképpen találni?

A' leg jóbb *Pizéé*-földet a' szántó-földeknek alsó mesdgyéjekben kell keresni, mivel az elsö minden esztendöben a' kövér, jó földet a' hegyekről le-mosa, 's azokra le-rakja. Ugyan ezen okból a' hegyeknek, 's halmoknak tövén-is lehet jó földet találni, 's kiváltképpen pedig a' follyo-vizeknek, 's patakoknak partján lévö; ugy mint a' helységnek leg-alatsónabban fekvö tájéki azzal bövölködnek. Hogy pedig az épitö a' föld meszsze hordatásától meg-kemilteſsék, tanátsos dolog, hogy minekelötte távulról gondoskodnék, maga Udvarán, vagy kertében ásatván jó *Pizéé*-földet keresteſsen, mert közönségesen a' leg-felsöbb termö kerti-föld teritéke alatt, porond vagy agyag szokott fekünni, melly a' pintze, de különösen a' kút-ásásnál világosan ki-tettizk. Az után az e' végre ásott jukakat, gödröket, ganéjjal, szeméttel, vagy úti sárral újra könnyen bé-tölthetni.

§ 42.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

§ 42.

A' földnek az elegyités által lehetö meg-jobbittatása.

A' leendö hasadásoknak meg-elözéséért szükség a' kövér földet soványnal mérsékelni. Következik tehát, hogy a' tégla, 's fazék, valamint mind a' kövér szijjas, agyagas, tiszta kerti, és márga földeket, a' sovány, könnyü-taplós, szappanforma, ki-lugozatt kréta-forma, jukatos és homokos földekkel kell elegyiteni, lehet még porondot, 's approkovatsköveket hozzá tenni. Minél kövérebb, enyvesebb, agyagasabb, 's márgásabb a' föld, annál több száraz, és porhányo materiále kivántatik az elegyitésben, de annak mennyisége ezennel meg-nem határaztathatik, hanem iporkodgyék ki-ki proba tételekkel a' leg-hellyesebb egykeletüséget ki-tanálni. Lehet p. o. az elsö probában 1 targontza kövér agyag-földhöz 2, vagy 3 annyi sovány, vagy porondos földet venni, 's ekkor az elegyitést mind addig tovább folytatni, mig tsak a' kivánt keménység meg-adására szükséges egykeletüség ki

nem

nem tanáltatik. A' porond ha tsak olly darabos; mint egy dió, a' *Pizét*-falaknak olly keménységet szerez, hogy egy, két esztendök múlva azoknak által-furásokra, mint a' kőfaragáshoz vésö kivántatik. Ezen keménységnek természet szerént kell lenni, mert a' porondban lévö kovatskövek a' külüknek ereje által mint annyi ékek egybe verettetnek, 's a' kozöttök fetrengö földet a' lehetö keménységre szorúlni kénszerittik.

§ 43.

Hogy kellessék az elegyitett földet meg-probálni?

A' fellyebb jovasoltt probát kitsinben lehet illy formán meg-tenni: jó erös fából készíteni kell egy kisded, és fenék, 's fedél nélkül való ládátskát, melly valami 1 lábni széles, 's éppen annyi magas légyen, az után az udvaron egy éppen olly mélységü gödröt ásni, mellynek fenekére egy sima lapos kö tétetik, erre továbbá a' kis ládát módoson reá kell helyeztetni, 's a' veremböl ki-ásott földet

földet az óldala mellé bé-hányni, azt a' külükkel jól meg-döngölvén, a' ládát egybe szoritani. Ekkor a' proba alá jövendö földböl a' ládát 3, vágy 4 ujjnyira fel-kell tölteni, és meg-döngölni, 's igy tovább a' második, és harmadik terméket olly vastagon mint az elsöt belé hányni, mindenik terméket jól meg-döngölvén a' ládát halmozva tele kell tölteni. Ekkor a' szükségtelen földet egy ásóval le-kell ütni, 's annak szinét a' láda szádával egyenelsen ugy ki-dolgozni, hogy az olly sima lapos légyen, mint amaz melly a' fenekén a' kövön feksik.

E' meg-lévén a' ládát ki kell ásni, 's valamelly száraz hellyen a' szabad levegöre ki-tenni, hól-is azon egybe-vert föld 24 óra alatt annyira meg-szikkad, hogy azt egy kotzka formában a' ládából kilehelsen venni. Bövebb ki-száradás okáért továbbra-is a' szabad levegön, és napfényen kell hagyni, de ugy, hogy valamelly deszka-darabbal, vagy lapos kövel bé-boritva légyen, mert jólleher a' még zsengés *Pizét* nem lehet még a' zápor-esötöl-is

fél-

félteni, tsak ugyan ártalmas, ha az első egyenesen réá esik, 's rajta poshad.

Egy második, 's kevesebből álló probát lehet egy kö, értz, vagy vas mozsárban tenni, ez az arra rendelt földel egész a' szádáig egy külü forma törönél-fogva jól meg-töltetik, döngöltetik, azután a' szükségtelen föld a' teteiről egy vas liniával, vagy egy nagy késsel le-mettzetik, tovább a' mozsár a' nap, vagy tüz-felé tartatik, hogy ezen kis *Pizée*-darab egy kevéssé egybe sugorodjék, 's azután sérelem nélkül ki-vettethessék.

Végtére lehet a' földből tsak kézzel gojgókat, vagy golyobisokat gyúrni, 's siriteni, és meg-szároztani: minél kevesebb repedések, vagy hasadások rajtok szemléltetnek annál alkalmatosabb a' föld a' *Pizée*re. Mind ezen proba tételekre a' leg-derekasabb földet kell választani, a' nagy munkában pedig, mint fellyebb jovasoltuk inkább a' porondos földet ki-keresni. Mivel hogy a' *Pizée*hez a' természeti zsengés vóltán kivül semmi külsö nedvességnek nem kell férni, szükség a' probára való földet-

det-is a'' föld szinén belöl, 1 vagy két láb mélységből ki-ásni.

§ 44.

A' földnek a' Pizéére való készitetése.

Ha már a' ki-ásott föld az épitö helyre elö hordatott minden dorontsokat ö benne egy bottal, vagy lapáttal széljel kell rontani, 's a' földet általjában jól el-oszlatni, akkor az egész tsomót olly formán egy rakásba hányni hogy minden vetés a' közepére essék, melly által minden kis göröntsök, vagy galok, ugy a' benne lévö kövek-is a' rakásnak tövére le-hengeregnek, az honnan azokat egy zsöldos félre takaritja az arra való gereblyével, melynek fogai közének mint egy 15 liniákat kell tenni, hogy azok közül mint egy dió, 's ha még nagyobb követsek-is ki ne maradgyanak, de a' ki a' földet tökéletes jó móddal akarja készitteni, szükséges, hogy a tot egy drót roston által hányassa.

HAZ. REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINTIFICA

Hogy ha az ásott föld ama *Pizélé*re alkalmatos földnek tulajdonságai nélkül szükölködnék, melly tsak ugyan igen ritkán történhetik-meg, 's szükség vólna más egyéb jobb földet közébe elegyiteni, ekkor mikor még a' földet rakásba hányják két sóldosok az elegyités modgya szerént a' jó földből vetnek két lapáttal, mig a' többi ösztveséggel a' roszból öt lapáttal hajtottak, 's így tovább, mig a' föld minémüségéhez képest a' hellyes egykeletüségre réá tanálnak.

§ 45.

A' Kész-földre-való Gondviselés.

Azon szorgalmatosan meg-dolgozott földből egyszerre tsak annyit kell egészszen el-készíteni, a' menyit azon a' napon a' falak döngölésére lehet haszsnálni, egyébbképpen a' más napra maradt föld feletébb el-szárad, 's minden szükséges sükerét el-veszti. Ha pedig az idö elsöre hajlandó, dészkákat, szalmát, vagy ponyvákat, és gyékényeket kell kéz ügybe tenni, hogy ha a' szükség kivánja a' rakások az elsö ellen, ne hogy meg-ázzanak, azonnal bé-

bé-takartassanak, mert a' fenn mondottak szerént tsak akkor a' földet *Pizélé*re használni, mikor a' sem nem igen száraz, sem nem felettébb nedves. Ha pedig történetből elsö esnek a' kész-földre, addig kelletik vele várakozni, mig az illendö száraz vóltát ujjra visszá nyeri, másképpen az által azatt földet lehetetlen jól ösze döngölni, mivel az a' hellyet hogy egybe nyomúlna a' ládában el-ólvad, és sárrá változik. Még a' kevésé meg-nedvesitet földet sem lehet többé jól *Pizélé*lni, mivel minden ütésre a' külü mellett fel-ütödik, 's innen ha mikor a' föld nedvesebb, természeti zsengéségénél, mindenkor tanátsosabb a' *Pizélé*lést félbe hagyni, 's alkalmatos földröl gondoskodni.

§ 46.

A' felette száraz földet meg-nedvesiteni.

Az igen száraz földnél még az a' könnyebség fenn-marad, hogy aztot a' mint kivántatik meglehet nedvesiteni, e' végre eszközül szolgál egy ön-

HÁZI REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

tözö kártya, mellyből egy tsö nyulik-ki, 's annak vagyon bizonyos gombja a' végén, melly mint valamelly rosta a' viznek által botsátására jukakkal tellyes. Ezen edénnyel mind addig kell a' földet öntözni, mig a' természeti nyirkaságát viszá nem kapja, ekkor újjra fel-kell egy másra hányni, 's mikor már jól elegyedett a' külsökhöz elö hordani.

§ 47.

A' földet meg-tisztitani.

Itten reá kell emlékezni a' fenn mondottakra: hogy a' *Pizée*-földnek minden növevényektöl tisztának kell lenni. Innen mind a' ki-ásásban, mind az öszsze hányásban szemesnek kell lenni, a' legkisebb tövist, 's fügyö-kereket, valamint minden szalma vagy fü szálakat forgátsokat, és egy szóval a' mellyek tsak rothadást szenvednek mindeneket ki-kell a' föld közül szedni, 's azon hellyröl, hol aztot készitik félre takaritani.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 48.

A' falakat egymással egybe kaptsolni.

A' *Pizée*-falaknak tökéletességekre nem elegendö tsak a' földet a' formába hellyesen bé-verni, hanem szükséges azokat egymással keményen egybe kötni tudni: erre kivántatnak vékony szál deszkák, balták, és szegek, meljek bár ha tsekéllységek-is, elegendök mind azon által arra, hogy azoknál fogva a' *Pizée*-falak leg-nagyobb keménysége eszközöltessék. Az elsö részben meg-mondottuk vala hogy kellessék a' *Pizée* Gerezd-sorokat egy másra felrakni, 's *Pizée* által egyiket a' másikkal valamint a' szegleteken, ugy a' köz-falaknál-is egybe foglalni; tovább meg-fogjuk mutatni, miképpen kellessék a' Gerezd-sorok között erösebb kötést deszkából tsinálni?

Meg-lévén az elsö Gerezd-sor a' háznak mind szél, mind köz-falain jó móddal vetve, kelletik a' másodikról gondoskodni, és pedig: ha az elsö Gerezd-sornak *(a' IV. Táb.)* az A nál vólt kezdete, 's az E felé

folytattatott, a' másodiknak döngöltetése ugyan az A nál fog kezdödni, de a' *Pizée*-ládát az F felé kell igazitani, hogy ezen darab fal ólly móddal jöjjön az alsó felibe, mint azt az *V, VI Táb.* látni. (o.) Azomban minekelötte a' föld a' külük alá a' ládába bé-hányatnék, belöl a' kaptsokra kell 5, vagy 6 láb hoszszú szál deszkát olly móddal fektetni, hogy annak egyik vége az A szegleten nyugodjan, hoszszusága pedig az A F fal-mentire nyúljon. Itten a' deszkákat azon durván, szálkásan mint a' fürészről haza hordatnak lehet haszpálni, és elegendö erösek léfznek, ha vastagságok 3/4, széleſségek pedig 8, vagy 9 ujjakat tészen. Ezen módra meg-marad még a' deszka mellett mindenik felöl, ha tudni-illik a' fal 18 ujj vaſtag, 4, vagy 5 ujjni föld, hogy az által a' két egymásra jövö Gerezd-sorok egymás közt egybe ragadjanak, 's egyszersmind a' közben fekvö deszkát bé-boritsák, mellyet-ennél-fogva, mivel sem a' levegö, sem valami

(o.) Hogy ha valaki a' d betü alatt meg-jegyzett szeglet ládával él, ezen gondoskodás szükségtelen.

valami külsö nedvesség hozzá nem fér sem a' rothadástól, sem más veszélytöl nem lehet félteni. (p.) Ezen foglaló módot mind az egybe ütközö szél, mind a' köz-falaknál, a' fenn elö adott mód szerént minden Gerezd-sorban ujjitani kell. De még ezen kötésel sem lehet tökéletesen meg-nyugodni, kivált-képpen ha a' földnek nem a' legjobb *Pizée* tulajdonságai vagynak, hanem mikor a' láda majd hason feliig fel-vagyon töltve, 's megdöngölve, a' falba 10 ujj hoszszu deszka darabokat kell kereſztül, és valami 2 láb távúl egymástól tenni, hogy az-is elöre meg-gátoltasék, ne hogy az alsó Gerezd-sorok a' felsöknek terhe alatt egybe rogyajanak, vagy el-váljanak egy-mástól. Egyéb-képpen

F 5

(p.) Terméſzet szerént a' falaknak egy máshoz való ragadása sokkal nagyob léſzen, ha valaki az elöbbi jegyzésben emlitett szeglet ládával fog élni, és annakvégénél szeglet mérö szerént egybe ereſztett, 's öszsze szegzett deszkákat tészen-bé, 's ezeket pedig minden szél 's köz falakon ama deszka koltsokhoz szegezvén, gyakorolja, vagy lehet azon koltsokot az ajtó, vagy ablak melyékekhez-is hozzá foglalni.

Jegyzése a' Kiadónak.

MAGYAR REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

pen ezen kötések a' *Pizée*-épületet elegendőképpen meg-erősittik a' végre-is, hogy az a' forgó szelek' hathatos erejének 's minden sivatag, és morgó fergetegnek tökéletesen ellent állhason.

§ 46.

A' hijju paúlását fel-rakni.

Midőn már a' *Pizée*-fal mindenütt anyi magasságra fel-vitetett, hogy már a' padlás következnék, leg-előb-is még az azon zsengés *Pizée*re 3, vagy 4 láb hoszszu deszka darabokat kell rakni, 's azokra azután a' padlás gerendákot hellyeztetni, mellyeket kövekkel, vagy deszka-darabokkal mind addig kell potzkalni, mig nem egyenes viz-arányban állanak. (q.) Továbba kell a' falakot follytatni mig a' földfalak

(q.) Itten jónak láttzik lenni, ha a' *Pizée*-falak azon magasságban, mellyben a' hijju padlásának kelletik fekünni, az ón- vagy viz-mértéknél fogva viz-arányra vágattatnak, 's egyenesitettnek, ekkor osztán a' kapots vágások ki-vájattatnak, 's a' kaptsak azonnal belé helyeztettetnek, ezek felibe a' falon hoszszan nyúló szál deszkák tétettetnek, mellyeken fognak az egyenlöleg ki-faragott gerendák, 's az azokon kereszttül rakott padlás deszkák fekünni,

falak a' fel-tett hijjú padlásán feljül olly magasak léfznek, a' mint azt a' fedélnek alkalmatos fel-rakattatása magával hozza.

§ 50.

mellyek általljában a' nélkül, hogy valahól pótzkolni kelletnék viz-arányban fognak állani. A' padlás gerendáknak tsak olly hoszszaknak kell lenni, hogy azoknak mind két végeiknél a' fal külsö széléig még 3, vagy 4 ujjnyi üresség fenn maradjon. Mind ezek előre botsáttatván fel-kell a' *Pizée*-ládát ujjra a' kaptsokra állitani, és pedig a' külsö táblát a' szokás szerént, a' belsöt pedig olly megjegyzésel, hogy alsó felén a' hevederek közepette bizonyos négy szegletü bé-füréfzlett vágásokat kell tsinálni, mellyekbe a' padlás gerendák bé-mehessenek, 's azt még-is jól meg-fekügyék. Ezen tselekedet módja egyszersmind aztot-is egészen meghatározza, menyire kellesék egy gerendának a' másikától esni, hogy az egyiknek közép liniájától fogva a' másiké-ig való köz éppen 3 lábat tégyen. Ezen padláson lehet a' falat 2, vagy 3 lábal-is feljül magasztalni, a' mint tetzik, nem tsak azért, hogy a' padlásra egy jó, 's a' tüz ellen bátorságos hijjú földet fektetni lehesen, hanem hogy a' fedél alatt-is alkalmas kamarák készitethessenek. Tüz ellen való tapaszt (*Estrich*) a' hijjuban lehet jól meg-dolgozott, 's nem felettebb nedves sárga poronyó, vagy barna sükeres agyagból, tudni-illik aztot a' padláson 6, vagy 8 ujj vastagságban jól

HAÁZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 50.

A' ſzarvazat fel-álitása. (*Dachſtul*)

Hogy ha a' fedél fel-álitásában a' fát a' lehetőségig kemilni keletnék, ekkor *Pizée*-ből olly magas Tsutsokat kell emelni, mint önnön a' fedél. Lásd a' *VI. Táb.* A' fedél fel-állitásában leg-elöbſzör-is a' felsö oſzlop-gerendákat (*Dachſtuhlpfetten*) kell fel-tenni, 's azokra a' ſzaru-fákot azonnal ki-oſztván, azoknak hellyét meg-jegyezni. Hogy pedig a' ſzarvazatból mind a' hijjuban kereſztül álló alkalmatlan kötés gerendák, mint pedig a' közönséges

egybe döngölvén. Mivel pedig a' sükeres sbarna agyag ha ki-ſzárad, nagyon meg-ſzokott repedezni, az abból kéſzitett hijjú földgyét agyag, és pórondból álló foglaló méſzſzel (*mörtel*) olly móddal bé-kell kenni, hogy minden repedések el-enyéſzſzenek. A' kamaráknak a' fedél alatt igen alkalmatos hellyek léſzen, ha nem tsak a' ſzél, hanem a' köz-falakra-is Tsutsok tétettetnek, ekkor amazokra az ablakok, ezekre pedig az ajtok jönnek, 's a' fedél a' fenn meg-irt ſzalmazsendellyekkel annak módja ſzerént bé-fedetik.

Jegyezése a Ki-adónak.

séges koſzorú-gerenda (*Mauerbank*) ki-maradhasson, a' falak felsö réſzén a' *Pizée*be annyi vésetek vájattaſsanak, a' menyit kivän ſzáma a' ſzaru-fáknak, mellyeket azonnal jó móddal belé kell a' vésetekbe helyeztetni, és vakolni. Ez által az Atsmunka a' *Pizée*vel egy olly egéſzet téſzen, mellynek réſzei egyik a' mást tartyák, 's jól egybe foglalják, mivel az Ats, és *Pizée*-munkák egymáſsal keményen egyesülve léſznek. (r.)

Ezen módra a' falusiak magoknak igen óltson, tartos házakat épithetnek, mellyekben egyſzersmind kellemetes, egéſséges, 's a' hideg ellen bátorságos

laká-

(r.) Jollehet hogy az elöbb emlitett koſzorú-gerenda nélkül való épitésnek eröségéröl ez útal sem lehet kételkedni, de mivel még-is meg-történhetnek, hogy valamelly darab fal a' felsö réſzén, holott-is a' ſzarúfák a' tsupa *Pizée*be vagynak bé-ereſztve le-rogyna, 's igy a' fedél-is le-hullana, bátorságosabb léſzen közönséges koſzorú-gerendákat a' *Pizée*falba bé-rakni, 's a' ſzarú-fákat azokbá ſzokás ſzerént belé vésni, ezeket pedig feljül kakasülökkel meg-erösiteni, vagy ha az épület ſzéles vólta kivánja közönséges ſzarvazatokat rakni fel.

Jegyezése a' Ki-adónak.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

lakásokat fel-találhatják. Erre nézve méltó dolog, hogy öket más azon épités módjához értö az azzal való bánásra kalauzollja, 's annak haſznos vóltára meg-tanitsa, ez okon meg-hivjuk mi a' ſzives olvasókat, kiváltképpen a' falusi Földes-Urakot, 's gazdagabb lakosokat arra: hogy két kézzel a' dologhoz nyúljanak, 's vagy egy, vagy más apró épületjeket *Pizée*böl épittesék, mert bizonyos, hogy mihelyt a' község ezeknek példájokat látván, a' dolog jóságáról, 's tartoſságáról meg-gyözödik, ſaját haſznára, 's a' köz jónak elömenetelére önön maga fog a' *Pizée*-épités gyarapodásán iporkodni.

§ 51.

A' keritès-falak fel-állitása.

A' mi a' keritès falakat illeti, meg-jegyzést érdemel, hogy ö nálak-is a' *Pizée*-ládát elöſzör a' ſzegletre kell helyeztetni, vagy ha valamelly épületnek falai arra ki-rugnak, hozzá ragaſztani bütüjével. Innen kezdve *Pizée*lnek a' dolgosok a' keritésnek más végéig hoſzſzan, kéſz lévén már az elsö Gerezd-sor az egéſz kerület nagyságán, annak módja ſzerént

ſzerént fel-rakják annak félibe a' ládát, 's hozzá kezdenek ugyan azon hellyen a' második Gerezd-sorhoz, hól az elsö el-végezödött, 's folytatják a' *Pizée*lést ara felé, hól az el-kezdödött vólt, mint a' jobban ki-tettzik a' *X. Táb.* holott-is a' láda az alsó Gerezd-sor felett áll, 's a' falak egybe forraſztása hellyei, vagy-is sujtásai ezen viſzſzá térésben éppen ellenkezöképpen hajolnak, mint amazok, melljek az elsö Gerezd-sornál ſzemléltetnek. Hogy ha pedig ugy jön a' dolog, hogy p. o. valamelly vadas-kertet, vagy vetés, 's rét bé-keritéseket kellenék álitani, a' dolog ſzaporább léte okáért több ládákat kell elö venni, 's következendöképpen több rendbéli sóldosokot-is álitani, mellyek közül két rend mindenkor egymás ellenében dolgozhatik, 's ha pedig azon két rendbéliek munkájokat egybe tóldották, azonnal ládájokat a' bé-fejezett Gerezd-sora egyik a' más végébe tóldván fel-állithattják, 's meg-lévén itt-is egy darabb fal kéſzitve, a' két ládákkal két felé válván a' sóldosok-is továbra folytatják munkájokat viſzſza felé, a' honnan leg-elöbb el-indultak vólt. Ezen módra 6, vagy 8, és több

rend-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

rendbéli sóldosók-is egyszerre, ugyan azon egy keritès-falan dolgozhatnak.

§ 52.

A' Pizéé-munkának fel-számláltattása.

Azon idönek fel-számlálására, melly egy házanak, vagy keritésnek fel-épitésére meg-kivántatik tudositásul szólgál az: hogy egy *Pizéélö* ember egy föld hordó sóldossal együtt, ha a' föld közél vagyon az épitö helyhez, egy nap valami 1 qvadrat ölre terjedö, 's 1 lábnyi vastag *Pizéé*-falat készit. Ennél fogva 6 dolgosok u. m. 3 külsök, és 3 föld hordó soldosok, kik egy láda mellé szükségesek, a' *IV*, és *V Táb.* meg-jegyzett házat 16, vagy 18 napok alatt fel-álithatják, mert ezen házatska nem tészen többet 48 □ ölnél, 's ebböl 6 dolgosra napjában 3 ölet fel-vévén, 16 napok alatt 48 öl böven el-készülhet. De légyenek bár a' falak 1 1/2 vagy 2 lábnyi vastagok. Az elsö esetben a' ki-jött qvadrat öl számhoz még fél annyit kell hozzá adni, mennyit az 1 egész tészen,

az

az utolsoban pedig még egy annyit. Itten megjegyzést érdemel, hogy ezen falak fel-számlálásában minden falakat ugy kell tekénteni, mint ha azokban sohúlt semmi ajtó, vagy ablak helly nem vólna, nyitva hagyva, hanem mindenütt egy formán ki-töltve, vólnának mivel a' dolgosoknak azon üreségek ki-tsinálása, 's meg-hagyása éppen anyi idöbe, 's faradságba kerül, mint ha egy meg-nem szakasztot falat döngöltek vólna hellyébe.

A' *Pizéé*röl Frantziául ki-adott irásoknak szerzöje, mint valodi jeles, és értelmes épitö-mester mind szüntelen tsak *Pizéé*böl épitetett, 's hoszszas tapasztalása után minden épületjeit a' fenn irt módon szokta vólt fel-számlálni, tudni illik akkor ha a' földet az épitö-hellyhez közél lehetet kapni. De ha meszsziról kelletik a' földet elö hordani, természet szerént annak távul létéhez képest a' szükséges szekér-bért külön fel-kell számlálni.

Az edig mondottakból tehát világosan ki-tetszik, hogy minden gazda ember saját lakházát harmad magával maga fel-épitheti, ha pedig valakit házi gazdasága, vagy terhes mezei munkája attól meg-

HAÁZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

tartoztatna, 's inkáb kömivest, napszámast kész pénzel fizetni akarna, hogy sem maga dólgozzék, úgy lehet a' kömives közönséges munkára fordittatandó költségnek fel-számlálását a' fenn írtak szerént ide-is alkalmaztatni. Leg-elöbb-is az épitendö-fal hány quadrát öleket tészen meg-számlálván, azután azt-is menyi légyen minden ölnél a' kömivesnek, és napszámasnak az azon tájékban szokásban lévö napszám bére meg-tekéntvén, arra-is kell vigyázni, vallyon a' földet mind meszsziröl kelletik-é hordani? vagy tsak egy részét, 's ahoz-képest a' szekérbért-is számba vévén, amazokkal egybe kell számlálni. Ha már ekkor egy öl a' szekérbérrel együtt 1 Rfl. belé kerül, úgy egy olly házatskát a' millyent a' *IV*, *'s V Táb.* elö ád valami 48 Rflra lehet tenni. Ha pedig a' gazda egész familiájával mind a' kömiveseknek, mind pedig a' soldosoknak hellyét ki pótolja, és a' szekeresre sem jut semmi költség, bizonyos, hogy az egész épités igen kevésbe fog kerülni.

§ 53.

§ 53.

A' Pizéé-falak jelesebbek az egyéb falaknál.

Itten meg-jegyzésre méltó: melly nagy haszna légyen a' *Pizéé*-falaknak, minden másféle falak felett. Ugyan-is a' közönséges kö-falakhoz p. o. természetes, vagy pedig égetett kövek, az az, téglák kivántatnak, az elsönek sok költségbe kerül ásatása, a' másodiknak tsinálása, 's meg-égetése, kiváltképpen hól a' fa-dolgában szükség vagyon, gyakran mind a' kétféle köveket meszsziröl kell el-hordatni. Továbbá ezeknek egybe foglalására foglaló mész (*Mörtel*) kivántatik, és ennek készitésére ujjra mész, porond, és viz. A' mésznek árra a' fa szük vólta miatt napról napra nagyobbodik, 's némelly hellyeken nem-is találhatni, hanem nagy után járással meszsziröl kell hozatni. Más száraz helyeken a' viz meszsze léte miatt semmi porondot nem kaphatni, 's ha történnék, hogy a' keritès falakat a' puszta mezökön, vagy valamelly magas hellyeken kellenek épiteni, ekkor az egyébb szükséges matériá-

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

lék mellett a' vizet-is meſzſziről kellenék hordani. Továbbá a' kő-falak épitéséhez még állás gerendák, deſzkák, ketskék, vaſs-kaptsok, és ſzegek-is ſzükségesek. De melly gyönyörü dolog? mind ezek nélkül a' *Pizée*-falakat meg-lehet tsinálni, és hanem éppen tökéletes *Pizée*-földet lehesen-is ott helyben tanálni, aztot igen kevés jó földnek közzé elegyitésével helyre lehet hozni, és ezen jó földnek-is akármelly meſzſziről való hozatása kevéſsége ſzerént ſokba nem kerülhet, és így tsak hamar együtt leſz a' méſz, kő, porond, és viz, mert a' 2 lábnyi mélységből ki-ásatott földnek terméſzeti zsengéſsége elegendő a' leg-tökéletesebb egybe foglalásnak eſzközlésére. Ezeknél állásokra sintsen semmi ſzükség, mert a' külüsök midön dolgoznak, mindnyájan a' ládában benn kell hogy áljanak. Ezen épités módja igen könyü, és költségtelen, mellyre nézve az ehez értő lakosok, bár ha lak-hellyek a' köveknek bövségében légyen-is mindnyájon, és mindenütt élnek vele, mert ki-ki általláttja, hogy ha a' kömives, és napſzámos bére olly nagy vólna-is, mint a' kő-épitésnél, de a' materiále sokkal óltsobban,

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

és gyakran ingyen jön. Egy bizonyos tudositásnak végén, mely 1790 eſztendőben Octoberben a' Frantzia királlyi föld-mivelés társasággal közöltetett, ezeket ólvasni. *A' Pizéét lehet akár melly föld neméből kéſziteni, ha tsak abban felettébb sok homok nintsen. Annak kéſzitésére semmi fa, méſz, ſzalma, vagy ſzéna nem kivántatik. A' Pizéélésben a' földet öſze döngölik, 's bámulásra méltó-képpen egybe ragaſztják, melly által egy egéſz épület olly rakást tészen, mellyet semmi levegő meg-nem hat, semmi ſzagot magából nem ád, és azon ſzempillantatban, mihellyt a' dolgosok vele kéſzen vagynak, lakható, a' nélkül hogy benne a' nedveſségtől, vagy más veſzedelmes ki-gözölgéstől félni lehetne: Ez igen költség nélkül való múnka, az egéſzség fen tartására különösön alkalmatos, tudva van közönségesen ritka keménysége, és kiváltképpen tüz ellen hatalmas ereje nevezetes. Ez a' tapaſztalás által meg-erösitett tsalhatatlan igazság, valamint az-is, hogy a' sár tégla, és fa-házak, hasonlóképpen a' ſzalma törekkel egybe nyomott, és elegyitett, 's két deſzkák közzé bé-vert agyagból való épületek a' levegőből a' ned-*

veſséget magokba ſzivják, 's meg-repedezvén a' benne lakóknak ártalmas levegö járást (Zugluft) okoznak, és minek elötte sajditni lehetne, öſſze omlanak.

§ 54.

A' foglaló méſz (*Mörtel*) kéſzitésröl.

A' *Pizée*-falaknak vakolása méſzböl, és porondból elegyitett foglaló méſzel mégyen véghez, melynek kéſzitésében közönségesen minden Orſzágokban nem a' leg-jobb móddal élnek. Ugyan-is azon méſzkeverö fa-gübük, mellyek általjában a' méſz dolgozására bé-vétettek, a' meſzet elégé el-nem oſzlatják, hanem tsak meg-gyúrják, a' nélkül, hogy az a' porondal illendöképpen elegyednek. Mert ezen gübüket a' méſz-keverö ládában a' dolgosok ide 's tova tsak restül hurtzolják, 's a' bé-hányt méſz, és porond között egy tsupa tettzö elegyitést tsinálnak. Ugy réſz ſzerént ugyan tudatlanságból, többſzör pedig könnyebbségnek okáért azt a' hibát-is téſzik, hogy még elöre a' ládába sok vizet töltenek,

nek, 's a' meſzet meg-áſztattják, és ez által a' minden egyesitö sükerét el-veſzti, melly meg-maradna, ha inkább a' méſz jól el-oſzlattatnék, a' hellyet hogy a' sok vizzel tsak fel-kevertetik.

§ 55.

A' méſz-keverö jóbb gübük leirása.

A' méſznek jól el-törésére ſzolgál a' vas méſzgübü, mellyel már némelly hellyeken élnek-is ugyan, de a' mellynek jóvólta meg-érdemli, hogy közönségeſsé légyen. Ennek formáját lehet a' *X Táb.* 1, 2, 3, 4, Fig. látni. Az 1. Fig. adja a' gübüt oldalról, a' 3dik elölröl elö. Ezen eſzköz nem egyébb, hanem mint a' 2 Fig. egy nagy vas-áſó viſzſzá görbitve a' 4 Fig. ſzerént, az egész hoſzſza 2 lábakat téſzen mellyekböl a' küpü, mellybe a' nyel fog üttetni, a' meg-hargaſztott nyakával az eſzköznek 1 lábat foglal, a' más láb pedig magához az áſó lapjához marad. Ezen lapjának felsö réſze 9 ujjnyi, az alsó pedig 2 ujjnyi ſzéles, mellyeket

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICA

ket mind ketten oſztán a' 2, 3 Fig. ſzerént meg-kell kerekiteni. Hogy ha már az ásó simán lapos-san kivan vasból verve, aztot a' 4 Fig. ſzerént harmada magaságán viſzſza-felé kell hajtani, akkor a' küpüjibe, mint más közönséges ásóba nyelet dugni, melly mint egy 6 láb hoſzſzú légyen, hogy pedig az eſzköz nyeliből a' dologban ki-ne ſzökjék tehát a' küpün két jukakat kell meg-hagyni, 's azokan kereſztül ſzeget vervén a' nyelet meg-foglalni.

§ 56.

Az ezen Gübükkel való élés.

Ha valaki ezen gübükkel akar foglaló meſzet kéſzittetni, tételſen elöre a' sóldosokkal a' méſz-keverö ládába 4, vagy 5 lapát meſzet, 's töltelſen még annyi porondot reá, 's így a' keverés mindjárt kezdödik. Valamelly nagy épitésnél, hól több foglaló méſz kivántatik 3 keverö 's három soldos állittatik, a' kisebb épületeknél egy keverö, 's egy soldos elégséges. A' keverönek kötelesége téſzen a' meſzet, a' mint azt a' méſz-gödörböl hozzák melyben meg-óltatott vólt, semmi vizet hozzá nem tévén,

vén, hanem tsak porondot hintvén reá, a' gübük-kel jól el-törni, 's elegyiteni, ezt pedig e' képpen tselekedni: a' gübüt külsö felével kell a' méſzen fekvö porondra tenni, 's aztot egéſz erövel le-nyomván, elöre taſzitni, mind addig, mig tsak a' gübünek nyele hoſzſzusága, 's a' keverönek eröbéli tehetsége engedi. Mivel pedig ekkor az eſzköz a' méſzbe méllyen belé merül, 's igen nehéz viſzſza húzni, így lehet magán segéljteni az embernek: minekelötte az eſzköz viſzſza huzattatnék, aztot egy kevésé félre kell kanyaritni, hogy az a' méſz közül ki-kaphason. Ezen keverés' modját a' ládának minden ſzegleteiben, réſzeiben addig kell folytatni, mig a' gübük a' meſzet, és porondot jól egymáshoz dörzsölvén, azokat nem elegyittik.

Ezután a' keverö ládákból ki-ſzedvén a' kevert meſzet a' menyiben lehet Pyramis formára valamelly fedél, vagy ſzin alatt egybe rakják, a' honnan mikor ſzükség leſzen a' falakhoz hordatik, 's a' méſz-tartó ládában (*Mörtel Reine*) vizzel illendöképpen meg-higittatik. Továbba a' méſz-keverö ládába ujjra a' fennebb mondott mód ſzerént meſzet,

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

és porondot, kell rakni, aztot mint előbb megtörni, dörzsölni, 's a' t. mig a' munkához elegendő foglaló mész készittetik. Ha a' mész-keverők veszik észre, hogy a' mész felettébb sok a' ládában, még egy néhány lappát porondot kell hozzá vetni, 's aztot annak módja szerént ujjra el-törni, 's igy tovább mig az elegyitésnek kivánt, gráduſsa ki-találtatik. Esméretes dolog, hogy a' porond tsupán sok kovats követsekből áll, mellyeknek törésein sok apró jukakot szemlélhetni, 's mind ezek a' meszszel tsak annyiban egyesülhetnek, a' menyiben a' szüntelen való kemény egymáshoz való surolás, vagy dörzsölés által azon finom üreſségekbe a' mész bé-gyurattatik, és bé-hat.

§ 57.

Külömbféle foglaló meszeknek le-irása.

A' foglaló mésznek pontos egykeletüsége (*Verhältniſz*) meg határázásában az azzal leendő élésre kell tekénteni. Készitenek két féle porondos foglaló meszet, u. m. sükerest, és soványt, az elsöt a' kövek, és

és téglával való épitésre használják, az utólsót pedig a' vakolásra fordittják. A' dolgosok sükeres foglaló mésznek aztot nevezik, mellyben két rész porondhoz 1ſ3 rész mésznél többet tésznek, a' sovány ellenben az: mellyben 2ſ3 rész porondnál több vagyon, és e' jó a' vakolásra, hanem az elsö rend vakolásnak-is ugyan tsak sükeres mészel kell véghez menni. Azomban még-is nem kell a' porondnak felette soknak lenni, mivel minden ereje el-vész a' mésznek.

§ 58.

A' vakolás ideje meg-határázása.

A' *Pizée*-falaknak vakolása módja egészszen külömbözö amaztól, melly a' kö-falakra tétetik, azoknál még az időre-is pontosan kell vigyázni, hogy azok a' vakolást fel-vegyék, 's állandoúl meg-tartsák. Egy föld háznak u. m. szükséges elegendö időt arra engedni, hogy abból a' terméſzeti nedveség ki-gözölöghesen, következendőképpen egy télen leg-alább, vagy egy nyáran hogy a' szél járhatsa a' szabad levegön hagyni minden vakolás nélkül,

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

kül, de a' melly által azomban a' benne való lakás meg-nem akadállyaztatik. Továbbá nem kell hinni, hogy a' *Pizée*-falakból a' száraz, vagy hideg idö a' nedvességet ki-szivja, mivel ezen száradás tsak a' levegö, 's kiváltképpen pedig az éjszaki szél által történhetik-meg. Ha pedig nagyobb szerentsétlenségre a' vakolás a' ki gözölgés elött még az azon zsengés falakra tétetnék, félni lehetne attól, hogy elébb, hátrább a' falakból magát a' ben marad nedvesség ki-fogná ütni, azon izadás által a' vakolást fel-szaggatni, melly azonnal fel-pattog, és le-húll. Mindezekböl ki-tetzik, hogy ha valamelly *Pizée*-épület esösz nedves esztendöben épittetik, annak leg-alább egy télen, és egy nyáron száradni való idöt kell engedni, hogy arra a' vakolás annál bátorságosabban fel-hányattathasék.

§ 59.

Allás, és a' vakoláshoz való készületek.

A' vakolásban való könyebbség meg-kivánja, hogy a' könivesek elöbbször egy kitsin állást tsinál-

janak,

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

janak, melly igen tsekély dolog, mert a' láda kaptsoknak a' falban üresen maradt helyébe. Lásd a' *V, VI, VII, VIII, Táb.* látni gerendákat, vagy szarúsa végeket kell bé-dugni, ezeknek nem létében lehet akár miféle rudakat haszsnálni, 's azokat a' falból mind két felöl annyira ki-nyujtani, hogy azok végeire meg-deszkák helyeztethessenek. Erröl az állásról azután kezdik a' dolgosok a' fal-óldalát elöbbször egy tsákány hegyivel, vagy egy éles fejszével olly formán meg-vagdalni, hogy azon retzék, vagy vágások minél sürübben lehet egymás mellé essenek. E' mellett még azon kell iporkodni, hogy a' vagdalás feljülröl fél-szántulag le-felé intéztesék, 's a' retzéknek fenekében egy kis mélység maradjon, melybe a' vakolás bé-hatván állandóúl a' falhoz ragadjon. Meg-vagdalván e' szerént az emlitett tsekély állásról a' háznak felsö részét a' dolgosok, vésznek továbbá egy kemény veszszejü seprüt, 's azzal meg-seprik a' fal-óldalát, hogy arról minden dirib darab föld és por lehúljon.

§ 60.

§ 60.

A' foglaló méſz nemeinek el-nevezése.

Mind azoknak elõre botsátása után hozzá kezdenek a' vakoláshoz, de minek elõtte annak módja le-irattatnék, meg-jegyzésre méltó, hogy a' *Pizéé*-falak vakoláttyának két féle nemei vagynak, u. m. paraſzt máz, és Uri máz. E' nem egyébb, hanem azon sovány foglaló méſz, melyrõl a' 48 §. ſzóllattunk. Amaz egy kevéſsel kövérebb, sükeresebb, mivel egy lapát sovány porondos méſzhez, melly már egy tseber vizben meg-higittatott, még egy kalán fejér meſzet téſznek, azt azzal jól egybe kevervén a' vakolásra alkalmatoſsá téſzik.

§ 61.

A' paraſzt mázzal való bánás.

A' paraſzt mázzal lévõ vakoláshoz tsak egy kõmives, és egy napſzámos kivántatik, ez amannak ſzolgálattyára. A' kõmives az állásról egy meſzelõ etsetnél-fogva a' falnak meg-vagdalt, és meg-seprett

részét meg-hintezi vizel. Azután egy kis seprût, vagy egy marék nádat, puſzpánt, vagy máſféle veſzſzõket vévén, 's a' tseberben lévõ hig foglaló méſzbe belé mártván, az arra ragadtt meſzet a' falra reá hajgálja, 's a' mint az egy másra esett azon durván ott hagyja. Mikor már az egéſz hellyet a' mig el-érhette az állásról egy forma vastagon az elõbbi mód ſzerént bé-tsapdosta, alább ſzedi az állást, 's a' felsõ állástól meg-maradt jukakot azonal bévakolja kövel, vagy téglával. Ezen módra tselekſzik a' második álláson-is, 's így ſzedi alább alább az állást-is egéſzſzen a' föld ſzinéig. Ezen vakolás, melly nem költséges, 's könnyû ſzerrel meg-esik, egyſzersmind a' leg-jobb-is, mellyel lehet a' *Pizéé*-falaknál kivûlrõl, sõtt más akár melly falaknál-is élni.

§ 62.

Az Uri mázzal való bánás.

Az Uri mázzal másképpen bánnak. Ugyan-is ennél két kõmivesek, és két soldosok ſzükségesek. A' két kõmivesek az álláson vagynak, egyike a' soldos-

HAAZ REZSÕ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINTIFICĂ

nak annak módja szerént foglaló mészet kever, a' más pedig aztot a' kömivesek kezébe szolgáltattja, e' mellett a' falak meg-hintezésére, nedvesitésére, és a' foglaló mésznek illendö meg-higitására vizet hord, egy szóval a' kömivesek körül minden appróságokkal szólgál, mellyekre azoknak minden szempillantásban szükségek vagyon. Egyik a' kömivesek közül jobb kezében tart egy kalánt, a' másal pedig egy etsetet fog, mellyel a' meg-vagdalt, és meg-sepret falat hintezni kezdi vizel, erre vet egy néhány kalán foglaló mészet, mellyet ugyan tsak a' kalánnyal jól el-teritt rajta. A' munka kezdödik az álláson bal kézröl, olly formán, hogy a' jobb keze a' kömivesnek a' fal felé légyen. Mikor már e' maga részéröl a' vakolással foglalatoskodik mind hátrál hanyot viszsza az állásnak egész más végéig. A' második kömives, ki ugyan tsak bal kezében egy etsetet, a' jobban pedig egy tsekélly fa-eszközt tart, (mellyet majd le-irunk) egymásra hintezi az etsettel a' társától a' falon ki-teritett mészet vizel, 's aztot nyomába követvén, a' már nedves mészet gyalujával, vagy simitó deszkájával

kájával meg-egyengeti, simitja, és pallérozza. Itten a' kömivesnek a' falra ki-terjesztett karja, és az ahoz közél ésö ábrázattja ezen állásban olly haszonnal szolgálnak, hogy ö könnyen a' foglaló mész által a' falon esett minden puposságokat tsak szemmel-is észre vehet 's meg-mutatják, hól kellessék aztot keményebben meg-gyalulni, hogy a' vakolatnak mindenütt egyenlö simasága légyen.

§ 63.

A' fal-gyalú le-irása.

A' fennebb emlitett fel-gyalú, vagy simitó deszka nem egyébb, hanem egy 6, ujnyi széles, és annyi hoszszu, vagy 6, és 9 ujjnyi nagyságú, négy szegletes, 's 8, vagy 10 linianyi vastag deszka darabb. Lássd a' *XI Táb.* 5 Fig. melly ez eszközt felyülröl, a' 6 Fig. ugyan azt oldalról nézve, a' 7 Fig. szembe tünöleg tetzve adgya elö. Végtére a' 8 Fig. láttzik a' foglantya, mellybe a' kömives 4 ujjáit bédugja, közben közben pedig a' kivül maradt hüvelykével meg-szorittja. (s.)

(s.) Az ezen, és elöbbi §§. meg-jegyzett aproságok

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

§ 64.

A' vakolatot tartosan ki-fejéríteni.

Valamint a' falak darabonként bé-vakoltatnak, azokat azonnal hanem éppen jól-is ki-lehet fejéríteni, melly igen oltsó munka, a' vége felé egy tseber vizben u. m. kell fejér meſzet fel-olvaſztani, mellyből a' napſzámasok viſznek egy réſzt a' *Pizéé*lökhöz, a' kik oſztán valamint ezen fejér méſzſzel, ugy mindenféle viz feſtékekkel-is a' még azon zsengés friſs vakolatot egy etsetnél-fogva bé-kenik. Ezen feſtékek azonnal a' vakolásba bé-hattnak, 's azzal

el-is maradhattak vólna u. m. ſzükségtelenek, ha tsupán tsak az épitès mesterségében jártas emberekhez vólna a' beſzéd, mivel pedig nem tsak a' Váraſsoktól félen a' falúsi lakasoknak hanem azoknak-is, kiket a' *Pizéé*-épitésben munkásoknak haſználni kelletik tanitásokra iporkodunk, kik tsak nem még a' közönséges épitès módjában-is tudatlanok, tehát ſzükségesnek látzott lenni a' leg-kisebb környül állást-is el-nem mulatni, akármelly kevesset tégyen-is a' dólog világositására.

Jegyzése a' Ki-adónak.

azzal együtt meg-is ſzáradnak, és igy terméſzet ſzerént való-is, hogy valameddig a' vakolat tart a' másik-is mind addig állandóúl meg maradjon.

§ 65.

Hogy kelljen a' vakolatra feſteni.

Jóllehet hogy ezen *Pizéé*röl botsátott munkám tulajdonképpen a' ſzegény községhez intézett légyen, de mivel ugy-is eshetik, hogy a' gazdagabb emberek-is, lakó-házakat vagy kerti épületjeiket *Pizéé*böl épittetnék, 's azokat rajzokkal ékesiteni akarnák, ezokan lehet kiváltképpen a' Fresko feſtést mint a' leg-ſzebbet, 's leg-oltsobbat ajánlani. Ha tehát Fresko feſtés jön a' falra, a' kömivesek mellett még egy feſtöre vagyon ſzükség. Azok vakolják a' falat az írt mód ſzerént, 's igyekeznek aztot a' lehetöségig jól meg-simitani, hogy a' feſtés jól el-fogadhaſsa. Itten leg-nagyobb ſzükség van a' fenn emlitett fal gyalura, hogy a' fal-öldala olly simává tételsék, mint valamelly Márvány-aſztal. Mihellyt a' kömivesek a' vakolásnak egy réſzét meg-tették, megſzünnek a' dologtól, és a' feſtönek időt engednek

a' még azon nedves falnak bé-festésére, mivel ha a' kömivesek egymás végében tovább dolgoznának, nem lévén a' festönek olly gyorsasága, hogy öket a' festéſsel nyomba követheſse, a' falak el-ſzáradnának, 's azokat a' festék többé olly jól meg-nem hatná. E' tehát egy meg-határozott dolog, hogy ekkor a' kömiveseknek a' festö gyorsaságától kellesen függeni.

§ 66.

A' festékeket kéſzitteni.

Azon all-festéknek tsinálására, mellyre minden egyébb festékek jönnek, ſzükség egy hordoban már jóval elöre meg-óltott meſzet vizzel fel-higittani, és ugyan egy más tseberben, vagy nagy fazékban sárga, vagy veres okrát (*Ocker*) sárga, vagy ſzürke földet, vagy más akármelly festéket tiſzta vizel fel-olvaſztani, abból egy keveſsett azután a' meſzes hordóba tölteni, 's egy páltzával el-keverni. Továbbá egy etsetet a' hordóba mártván meg-kell egy falon, vagy deſzkán a' festéket probálni, melly ha igen setét, vagy világos, meſzet, vagy a' fazékból

ból festéket kell hozzá tenni, és a' probát tovább mind addig ujjitani, miglen végre a' kivánt egyenletüség ö közöttök ki-tanáltatott, 's a' háznak adandó festék kéſzen vagyon.

§ 67.

A' háznak ki-tzifrázása.

Meg-lévén a' ház a' fö-allfestékkel (*Grundfarbe*) kenve, még arra-is kelletik tekénteni, miféle festékkel kelleſsék az ajtó, és ablak párkányakot kifesteni, hogy azok annál jóbban az all-festékböl kiteſsenek? és a' háznak-is több ékeſség adaſsék. Hogy ha az all-festék ſáppott sárga, vagy ſáppott vereſs, akkor a' ſzegleteket, és párkányokat fejéren, vagy kéken lehet festeni. Ha pedig az all-festék ſzürke, akkor a' párkányok sárga, vagy setét vereſsek lehetnek. (t. De ez elég erröl, a' többit az illendö-

ség

(t.) A' leg-jóbb, és leg-illendöbb festék, mellyet a' párkányok tzifrázására forditani lehetne a' hammú ſzin, vagy a' ſzürke, mivel e' leg-hasonlóbb a' kö-ſzinhez, kivált ha a' kömives maga-is az épités módját jól érti, következés-képpen a' vaſtagabb vakolást-is, és az ajtó, 's ablakok közül jövö kö-

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

ség szerént könnyû ki-tanúlni, mivel a' próba-is kevés fáradságba, és majd semmi költségbe sem kerül.

Sok kõmivesek vagynak ollyanok, kik egy olly háznak, mint az *V Táb.* 2 Fig. látni elõ-falai ki-festésére elegendõ-képpen értik magokat. Hogy ha pedig az épitõ Gazdak házaikra mesterségesebb festést tétetni akarnának, végyenek magokhoz egy jó értelmes freskó festõt, ki minden-féle festés nemeire alkalmatos, mert bizonyosak lehetnek benne hogy a' *Pizéé*-falak minden-féle ékes festéseket el-fogadnak, sõtt lehet a' falakra a' leg-kisebb tájékokat, és szembe tünõ képeket, 's leg-gyönyörûségesebb kerteket reá festeni. Ezen fresko festések sokkal elevenebbek, és tüzesebbek mint másféle festések, mivel tsupa vizel higittatnak, 's semmi enyv, vagy óláj, mellyéknél-fogva a' festék idõvel szinét el-hagyhatná hozzájok nem járúl.

Ezen-

faragó munkát, úgy a' szegleten lévõ faragot köveket, oszlopokat, 's más efféle részeket a' festéssel jól követni tud.

Jegyzése a Ki-adónak.

Ezennel szabad légyen nékünk azon ifiakat, kik a' *Pizéé*-mesterség meg-tanulására iporkodnak arra-is inteni, hogy ök a' föld-mivelést, és mezei-munkát ne úgy tekéntsek, mint már az ök mesterségekre nézve egy idegen tudományt, hanem még inkább a' jó mezei gazdaságra meg-kivántató minden szükségeket ki-tanulni, 's azokat ki-pótolni igyekezzenek. Egy épitõ-mesternek tudománnya nem tsak abban áll, hogy valamelly ház elejének hellyes egykeletüségét meg határozza, 's aztat illendõ tzifraságakkal fel-ékesittse, hanem sokkal inkább abban, miképpen alkalmatos, 's mind a' benne lakó embereknek, 's mind pedig a' szegény allatoknak, mellyekkel dolgakot, és nyomoruságaikat amazokkal meg-osztják, egéséges lakást készíteni lehessen? De mindezeknek el-érésére egy olly valóságos tudoság kivántatik, mellyet különösen az útazás, és tapasztalás által szerezhetni-meg. Az útazásban vagyon valakinek alkalmatossága némelly jó házi rendtartásokat, és szokásokat, de sokkal több rosz vélekedéseket, 's mind az épités dolgában lévõ tudatlanságokat, és izetlenségeket a' falusiaknak

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ki-tanúlni, el-gondolni, 's meg-ítélvén, arra ſporkodni, hogy lehetne mind azon meg-öregbedett hibákat, és róſz ſzokásokat ki-gyomlálni, 's el-háritani. Ezen móddal léſzen valaki egy értelmes épitö-mester, melly ritka nevezett sokkal betsesebb egy tzifraság épitö-mesterénél, mellyet mindenütt könnyen meg-ſzerezhet valaki magának.

Második Réſz

Az újj Pizééröl,

mélly ſzerént

Föld bólthajtások, és fal-fedelek kéſzitetnek.

Bévezetés.

Jóllehet ezen munkának elsö réſzében mindenek a' Pizéé-épitésröl a' lehetöségig világos írva vagynak; 's bizonyos lehet akárki, a' ki azokkal maga haſznára élni akár, hogy az azonnal igiretbe tett ſzerentsés következések' el-éréſében meg-nem fog tsalatkozni. De mivel az elö adott réguláknál-fogva Pizééböl tsak egyenes liniában nyuló. és ugyan

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

egyenes szegletekben terjedö falakot lehet tsinálni, következendöképpen azon régulákat a' kerekdekségeknek, tekenyö forma vak-ablakoknak, és bólt-hajtásoknak kiformálásokban sinor mértékül nem vehetni, holott azomban szükséges vólna, hogy ki-ki lakó-házának minden lehetö formáját tökéletesen meg-adni, 's aztot kemény bóltozatoknál-fogva a' tüz ellen bátorságosá-is tenni tudja: ez okon tellyes igyekezettel iporkodtunk a' Pizéé-épitést ezen második részben az ö leg-nagyobb tökélletességében elö adni, és megmutatni, miképpeu a' Pizééböl, mint akármelly köböl, vagy téglából nem tsak minden-féle jukakot, oszlopokat, Párkányokat, 's tartos bolthajtásokat, 's a' mi nagyobb fal-fedeleket minden fa nélkül késziteni eheslen?

Elsö

Elsö Szakasz.

Altaljában az ujj Pizééröl.

§ 68.

Az ujj Pizééhez, vagy-is a' földi téglák késztitésehez való eszközök.

Ha az ugy nevezett földi-téglák egyenes falak épitésére késztittetnek, azoknak ki-tsinálására két gerendákat kell venni, ezeknek három u. m. alsó, felsö, és belsö feleket szép egyenesen megfaragni, és simán meg-gyalúlni. Azután mind a' két gerendákat belsö feleken bizonyos egyenlö részekre el-kell osztani, tudni-illik hogy azok közül egynek köze a' földi téglák kivánt vastagságával egyenlö légyen. Ekkor a' jegyzésen 1 újjnyit túl ugyan egy újjnyi mellyen a' gerandát bé-kell vésni, mellybe

mellybe a' fiokokat formáló kiſs köz deſzka darabb fog tétetödni, és így eztet tovább minden oſztály jegyzésénél egéſz a' gerenda más végeig kell follytatni. Ekkor a' vésetekhez köz deſzkákat kell alkalmaztatni, mellyeknek olly ſzéleſseknek kell lenni, mint a' gerendák a' mekkora vastagok, 's két újjal hoſzſzabaknak a' földi tégláknál, mivel a' gerendákba azon két újjaknál-fogva belé ereſztetnek, 's mind a' két felöl jól meg-gyalultaſsanak. Hogy pedig a' dolog annál világoſsabb légyen, ezennel akarjúk az olvasónak ama földi téglák formájának valoságos rajzolattját töstént ſzemei eleibe terjeſzteni, és ötet azoknak hiba nélkül való mértékére környül-állásosan meg-tanitani igyekezünk a' következendökben.

§ 69.

Az *I* Tábla magyarázattja.

Az 1 Fig. a' forma gerendáknak egyiket adja elö, melly belsö oldalán az A. A. A. nál a' rovások bé-fürészelve, és ki-is vésve vagynak.

A'

A' 2 Fig. egy kéſzen egybe rakott formát példáz. B. B. B. B. vagynak a' két egymásal ſzembe álló 's a' rovásokkal bé-felé forditott gerendák. C. C. C. C. a' rovásokba bé-ereſztett deſzka darabbok, és D. D. D. D. azon fiokok, mellyekbe a' földi-téglák tsinálásakor a' föld keményen bé-döngöltetik.

A' 3 Fig. egy köz deſzkátska ſzabadon, a' rovásokból ki-véve. A' 4, és 5 Fig. a' formákból ki-vétetett két kéſz földi téglákat jegyez, mellyek mint valamely faragott kövek, vagy közönséges égetett téglák a' falakba rakattatván, azoknak a' legjóbban és keményen lett egybe forradásokat, eſzközlik.

Ezen *Pizét*-téglákkal még a' mint a' formákból ki-ſzedik, azonnal mindjárt lehet épiteni, és akkor tsupán tsak a' reájok jövö terhek alatt jól egybe nyomúlnak. Mind azonáltal mindenkor tanátsosabb ha lehet öket jól meg-ſzáraztani, 's akkor egybe foglalásokra mint közönségesen méſzből, és ſzitált porondból kéſzült, de igen vékony foglaló méſzſzel élni, annál-is inkább, mivel ezen kevéſs

fog-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

foglaló méſzre tett tsekély kôltség az épitès kôltsègèt igen kevéſsel neveli, mert az ezzel teendô foglalásnak soha sem kell $\frac{1}{24}$ újjnál vastagabbnak lenni. Hogy pedig mind a' méſz, mind a' porond meg-kémilteſsék, lehet más féle foglaló meſzet agyagas, vagy akár melly sükeres kövér, és a' porondtól tiſzta földbôl kéſziteni, és aztot haſználni, de a' melly uygan tsak igen vékonyon higon elegyitve, és jól el-tôrve légyen, hogy semmi morzsalék benne ne maradjon.

§ 70.

A' Pizéé föld-téglák mértéke.

A' föld- vagy *Pizée*-tégláknak mértékét, a' mint a' dolognak ſzaporaſága, és könnyebbsége kivánja ugy kell alkalmaztatni. Elôbbſzôr ugyan tegyük, hogy azok nagyok légyenek; mivel némellyek ebben nagy gazdálkodást helyeztetnek, de ôk magok ebbéli tévelygésekrôl meg-gyôzôdnek, ha meg-fontollják, hogy egy olly rakás nehéz földnek melly bajos légyen a' formákból sérelem nélkül való kivétele, annak másúva való vitele melly nehéz, és

melly

melly fáradságos a' falakra való fel-rakatása, mert nyilván való dolog, hogy a' nehéz testekkel való bánás vagy tôbb erôt, vagy hoſzſzabb idôt kiván, mellyeknek az épitès kôltségébe mind bé-follyások vagyon, 's aztot tôbbé keveſsebb-é ſzaporittják. A' tapaſztalás tanit, hogy 1 láb hoſzſzuság, 9 újj ſzéleſség, és 9 újj magoſság leg-hellyesebb, mértéke a' föld téglának, mellynél mi-is maradjunk-meg. (a.)

A' ſzükség, és a' kéntelenség-is egy bizonyos jó egykeletüségnek ki-keresésére, és annak követésére kénſzerit bennünket, mert meg-fontolván aztot, hogy egy kubik láb jól egybe döngölt, 's meg-ſzáradt föld minéműségéhez képest valami 100, vagy 120 fontokat nyom, és hogy egy illy föld-tégla az elébb adott mérték ſzerént 1 láb hoſzſzuságú 's

min-

(a.) Réſz ſzerént a' föld-téglák nehézségéknek könnyebbitésére, réſz ſzerént pedig a' falaknak rendes, és jó egybe forraſztásokra tanátsosnak tartanám a' föld-téglák 1 lábnyi hoſzſzuságához tsak 6 újj magaſságat, és ſzéleſséget adni, mivel ezen módon itt-is az egybe forraſztás olly tökéleteſsen megeshetik, mint az égetett téglákkal.

Jegyzése a' Ki-adónak.

HAJÓ REJZSÓ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

minden felé 9 újj vastagságú léven, egy kubik láb föld nehézségének tsak nem hason felét téfzi, tehát még-is mindenkor 50, vagy 60 fontot tsak nyom, ki-tettzik; hogy ezen terh a' dolgosnak a' ki aztot reggeltöl fogva estvéig emelgeti, és kezében forgattja elég bajt okoz, 's ötet alkalmasint el-fáraſztja.

Az elöbbeinekböl világoſs az-is, hogy minél inkább a' föld-tégláknak nagyságak, és nehézségek-is meg-kiſsebbittetik, az azokkal való bánás-is mind annyira meg-könnyebbittetik. Ha továbbá kivántatnék, hogy a' *Pizéé*-téglák az épitendö falnak egéſz vastagságát által érjék, akkor azoknak ſzeleſségeket, és magaſságokat kell öſzvébb húzni. Akar p. o. valaki egy keritést *Pizéé*böl tsináltatni 6 láb magaſsan, a' fedél és talp-kö-falon kivül, melly magaſsághoz képest 15 újjnyi vastagság elegendö lenne, úgy ezen esetben a' föld téglákat-is 15 újj hoſzſzan kellenék kéſzittetni, hogy azok a' falnak egéſz vastagságán által-nyúljanak, hanem hogy nehézsége a' tégláknak még-is kiſsebbedgyék azoknak ſzéleſségekböl,

gekböl, és magaſságokból egykeletüleg el-kell vágni, 's egy igen jó formával fel öltöztetni.

Minden meg-jegyzésekböl follyvást következik, hogy a' 2 Fig. lévö formát a' jelen lévö épités módja ſzerént kell kéſziteni. Azután a' már meghatározott ſzéleségét a' föld-tégláknak ſzabadon a' gerendákra ki-kell jegyezni. Mivel pedig az általkaptsolásnak okáért a' téglákat változtatva egy rendben hoſzſzára, másban pedig kereſztül ſzokták rakni, e' ſzerént nem tsak a' mesterséget-értök, hanem más józan gondolkodásu, 's az épités mesterségében járatlan emberek-is a' föld-tégláknak mértékét akár melly fal vastagságához képest könnyen meg-határazhatják. (b.) Most még hátra vagyon, hogy kelleſsék a' föld-tégla formákat tulajdon-képpen kéſziteni? aztot bövebben le-írni.

I § 71.

(b.) A' föld-tégláknak leg-hellyesebb mértéke e' léſzen: ha tudni-illik ſzéleſsége hoſzſzuságának hason felét téſzi, ekkor a' magaſságát lehet úgy alkalmaztatni hogy a' tégla felettébb nehéz nem léſzen.

Jegyzése a' Ki-adónak.

RAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

§ 71.

A' Pizéé-téglákhoz való forma.

A' két forma gerendáknak B. B. B. B. az *I Táb.* 2 Fig. valamint a' köz deſzkáknak-is C. C. C. C. jó kemény fából kelletik lenni, mint p. o. tölgy, ſzilbük, vagy más efféle erös ſzijjas fából, hogy a' *Pizéi*-külü azoknak ſzegeit, és ſzeglettjeit nehezen, és tsak a' sok téglák meg-kéſzitése után vásolhaſsa-el, mivel másképpen ha lágy fából léſznek, minden ſzempillantatban újj ſiokokat, vagy formákat kell kéſzitetni. Az ezen *Táb.* 1, 's 2 Eig. meg-jegyzett gerendák valami 12 lábnyi hoſzſzak, de azomban senkinek sem kell egyedül ezen hoſzſzuság mértékéhez ragaſzkodni, mert ſzabad akarattjában áll kinek kinek a' hoſzſzabb, vagy rövidebb gerendát e' végre ki-válaſztani. Azon hellynek tágas vólta, mellyet az épitö-gazda a' föld-téglák tsinálására ki-ſzab, légyen az egy ſzin alatt, valamelly pitvarban, Istállóban, vagy akár melly fedél alatt, a' formáknak hoſzſzú vagy rövid vóltát meg-fogja határazni. Igen haſznos a' formát a' mint tsak lehet olly

olly hoſzſzan tsinálni, hogy ne légyen ſzükség aztot gyakran egymástól el-bontani, 's az által-is sok idöt el-veſztegetni. A' ſzegényebbeknél mind azon által meg-jár, ha ök a' fa ſzük vólta miatt nem tsak rövidebb, hanem keskenyebb formát-is tsinálnak, ezen módon ugyan a' ſzegények kitsin ſzerü föld-téglákat fognak tsinálni, de a' mellyek nékik mind az ujjból való épitésekben, mind pedig az ujjitásokban, ki-vévén hogy egy kevéſsel több idöt kivának, éppen olly tökéleteſsen ſzolgálnak, mint ama nagyobbak.

A' magſsága pedig a' tégláknak függ az egéſz forma magaſságától. Ebböl a' következik: hogy a' forma gerendáknak, és a' köz deſzkáknak egyenlö magaſsaknak kell lenni. Hogy ha p. o. 1 lábnyi hoſzſzú, és mindenfelé 9 újj vastagságú föld-téglát kellenék kéſziteni, akkor a' gerendáknak 9 újj magaſsaknak, 's a' köz deſzkáknak éppen annyi ſzéleseknek kellenék lenni. Továbbá a' gerendákat egy egyenes viz-arányos (*Vaſserrecht*) hellyen ugy kell helyeztetni, hogy egymástól 1 labnyi távül lévén rovásaikkal ſzembe légyenek fordittva, ekkor

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

a' 14 újj hoſzſzú deſzka darabokat a' rovásokba egyeneſsen 1 újj mélljen bé-ereſzteni, olly megjegyzéſsel, hogy a' téglának hoſzaságára még 12 egéſz újjak ſzabadon maradjanak.

§ 72.

A' Pizéé-tégláknak formába való döngöltetések.

Még az elsö réſzében munkámnak adatatt azon regula, mellynél fogva a' *Pizéé*-falak' meg-döngöltetésekor egyſzerre leg-fellyebb 3 újj magaſsan kell a' földet a' ládába bé-hányi, és aztot mind addig verni, miglen a' *Pizéé*-külünek semmi nyomát többé nem ſzemlélhetni. Mind azokat ſzükség a' *Pizéé*-téglák kéſzitésekor-is tekéntetbe venni, innen a' sóldos lapáttjával a' fiokokba mindenkor tsak annyi földet hány-bé, a' menyi a' meg-határozott magasságra meg-kivántatik, és aztot sem hamarább, miglen az elsöbb terület jól el-nem döngöltetett. Mikor már a' külüs egy fiokat a' más után meg-töltött, hozat még földet magának, és a' tetejeken a'

a' földet jól fel-halmozza. Ez egy ſzükséges elöre látás arra, hogy a' fiokok ſzádán feljül a' téglának jó lapos fokok légyen, mint alól a' feneken. Ez okon tovább a' fiok tetején feljül halmozatt földet valami éles eſzközzel, vágóval, vagy kapával le-kell taſzitni, vagy-is mettzeni, és így a' téglák mind a' négy feleken tökéleteſsen egy forma lapoſsak léſznek, úgy hogy formájokra nézve a' faragott köhöz fognak hasonlitani. (c.) A' téglák-döngölésében azt-is tekéntetbe kell venni, hogy a' föld minden-felöl egy formán döngölteſsék-meg, ez okon a' külüsök nem-is elégednek-meg a' külünek

(c.) A' fiokok halmazatjában lévö ſzükségtelen földnek le-ütésére lehet kiváltképpen azon kerti, és kézvonó forma eſzközzel élni, mellyet a' kertéſzek az ösvényeken gyarapodó burjányok ki-vagdalására haſználnak. Ennek formáját látni az I Táb. 6 Fig. Továbbá azt-is meg-kell jegyezni, hogy a' fiokokról le-ütött földet nem kell mint haſzontalan félre vetni, hanem aztot az ujjonan elö hordott friſs föld rakáshoz, és nem az el-kéſzitethez yinni, ottan fel-elegyitvén, ſzokás ſzerént újjra téglába verni.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

lünek tsupa bottyával, mellyel tulajdonképpen tsak a' döngölt *Pizée*-falaknál lehet élni, mivel az a' fiokokhoz képest igen vastag, 's a' szegletekbe tökéletesen bé-nem hat, hanem néha meg-forditják a' *Pizée*-külűt, 's a' fiokok négy szegleteibe annak nyelével verik a' földet egybe, melly által a' téglának ormós szegei erősebbeké, 's egyszersmind tartosabbaká-is tétetnek (d.)

A' szegény ember a' tulajdon lakó házában foglalatoskodhatik a' *Pizée*-téglák készitésében egyedül-is. Ha pedig egy gazdagabb ember ezt a' munkát szorgosan végére hajtatni kivánja, álit két, vagy három külüsőköt a' forma mellé, és egy sóldost-is ád nekik segélytségül, avagy a' munka szapora létét fogja azzal-is eszközleni, ha a' formákat még egy harmadik gerendát-is melléjek helyeztetvén

(d.) Hogy a' föld a' Pizée-téglák szegein annál jóbban egybe veretessék, szükséges lészen a' Pizée-külü nyele végét négy szegleteisen meg-hagyni, és azután mindenekben a' Pizée-külük készitéséről adott módott követvén aztot mind a' négy felöl megkerekiteni.

Jegyzés a' Ki-adónak.

vén kettőzteti. Lásd a' *II Táb.* 7 Fig. Ezen esetben a' köz-belsö gerendának nem kell olly vastagnak lenni, mint a' két szélsök, mivel e' mindenik részről meg-vagyon erősitve, és elégséges ha tsak 5, vagy 6 újj vastagságú lészen:

§ 73.

A' Kettös formák fel-állitása.

A' *II Táb.* 7 Fig. ád egy egész formát elő, melly egy épületnek, vagy szinnek szegletében vagyon. A' falóldalai A. A. A. valamint ama két nagy kövek, vagy pedig a' földbe bé-ásott két vastag tökék E. E. a' harmadik gerendának B. C. D. megtámasztására szogálnak. Minek elötte pedig ezen forma fel-állittatnék annak egyenlö lapos, kemény, és viz-arányban lévö fekvö hellyett kell készitteni, e' végre szükséges szép lapos kö-táblákat választani, a' hól pedig ezek nintsenek égetett téglákot egymás mellé élekre rakván és jó porondos mészszel egybe foglalván, olly hosszan, és szélesen, a' mint a' forma terjed egy talp-kö-falat tsinálni, azt vakoló, vagy-is foglalo mészszel feljül bé-teritni, 's azután

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

azután vizzel, és homokos kövel jól el-dörgölni, sikárolni. (e.) Ezen szükséges meg-jegyzések nélkül lehetetlenség vólna a' földi téglának kivánt simma lapoſságokat meg-adni, 's a' formákat rendesen viz-arányba kéſzithetni.

A' fal-óldala mellé hellyeztetett gerenda az egéſz munka follyása alatt mind mozdulhatatlan marad, a' több réſzeket a' fiokok meg-telések után mind annyiſzor el lehet ſzedni, a' menyiſzer tettzik. Ezen gerendát kövek, és nagy fa tsutakok fogják támagatni, mellyeknek végei a' ſzin falaihoz vagynak vetve. Lehetne ugyan a' gerendákot mindjárt a' falak mellé rakni, hogy érjék a' fal-óldalát, de ekkor a' külüsöknek a' mozgásban elegendö tágas hellyek nem léſzen, és így nem fognak jól a' formákhoz hozzá férni.

Hogy

(e.) A' hól akár miféle fa-tökéket, 's tsutakokat bövön tanálhatni, azok-is igen alkalmatosak léſznek, és egyik feleket egyenesen ſzépen meg-faragván a' formák alá viz-arányban bé-kell öket áſni, 's jól meg-erösitni.

Jegyzés a' Ki-adónak.

Hogy ha már a' B. gerenda az A. A. fal-óldala mellett a' viz-arányban fekvö talpalaton elére egyenes ſzegletben fel-álitatott, és meg-erösittetett, akkor a' más két gerendák-is C. D. olly távúl egy mástól, a' melly hoſzſzúnak kell a' föld téglának lenni, egymás mellé fektettetnek, 's fel kéſzittetnek, ekkor a' köz-deſzkák H. H. H. az I. I. I. rovásokba belé ereſztetnek, és a' gerendával egyenes ſzegletre intéztetnek. Továbbá meg-ſzoritják a' formát, melly meg-esik, ha az aztot tartó fa-támaſzok k. k. végénél két, vagy több ékek L. L. egymás ellenére ſzembe egy vas pöröljel öſzſze verettetnek, és ez által a' forma a' kivánt erösségeig meg-ſzorittathatik. Még az-is meg-jegyzést érdemel, hogy azon gyámolitó nagy köveket, vagy a' földbe béásott izmos tökéket a' formától leg-alább 2 lábnyi távúl kell heljheztetni, hogy a' ládának el-bontatásakor a' D. gerendát ezen kövek felé hátra venni, és a' már meg-döngölt téglák ki-ſzedésére, és elhordására elegendö tágas hellyet tsinálni lehetſen.

HAJÓ JÓZSEF MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINȚIFICĂ

§ 74.

Hogy keljen a' formát el-bontani.

Ha már a' külsök a' fiokokat mind tele töltötték, 's meg-döngölték, tovább azoknak szádokról a' fel-halmozatt földet-is a' fenn írt mód szerént le-vertek, kezdik a' kettös ékeket L. L. egy nagy pöröljel viszsza verni, és a' támaszokat K. K. elszedni, azután fogják a' D. gerendát kezzel, vagy ha felettébb nehéz vólna, egy emelö rúddal egész a' nagy kövekig, vagy tökekig E. E. hátra emelni, ekkor már kell a' föld-tégláknak a' fiokokból lévö ki-szedéséhez fogni, mellyre egyetlen egy dolgos elegendö. Mert ö már egyszer a' leg-külsö M. közdeszkát, melly a' leg-elsö *Pizée*-téglát rekesztve tartja ki-vette, meg-üti egy pöröljel a' második köz-deszkának a' rovásból ki-érö, 's ugyan azért a' föld-téglán egy újjal feljül nyúló végét, mellytöl az elsö tégla meg-rezzenvén meg-mozdúl, és fel-válik a' fiok óldalaitól. Ezt észre lehet venni azon kisded repedésröl, melly azonnal a' *Pizée*-tégla,

tégla, és a' fiok óldal táblái között támad, és kitettzik.

Akkor a' már ki-szabaditott nyirkas téglát a' formáktól mint egy két lábnyira félre kell rakni, 's az harmadik, és negyedik köz-deszkával, és föld-téglával-is ugyan azon módra báni, mig nem az egész elsö sor ki szedetett. Azután a' köz-belsö gerendát C. a' pöröljel félre kell ütni, és egészszen a' D. gerendáig hátra taszitván a' második sorból-is a' nyirkas téglákat mint elébb ki-szedni. Az alatt a' sóldosok el-hordják innen a' téglákat, és egy szabad levegö járású részében az épületnek olly móddal egy másra rakják, mint azt az *I Táb.* 8 Fig. látni, hogy a' szél jól járhassa, és meg-száradhasson. Mihellyt a' téglákat mind el-hordották, szépen meg-kell a' hellyet seperni, hogy ottan semmi követs ne maradjon, 's azután a' formákat további dolog végett ujjra öszve rakni.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 75.

A' földet az újj Pizéére kéſziteni.

A' földnek e' végre leendõ ki-válaſztásában ugyan arra kell vigyázni, a' mit már a' *Pizéé*-falak kéſzítésénél bövebben elõ adtunk. A' mi annak kéſzittetését illeti, az ezen tsekély módon eshetik-meg: kell u. m. egy tsomó jó földet a' ſzin alá a' formákhoz közél rakásba hordani, ehez ásóval egy sóldost álitani, mellyel õ minden feljül tanáltató galokat, és göröntsököt el-ront, ha pedig azoknak el-pallására az ásó igen gyenge eſzköz vólna, terméſzet ſzerént egy bothoz, vagy más kemény eſzközhöz kell folyamodni. Az ezen módra el-morzsált földet egy két lépésnyire tovább a' lapáttal újj rakásra kell hányi, e' mind amaz egy sóldos kötelesége, ugy az-is, hogy vigyázzon minden lapát földre, hogy a' mind azon egy helyre esvén, a' rakásnak valoságos pyramis formát adjon, mivel az által minden hátra lévõ dorontsok, és morzsalékok a' rakás tövére le-hengeregnek, 's ottan a' sóldosok ujjra meg-törhetik, és a' föld olly fájinúl fog el-

el-kéſzülni, mint ha azt rostélljon által ſzitálták vólna.

Ezen újj *Pizéé*-mód kiváltképpen haſznos a' községnek, mert ez-is, valamint a' régi-is viz nélkül megyen véghez, 's ugyan azért nem lehet vele a' fagytól félni, ha a' leg hidegebb idöben kellenék-is *Pizéélni*. Ha tehát a' ſzegény ember a' jó õſzi idõben a' terméſzeti zsengés, és a' *Pizéére* alkalmatos földbõl jól bé-gyüjtött, 's aztot, az eſsõ, 's hó ellen fedél alatt ſzorgalmatoſsan védelmezte, a' kedvetlen télnek ingyen telõ napjaiban magának laſsan laſsan a' következendõ épitésre elég ſzámas föld-téglákat kéſzithetne igen könyen, ha pedig a' ſzerzett föld nem lenne elegendõ a' ſzükség téglák tsinálására, a' téli ſzárazabb, és ſzebb napokan-is hordhat ujjra földet magának, de a' mellyet tsak ugyan mindenkor a' fagyon alól lévõ teritékbõl kell ki-ásni, hól a' földnek éppen a' terméſzeti zsengés nedveſsége vagyon, és innen a' *Pizéére* alkalmatos-is.

MAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

§ 76.

Az újj Pizéének árra.

Valamint a' régibb *Pizéé*nek, mellyről az első részben böven szóllottunk, ugy ennek-is árrát a, napszámasnak az épités tájékában szokásban lévő béritől lehet meg-határázni. Egy jó dolgos szorgalmatos ember egy nap alatt anyi földi-téglákat tsinálhat, a' menyi egy qvadrat öl 1 láb vastag falba kivántatik. Következendőképpen egy qvadrat öl *Pizéé*-tégla-fal a' szekér béren kivül tsak egyetlen egy dolgos napszám bérébe kerül. Mivel pedig ezen föld-téglákat mészszel kell egybe foglalni, természetesen következik, hogy ezen *Pizéé*-mód mint egy fele-annyival többe belé kerül, mint sem a' régi *Pizéé*.

Azomban azon újj *Pizé*-mód-is, számba nem vévén annak költségesebb voltát, éppen olly betses, valamint a' régi, annál-is inkább, hogy vele-is általjában mindenütt élni lehet, mindazonáltal még-is szükséges valakinek magát a' *Pizéé*-módja meg-válaszтásában a' hellynek menyiségéhez, és az épités minémű-

minémüségéhez szabni, mert ha nagy, és több emeletes fog lenni az épület, vagy hoszszak az épitendő keritès-falak, a' költség meg-kemillésére, 's az épület erősségére nézve tanátsosabb, és bátorságosabb a' régi *Pizéé*-móddal való élés, mivel annálfogva az egész roppant épület egy el-nem oszolható darabbá lészen.

§ 77.

A' Pizéé-föld-téglák' haszna.

Jóllehet, hogy a' régi *Pizéé*-mód szerént készült épületeket részeinek keménnyebben lett egybe forradások miatt mindenkor nagyobra kell betsülni, a' tégla-falaknál, azomban még-is minden épitőgazda kéntelen lészen egyszersmind föld-téglákat-is tsináltatni, mivel azoknak haszna minden épités nemében kiváltképpen való. Ezekből szokták a' köz, és más kis falakat, melyek a' szobák el-szakasztására szolgálnak, 's a' hól a' *Pizéé*-ládával vagy igen bajosan, vagy éppen nem lehetne dolgozni, készíteni. (f.) Azokkal lehet egy haszontalan ajtot,

(f.) A' két, harom szakaszú kis épületekben meg-jár,

HAÁZ REZSŐ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ajtót, vagy ablakat bé-tsinálni, és a' hijjú-padlása fel-tétele után a' gerendák között maradtt közt jó keményen ki-tölteni, hogy azután a' *Pizée*-ládát ujjra fel-tévén a' dolog továbbá follytathaſsék. (g.)

Minden épületben ſzoktak lenni potlások, tóldozások, és meg-jobbitások, mellyeknél a' föld-téglák mindenkor jól ſzolgálnak. Minekokáért a' földes Uraknak, 's a' köznépnek-is ezennel olly haſznokra tzélozó ajánlás tétetik, hogy ök Karátson, Bóldog-Aſſzony, és Böjt-elö holnapokban mindenkor elöre ſzámas földi-téglákat kéſzitteſsenek, 's azokkal bövölködvén a' ſzoros ſzükséget meg-elözzék,

ha tsak a' ſzél-falak leſznek-is a' régi *Pizée*-mód ſzerént, és a' köz-falak föld-téglákból kéſzitve, hanem a' nagyobb épületeknél, föképpen ha emeletesek ſzükség, hogy azoknak nagyságakhoz képest egy vagy több köz-falak-is a' régi *Pizée* ſzerént kéſzüljenek, 's a' ſzél-falakkal jól egybe forraſztaſsanak.

Jegyzés a' Ki-adónak.

(g.) A' ház tsutsai, és kürtök épitésében a' föld-téglák leg-haſznosabbak, föképpen ha azok egybe forraſztásokra jó foglaló méſz fordittatik.

Jegyzés a' Ki-adónak.

zék, sőt némelly ſzegény emberek mesterség gyanánt az e' féle föld-tégla tsinálást üzhetnék, 's azokat lehetö árrakon el-adván magok tiſzteſséges élet módját minden napra ki-ſzerezhetnék.

Ha pedig valakinek kedve érkeznék egy egéſz épületet földi-téglából épittetni; arra nézve ſzükséges a' már adott tanátsot meg-ujjitani, hogy az Uraság épületjeinél a' talp-falat porondos foglaló méſzſzel köböl kelleſsék ki-rakni; a' kiſsebb épületeknél pedig a' méſz el-maradhat, mivel a' kisebb terh alatt az agyagból tsinált foglaló sárral kéſzült talp-fal-is elegendö ellent vet a' külsö nedveſségnek. Ezen kemilésel leg-inkább a' keritès-falaknál kell élni; mivel e' ſzerént a' ſzántó-vetö emberek mezejeket könnyü ſzerrel, és állandóképpen bé-kertiheſik, 's kiváltképpen pedig azok a' véghetetlen erdöt puſztitó gyáva kertelések el-maradhatnak. (h.)

K Má-

(h.) A' Göttingai Királlyi Társaságnak minden bizonnyal érezni kellelett a' Pizéének ama ritka haſznát, melly a' Földes-Urakat-is ſzerántséltetne, ha ök a' féle könnyü, és tartós keritésekkel Jóſzágaikat körül venni iporkodnának, midön a' tiſztelt Társaság 1791 Eſztendöben ezen jutalom két-

Második Szakasz.

A' Pizééből való bólt-hajtásokról.

§ 78.

A' pizéé-bólthajtások' külömbféle nemeikről.

A' bólthajtásokat *Pizéé*ből tsinálni igen könnyű, ha tsak azokban egyfzer 's mind kigyós tekervények nem fordúlnak elö, tehát a' *Pizéé*ben fzükség az egyes figurájú bóltozatokat u. m. a' mel-

dést tette légyen fel: Hogy lehessen a' Városakat köfalak nélkül a' leg-hafznosabb módra békerittetni?

Mü nékünk az írt Királlyi Társaság jutalom kérdésén fzorgalommal épült, 's ditsőséggel koronázott munka kezünkben vagyon, 's úgy tettzik, hogy a' fzerzötöl elönkbe adott keritès falat Pizééből épitni való módnak hafznos vóltát fenki fem hozza kétfégbe, nem-is félünk ollykor-is az ö bizonyfágára támafzkodni.

Jegyzéte a' Ki-adónak.

mellyek a' tzirkalomnak egyfzeri ki-nyitásával leírattathatnak válaztani, és a' mellyek közül a' *III Táb. 9 Fig.* lévö rajzolat az ugy nevezett Tonna bóltozatot, a' *10 Fig.* a' lapos, vagy egybe nyomúlt, a' *11 Fig.* a' Gothus bólthajtás jelenti. Azon könnyebbség, melly ezen bóltozatoknak *Pizéé*ből lett ki-formáltatásokban adja elö magát, valóságos következése azon földi téglák egy forma létéknek, mellyek különösen a' bólthajtásokra kéfzittetnek. Az egyenes falakba való *Pizéé*-téglák az elébb meg-irt mód fzerént *Paralellepipedum*, vagyis egy olly hofzfzukó négy fzegü test formájúak léfznek, mellynek által ellenben lévö óldalai egymásal egyenlök, mint a' közönséges égetett téglák. Ha valaki ezen téglákat akarná-is a' bólthajtásokra fordítani, sóha tartós bóltozatot nem lehetne belöllök tsinálni; hanem a' végre fzükséges tulajdonahoz való föld-téglákat kéfzitetni, 's azoknak mértékét az épitendö bóltozat formája, 's nagyságához képest okosan meg-határozni, formájokra nézve pedig azon téglákat egy többé, vagy kevefsebbé búta ékhez hasonlítani. A' *Pizéé*-bóltozatoknak

épitésében való tsekély nehézség tsupán tsak az alkalmatos formák tsinálásában áll.

§ 79.

A' Tonna bóltozat kéſzitése. (i.)

A' földön, vagy egy ház-fala-óldalán, avagy egy elég hoſzſzú, és ſzéles deſzkán kell egy meghatározatlan hoſzſzú liniát a. b. ſzabadon húzni, Lásd a' *III Táb.* 12 Fig. melly valamenyivel mégis hoſzſzabb légyen, mint az épitendö bóltozat küllöje (*radius*) továbá c. és ezen bóltozatnak középpontúl fel-kell venni, és ettöl kezdve a' bóltozat

(i.) A' Szerzö ezen §. egy bövséges módot ád-elö a' felett, miképpen kellessék egy fél kört (*Zirkel*) egy Tonna bóltozatra húzni, 's a' nyomúlt, és Gothus bóltozatokról tellyeséggel halgat. Innen ſzükſégesnek látjuk az Olvasót a' III. Tabl. igazitani, a' hól világosan által-látthatja, hogy a' bólt linia a' nyomúlt bóltozatra a' 10 Fig. az b. középpontbol a' tonna bóltozatra ſzolgáló fél kör Fig. 9 a' b-öl kerekitteteett és végtére a' Gothus bólthajtásra Fig. 11 meg-kivántató két kör-hasábok (*Bogenstücke*) a' c- és d-öl huzattattak

Jegyzése a' Ki-adónak.

zat küllöét a' h-hoz ki kell húzni, továbbá ezen pontból az f. és d. kereſztül egy bólt liniát kerekitni, melly a' bóltozatnak belsö ſzinét fogja meghatározni. A' h-tól kezdve az i-ig a' köz-küllönek $\frac{1}{12}$ réſzét a' küllöhöz tóldván, az i-tól az g, és g kereſztül egy más bólt liniát kerekiteni az elöbbivel egyközüleg, melly a' bóltnak felsö felét bé-zárja. (k.) A' bólt-hajtásnak köz-küllöje itten 12 lábakra vétetett-fel, következendöképpen a' h-tól az i-ig való köz éppen 1 lábat téſzen, ezen mérték meg-fogja a' *Pizée*-téglaknak hoſzſzuságát, avagy magaſságát, és egyſzersmind a' bóltozatnak-is vastagságát határazni.

Itten ujjra ſzükség a' fenn mondottakra reá emlékezni, hogy a' *Pizée*-téglák igen nehezek ne lé-

 gyenek,

(k.) A' bóltozatoknak ki-tzirkolmazásában a' tzirkalom (*Zirkel*) hellyet egy fa-liniát, vagy egy ſpárgát veſznek, mellynek egyik végét valamelly tzövekhez akaſztják, a' másba pedig a' középpontól kivánt meſzſzeségre egy blajbáſzt hellyeztetnek, 's annál fogva kerekitik az épitendö bólthoz ſzükſéges bólt liniát. Lásd az I. Táb. 13 Fig.

Jegyzése a' Ki-adónak.

HÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

gyenek, tehát hogy 50, 60 font többet ne-is nyomjanak, elegendö léfzen a' már meg-határozott 1 láb hofzfzuságokhoz mind a' négy óldalokan tsak 8 újj fzéleséget adni. E' fzerént az a. b. talp linián lévó h pontól az ahoz húzott bólt linián az f-felé mérni kell 8 ujjnyi hellyet, azután a' c pontól az f-en kerefztül egy egyenes liniát húzni, és ennél-fogva ki-jön a' föld-téglának felsö fzéleſége, vagy vastagsága-is, melly az i, és g, között vagyon. Most már fzükség ezen bóltozó föld-téglának meg-tanált mértékén alkalmatos formát kéfziteni. (l.)

§ 80.

(l.) Az ujj Pizéének irója azt kivánnya, hogy a' bólt fala vastagságáról mindenkor az épitendö bóltozat köz küllöinek 1/12 réfzre vételének 'sinor mértékül, következendöképpen a' bóltozó földi tégla magasságául-is, nékem úgy láttzik, hogy az 1 láb magas földi téglák-is mindenféle bóltozatokhoz alkalmatossak, annél-is inkább, mivel tapafztalásból tudjuk, hogy gyakran a' tsak 1/2 láb vastag bólthajtások-is, kiváltképpen az úgy nevezett Csehbóltozatok, ha annál tágasabb fzobák jönnek-is felikbe elég tartosak fzoktak lenni. Továbbá azt-is kivánnya, hogy 1 láb magas földi téglák 8 ujj

§ 80.

A' bóltozó földi-téglák formájok kéfzitése.

Ezen formáknak kéfzitése hasonló a' máséhoz, melly az egyenes falokba rakandó földi-téglák tsinálására fzolgál, 's a' mellyről már elébb fzollottunk; azon egy külömbséget nem tekéntvén, hogy a' két forma gerendák egyikének alatsonyabnak kell lenni a' másiknál, mivel ennek magafsága az i. g-től, amannak pedig a' h. f-től függ, mint lásd ezen gerendák által-vágásakat (*Durchfchnitt*) a' *III Táb.* 2 Fig. mellyek között a' bóltozó-földi-tégla m

vastagok, 's ugyan annyi fzélesek-is légyenek, de valljon nem lenne-é jobb hogy a' 8 ujj fzéleſéghez tsak 4 vagy 5 ujj vastagság adatnék? Igy ha a' földi téglák 7 láb hofzfzak, 7 ujj fzélesek, és 4 ujj vastagak vólnának, azok jó foglaló méfzfzel mint közönségefsen az égetett téglák a' Csehs más bólthajtásoknak jó móddal öfzve forofztatnának.

Megyzése az Ki-Adónak.

MAGYAR REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

vagyon. Az úgy nevezett köz deszkák szélessségét-is a' gerendák mértékéhez kell szabni. (m.)

Az elébb írt mód szerént készitetett földi-téglák-nak minden bizonnyal a' bóltozatra meg kivántató rendes formájok lészen, 's innen ha a' kömivesek a' nálok tudva lévö mód szerént azon földi-téglákat a' mester-bólt-deszkákra *(Lehrbogen)* mint valamelly faragott köveket fel-rakják, 's jól egybe foglalván mindeniknek állását egy ugyan azon közép pont-felé hajólva intézik, a' bóltozatnak kivánt erössségét meg-szerzik.

§ 81.

(m.) A' Pizéé földi-téglák tsinálásában azon gántsat találam, hogy a' Pizéé-külü a' munkában, mikor már a' fiokok telni kezdenek, külsö felek egyenetlen-léte miatt majd minden ütésre félre tussamadnak, 's ugyan azért a' fiokokra majd semmi földet sem lehet reá halmazni, következendöképpen a' téglák felsö felét sem lehet szép simán elmettzeni. Innen én két egyforma mágas gerendákat fektettem egybe, és azok közzé a' fiokokat a' földi tégláknak már elöre ki-szabott mértékek szerént olly formán ki-osztottam, mint azt az I. Tab. 14 Fig. látni.

Jegyzése a' Ki-adónak.

§ 81.

A' Pizéé-bólt-hajtások-fala vastagsága,

Hogy a' *Pizéé*-bólt-hajtások fel-rakását a' lehetöségig könnyü meg-foghatóvá tégyük, a' *IV Táb.* 15 Fig. mind a' háromféle bóltozatoknak által-vágás képét adgyuk elö, melly világosan ki-mutattja, hogy kellessék azon föld-téglákat a' mester-bóltra fel-rakni, 's miképpen feküszsnek azok a' mesterbólton mind addig, mig a' zár-kö *(Schluszstein)* A. A. bé-tétetvén, a' bólt rendesen bé-nem végeztetik. (n.) Azon falaknak B. B. B. B. vastagságakal, mellyeken a' bóltozat feksik, az egész bólt-

 hajtás'

(n.) Itt meg kell jegyezni, hogy ha a' bóltozó téglák a' mint a' formákból ki-szedettetnek, azonnal egybe rakattatnak, a' bóltazatnak kivánt formáját tökéletesen ki-formálják, de azután a' száradás által meg-apadnak. Innen az egybe-rakók vigyázzanak, hogy a' téglák között vastagabban a' foglaló meszet ne hadják, mint a' mennyj azoknak apadásokat ki-pótolya, mert másképpen a' zárkö többé bé nem mégyen a' szabott hellyére.

Jegyzése az Ki-adónak.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

hajtás' keresztül lévő szélessségének negyed részét kell venni, és pedig nem tsak a' pintzéében a' föld alatt, hanem még az föld színén lévő alsó sornál-is ehez kell valakinek magát tartani, hogy azok a' rajtok fekvő bólt-terhe hordozására elegendő erősek légyenek. (o.) A' bólthajtás nyomó-ereje azoknak terhek által mind nevekedik, mellyek azokra jönnek, kivált ha a' rajtok fekvő felső alkalmatosságok gabonásoknak, magazinnak vagynak el-szánva. Hogy ha laposabb, és szélesebb bóltokat kellenék épiteni, az elöbbieknél ekkor a' bólt oszlópai nagyobb vastagságokkal szükség-képpen a' költség-is nevekedik. Mivel pedig a' már elő-adott bóltozatoknak szélessége, 's az alkalmatosságok tágas

(o.) A' köz tapasztalásból bizonyos az; hogy a' Tonna és különösen a' Gothus bóltozatok sokkal keményebben nyomnak le-felé, mint sem félre, innen semmi sints, mi okra való nézve kellessék ezeknél a' falakat olly nagyon vastagitani, mint azt a' bólt szélessége kivánja. Elégséges lészen tehát ha a' Pizeében a' bólt és óldalfalak között-is azon egykeletüség tartatik, melly a' közönséges kő, vagy tégla falaknál köz szokásban vagyon.

Jegyzése a' Ki-adónak.

gas vólta, tsak nem minden névvel nevezendő foglalatosságokra, 's kereskedésekre szánt, és a' gazdasághoz tartozó épületekre nézve bővségesen elegendő, igen ritkán történik-meg, hogy az emlitetteknél szélesebb, és tágasabb bóltozatokra légyen szükség. De ha még-is el-nem lehetne telleysséggel azon esetet kerülni, gánts nélkül lehet öket bátran 14 vagy 15 lábakra bőviteni.

A' fenn emlitett falak vastagsága mértéke a' bólthajtásoknak tsak két nemeinél használható u. m. a' Tonna, és Gothus bóltozatoknál, mivel ezek óldal-félt igen keveset nyomnak. A' lapos, vagy-is nyomúlt bólthajtások ellenben a' mellyeknél az óldal-félre való nyomás sokkal nagyobb mértékben vagyon, mint az az által-vágás rajzból-is ki-tettzik a' 15 Fig- tsak a' pintzékben tsináltaknak, a' hól éppen nem szükség a' tartó-falakat a' bóltozat szélessége szerént olly vastagon rakni, mivel itten azokat a' bólt-félre nyomó erejének való ellent állásban a' föld nagy segéltséggel gyámolitja, ugy annyira hogy annak ereje a' föld viszont taszitása mellett el-ennyészik.

§ 82.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 82.

A' 15 Fig. lévö háznak fel-épittése.

A' Talpalatot, és a' pintze falait a' nagy *Pizée*-láda között kell egéſzſzen a' lapos bóltozat tövéig C. C. kéſzitteni. (p.) Azután a' háznak tsepegés ellen ſzolgáló talp-falat (*Sockel*) D. D. egy bizonyos magaſságra jó köböl, vagy téglából foglaló méſzſzel vakolva ki-kell rakni, hogy az a' falat az eſzterha tsepegése fetskendezéseitöl óltalmazza, ekkor ujjra a' nagy *Pizée*-ládához follyamodván, annál-fogva a' falat egéſzſzen a' Tonna bóltozat tövéig E. E. fel kell vinni, itten pedig a' falnak folytatására az újj *Pizée*-mód ſzerént tselekedni, 's az E. E-töl az F. F-párkányig a' falat mind *Pizée*-téglákból

(p.) A' Talpalatot, és pintze falakat a' fenn lévö hellyeken, vagy a' kemény agyagas, és más ſzáraz terméſzetü telkeken lehet egéſzen földböl tsinálni ha pedig az épités hellye alatson, vagy nedves terméſzetü, akor ſzükſégesképpen nagyobb bátorſágnak okáért kö-fallal ki-rakni, és pedig azt-is a' föld ſzinén két lábnyi magassan még feljül vinni.

Jegyz. a' Ki-adónak.

lákból kéſziteni, magát pedig a' párkányt jó kö-fallal tsinoſsan keményen ki-rakni, mivel majd ennek kell a' Gothus-bólt-hajtásos fedél eſzterháját tartani. (q.)

Továbbá mikor már a' falak egéſzen kéſzen vagynak, leg-elöbb-is ſzükſéges a' pintze falak körül nyitva maradtt lyukakat keményen beléjek vervén a'

(q.) Mi módon lehessen a' föld ſzinén tsepegés ellen-ſzolgáló talp köfalat el-hagyni, már az elsö réſzben meg-mútattatott- A' mi pedig a' Tonna bóltozat tövétöl fogva a' parkányig pizée-téglából kéſzittetett falat illeti, hellyesen fog valaki tselekedni, ha mind végig fel a' nagy pizée-ládával él, hogy a' falak körös körül jól egybe forradjának 's egymást az írt mód ſzerént jól kereſztül kaptsollyák- Hogy pedig azon üreségeket-is mellyekbe, a' bóltazat ſzarva bé-botsáttatván a' falakban állandóúl meg-ragad, meg-tartani lehessen, onnan véve, hól az épitendö bóltazat tövének kell lenni, a' pizée-ládának belsö óldala mellet egy olly vastag 's kántsalan (*ſchief*) faragat ékformahasáb fát kell fel-álitani, a' mekkorának tsak az üreségnek kell lenni. El-ſzedvén azután a' ládát a' hasáb fával együt a' faltól, kéſz üressen marad a' kivánt bóltok-töve hellye.

Jegyz. a' Ki-adónak.

HÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICA

a' fôldet bé-tölteni, 's ugy a' pintze 's szobák bóltozásához kezdeni. Ezen bóltokon feljûl a' tövek felé az óldalfal és bóltozat között bizonyos ürességek fognak maradni, mellyeket minekelõtte a' Mester bólt a' bolthajtás alól ki-szedetnék, a' zár-téglával (*Schluszstein*) egyaránt bé kell tölteni, és a' fôldet jól meg-döngölni, azután a' párkányt kõrülbé kitsinálni, és a' fedél hellyet szolgáló Gothus boltot-is a' hijjúban ki-formálni.

§ 83.

A' kürtö-épitéséröl.

A' kürtõknek roszszul lett épitése okozza az Országban a' gyakor égéseket. Ezen tárgy tehát méltò, hogy a' leg-nagyobb gondoskodással meg-tekintsük ötet. A' kürtõk, a' mint minden ember tudja ara valók, hogy azoknál fogv a' tüz hellyen rakott tüznek füstje a' ház tetején feljûl vitessék. Azomban a' füst a' kürtö belsõ òldalait meg-kormósitja, mellyet az égés el-távoztatása okáért szükséges gyakran meg-sepertetni, annak tehát elegendõ erõsnek 's belõl olly tágosnak kellętik lenni, hogy a' lemény-seprõ

ményseprõ könnyen, és bátorságassan járhasson-fel-s alá benne, 's kormot jò mòddal seperhesse. (r.) Leg illendõbb mértéke, melly lehet a' kürtõnek ez, azok belsõ üreségeknek nagysága 2. láb hoszu és 1 láb és 3 ujj széles légyen, melly elégséges arra, hogy bennek egy ember jòl el-férhessen. Minél hellyesebb mértékére tanál tehát valaki a' kürtõnek, annál kevesebbet fog a' füst miatt szenvedni. (s.)

A'

(r.) Azon helységekben, a' hól semmi kémény-seprök nem tartozkodnak, e' képpen lehet az embernek magán segélteni, t. i. fel-hág egy ember a' fedelre a' kürtö szádához, és onnan a' kürtön egészen ké-botsát egy kötölet, míg azt a' más alól meg-foghattya, és a' meg-ragadván akkora tömött tövis-bokrot köt réája, a' mekkora tsak bé-férhet a' kéménybe. Ekkor a' felsö ember huzni kezdi a' bokrot fel-felé, a' kötölnél fogva, a' más pedig mikor már ez a' kürtöben jó darabig fel huzta le-rántja ugy egyszersmind a' kötölet-is majd egyik majd más óldala felé kell fatsarni, 's igy azok mind adig azt follytatják, míg nem gondolják, hogy a' korom már jól le-hullott.

Jegyz a' Ki-adônak.

(s.) A' füst kiváltképpen ollykor alkalmatlankodik, ha a' kürtöben az alólról fel-menö szélnek nem

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICA

A' kürtőkőt szükségesképpen égetett téglákból kellene tsinálni, de mivel azok némelly hellyeken igen drágán jönnének vagy pedig épen kapni sem lehetne, tehát szükségben a' pizéé-föld téglákat-is lehet e' végre haſználni; de azokat ekkor tulajdonképpen kell hozzá készíteni; t. i. 1. láb hoſszú-

ſágok-

---

elég gyors járása vagyon. Ezen nyügtől meg-menekedhetni, ha a' kürtőszádan alól egy nehány lábnyira, a' milyen széles a' kürtő kereſztül vas plehből egy tsapó-ajtó tétetik, mellyet annak idejében tettzés szerént ki-nyitani, vagy bé-tenni, 's annál fogva a' szél sebes vagy lassú járását mérsékelni lehessen. Minél inkább a' tsapó ki-nyitatik, annál lasſúbb a' levegő járása. E' szerént valamint a' levegő változik, és a' vastagabb, vagy vékonyobb levegőnek a' szél járásába bé-follyása vagyon, a' tsapónak-is ki-nyitását vagy bé-tevését okosan kell végbe vinni, a' mint a' szükség leſzszen. A' tsapó-ajtónak ki-nyitása vagy bé-tétele meg-esik egy a' tsapóhoz köttetett vas lántznál fogva, melly a'-tüz hellyre jól le-ér, 's igen alkalmatos a' tsapó ajtó igazgatására. Ezen ajtónak még az a' haſzna-is vagyon, kogy ha a' kürtő ki-gyúl, az ajtó egéſzen bé-húzattatván, az tüz hirtelen meg-fojtatik.

Jegyz. a' Szerzőnek

ſágokhoz és 9 ujj szélesſégekhey tsak 4 vagy 5 ujj vastagságat adni, 's ezekből a' kürtőt jó foglaló mészszel fel-rakván, aztot kivül, belől jól megtiſztitani.

Az első réſznek *VIII Táb.* egy keménynek szárát adja elő kivülről. Ha pedig aztot egyenes fal melett, vagy mint közönségesen a' szegletben kellenék fel-álitani, akkor szükség vólna az egéſz kürtő belső széleſségét fala vastagságával együtt a' fal-óldalán ki-jegyezni, 's ottan a' jegyzések között lévő darabb falnak vastagságából a' kürtőhöz való földi-téglák vastagságához képest 3, vagy 4 ujjnyitt ki-vágni, hogy a' kürtő egéſz hoſszára a' *Pizéé*-fal-óldalába bé-fekheſsék, és aztat jó móddal a' falhoz kell ragaſztani, mert külömben ha

---

Ugyan azon haſzna vagyon ama szél-malmoknak, mellyeket plehből különösen az Ispotálly, de neha más házak ablakaira szoktak tsináltatni. A' kéményeknél ezen malmoknak olly nagyoknak kell lenni, mint a' kémény juka, 's azután öket majd a' kémény töve felé annak jukába lapjokkal le-felé téve kereſztül kell hellyeztetni, melly az levegő járását nagyon gyarapitja.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAÁZ REZSŐ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

tsak a' falhoz hozzá támaſztatik, 's azzal jól egybe nem forraſztatik el-válik, 's a' fal-óldala mellett füstölni fog, de a' mi több a' nyilásokan némelly ſzikráknak ki-ſzökésével az egéſz ház meggyúlhat. Innen a' kivül, belöl jó móddal leendö meſzes vakolásnál-is ſzemesnek kell lenni, hogy semmi hasadék ne maradjon.

Harmadik-ſzakaſz.

A' fal-fedélröl.

§ 84.

A' fal-fedélre való kéſzület.

Továbbá még azt-is ſzándékozunk meg-mutatni, miképpen lehetſen az épületeket minden fanélkül tsupa *Pizée*-fallal tartosan bé-fedni? A' *IV Táb.* 15 Fig. azt jelenti, hogy kellések a' fal-fedél kedvéért a' házra Gothus bóltozatot tenni, 's aztot a' párkányától-fogva egéſzſzen a' ház tetejéig a' löjtös, vagy kantsal liniában rakott fallal bé-boritani, de hogy ezen löjtös falnak-is az elsö ne ártalmaſson, el-kerülhetetlenül ſzükséges annak bé-kenéſére egy olly épitö-enyvet (*Kitt*) kéſziteni, melly sokba ne kerüljön, 's a' viz se hason rajta keresztül a' falakra. Ide hátrább az Oloſz padimentom (*die*

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

italieniſchen Terraſze) le-írása alkalmatoſságával az épitö-enyv kéſzitését, 's az azzal való élést-is bövebben ki-fogjuk fejezni,

§ 85.

Az épitö-enyvröl. (*Kitt*)

Az épitö-enyv közönségesen nem egyébb, hanem valoságos foglaló méſz (*mörtel*) azon külömbbséggel mind azon által, hogy amannak kéſzitése sokkal több, és nagyobb vigyázást kiván, mint ennek keverése. Tudva vagyon, hogy az épitö-enyv nagyobb réſze, annak jól egybe verettetése, és meg-keményedése nélkül a' vele való élésben a' fel-tett tzélt tökélletesen el-nem éri, 's hogy tehát az épitö-enyvnek tulajdonképpen minden foglaló erejét a' jól lett egybe döngöléſsel lehetsen megſzerzeni. Mind ezekből azt lehet bé-hozni, hogy az egybe döngölésnél-fogva a' közönséges foglaló méſz-is nagyon egybe megyen, meg-keményedik, és sükeresedik. Mivel pedig a' mi házaink *Pizée*-fallal leendö bé-fedetésekben lévö ſzükségünkre, a' foglaló méſz-is, ha a' jó materialékból kéſzült,

's a'

's a' keverésben-is az elö adott regulák ſzerént jó móddal ment véghez elegendö, tehát elöbbſzör-is a' foglaló meſzet fogjuk beſzédünk tárgyává fel-venni, 's azután a' több félékből álló foglaló meſzekröl-is ſzóllani, t. i. a' mellyekkel ſzoktak az Olaſzok padimentomaik tsinálására élni.

§ 86.

A' méſzröl.

Szükségtelen való dolog vólna a' méſznek azon külömbbféle tulajdonságait, mellyeknél-fogva egyebektöl meg-külömböztetik környül-állásosan elö hordani, annál-is inkább, mivel ritka alkalmatoság adja elö magát, hogy ezen materialéban válagatni lehetsen, hanem többször a' kéntelenség únſzol azzal-is a' mellyet helységünkben találhatni meg-elégedni. Itten azon meg-jegyzést sem lehet el-mellözni, hogy t. i. némelly hellyeken jó meſzet lehet ugyan találni, de a' mellyben mégis az a' hiba vagyon, hogy nagyon tsomokás, és borsós ſzokott lenni, melly miatt az óltáskor jól el-nem oſzolhatik, 's innen egy idö múlva a' vakolásra, vagy más egyébb

HAÁZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

dologra fordittatván a' benn maradtt tsomokák szé-lyel pukkadoznak, 's nyilásokat okoznak a' vakolaton, 's a' leg-simmább vakolat ollyan léfzen, mint ha arra nagy fzemü selétekkel reá lövöldöztek vólna. Ha még is valaki az illy mészszel-is élni akar, fzükség, hogy aztot az elött sokkal, 's némellykor egész esztendövel-is elébb meg-óltsa. Ha pedig a' mészben semmi efféle hiba nem vólna, azzal a' meg-óltás után mingyárt lehet dolgoztatni.

§ 87.

Az épitö-enyvnek készitése.

A' jó épitö-enyvre alkalmatos mésznek meg-óltására kell jó vizi-porondot, vagy hegyi-homokat 's ezt inkább mint amazt venni azt jól meg-rostálván, 's azután tisztán ki-mosván, meg-takaritván egy rakásba hányni. Továbbá a' menyit gondolhatni, hogy azon napra elegendö léfzen a' munkára, ki kell fzakasztani, 's medentze formálag közepette meg-öblösitvén vizet tölteni, és annyi óltalan mefzet hányni belé, a' menyit a' homoknak fele téfzen, hogy a'

a' mész a' következendö elegyitéskor a' homoknak mint egy harmad részét tégye.

Továbbá mikor már a' mész forrani kezdett 's a' rajta lévö viznek egy részét fell-fzivta, a' körüllötte lévö homokból hányni kell reá, 's ezen módon bé-takarva el-hagyni, mig a' mész a' homokkal tökélletesen egybe ólvad, melly a' nélkül hogy az erejét veszténé, tsak magában véghez mégyen. Ha a' reá töltött viz nem láttzik elegendönek, 's attól lehetne tartani, hogy szárazan a' mész szélyel pussogván el-égni fogna, ekkor a' fövényre feljül egy kevés vizet kell tölteni, olly móddal, hogy az a' homokon kereszttül az azzal bé-takart mészre bé-hatson. Továbbra mint egy fél oráig, melly a' mész jól lett meg-ólvadására elegendö idö, békét kell hagyni, akkor egy vas ásóval által zúzván, 's szurkálván, az elsö rézben meg-irt mészkeverö gübükkel jó móddal meg-dolgozni, mig tsak a' mész, a' homokkal illendöképpen öszve nem elegyedik. Akkor a' kömives azon elegyitést mésztartó ládájába rakván, 's szitált jó kemény kö-port reá hintvén fel-keveri, 's kalányánál-fogva ujjalag

BAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICA

fel-forgatja, és hadarja mind addig, mig annak tsak az ő szükségére meg-kivántató nedvesége marad-meg.

§ 88.

A' fedél meg-vakolására való készületek.

Hogy a' fedél a' vakolást el-fogadja ezek a' készületek: t. i. annak felső színét egy hasonló éles vasal, mint a' millyenel a' *Pizée*-téglának egyengetésére, minek előtte még azok a' siokokból kinem szedetettek vólna, éltünk, szépen meg-kell egyenlözteni, e' meg-lévén, mint az egyenesen álló *Pizée*-falakot, ugy eztet-is az épitö enyvnek jobban leendő reá ragadása végett, egy tsákánnyal megvagdalni, 's végtére minden port rólla le-sepervén, meg-tisztitani.

Akármelly együgyü, 's tsekély légyen-is valamelly ház, de ha tsak nem fával vagy szalmával van fedve, a' szélein kö-párkányatozatnak kell lenni, hogy arra a' fal felső része ki rugván, annál fogva a' tsepegö a' faltól a' lehetőségig meszsze essék; 's annak

nak ettől lehető sérelme meg-akadállyaztassék. Ezen párkány külömbbféle tagokból állhat.

Az illy párkányoknak mindenkor köből kell lenni, 's hogy azoknak a' viz leg-kisebbet ne ártson, készitésekben a' leg-jobb foglaló mészszel élni. (t.)

§ 89.

Az épitö enyvel való vakolás.

Mindeneket az elébb irtak szerént szorgalmatosan tellyesitvén, hátra van még az azon épitö-enyvel teendő vakolás, és annak a' falon lett el-terítése, mellynek egész vastagsága, (melly két rend egyik a' másra tett vakolatokból áll) szárazkorában 18 liniákat, vagy más-fél ujjat tészen. A'

(t.) Tudni való dolog, hogy az esö-viz, ha a' tsepegö eszterha a' párkányon egy néhány ujjal kivül nem nyúlik, vagy a' párkánynak egy rendes függö ormoja nintsen, mindenkor a' párkányról a' falóldalára le-folly, 's abban retemes kárt tészen. Ezen 's több efélé károk el-távoztatása végett bátorságosabb, 's tanátsosabb-is egyszersmind az illyetén *Pizée*-fedeleknél köből, vagy jó égetett téglából egy párkányt jó móddal tsinálni.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

vakolás éppen ugy kalánnyal mégy véghez, mint az egyenes *Pizéé*-falaknál, mikor már a' vakolandó darab fal etsetnél-fogva vizzel meg nedvesitetett.

Ezen munkát tsak apródonként kell meg-tenni, és pedig egyszerre tsak annyit a' vakolásra fel-venni a' falból, a' menyit ha az esö jön, hamar bé-lehesen takarni, 's bátorságba hellyeztetni, mivel másképpen egy hirtelen sebes esö az egész munkát el-rontana. Ennek okáért minden esetben deszkákat kell bövségesen kéz ügyben tartani, hogy a' vakolást a' mint az alkalmatosság szükséges vólta kívánnja mingyárt bé-lehesen fedezni.

Mikor már az elsö-rendbéli foglaló, vagy vakoló mész valami egy ujj vastagon a' falra reá hányattván, azon a' kömives kalánnyal jól el-teritetet, és meg-egyengettetett, aztot jól meg-kell verni, 's keményen egybe döngölni, mivel ettöl függ tulajdonképpen az egész munka tartosága. Ezen megdöngölés egy bizonyos vas eszköznél-fogva megyen véghez, melly 12, vagy-is egy láb hoszszú, 9 lí nia széles, és 4 linia vastag szokott lenni, 's vagyon egy kantsalon (*Schieff*) álló nyele mint az a' *IV Táb.*

Táb. 16 Fig.-ból világosan ki-tettzik. E' szerént jó egy forma ütések által egybe lévén az épitö-enyv, vagy a' foglaló mész keményen verettetve, az idönek száraz, vagy nedves minéműségéhez képest 1, vagy 2 oráig békét kell hagyni, hogy rész szerént az épitö-enyvben lévö, rész szerént pedig az abból már ki-veretett viznek ki-gözölgésére idö engedtessék. Ekkor ujjra meg-kell a' verést újjitani, de olly külö nbséggel, hogy ez úttal az ütések más arányba intéztesenek, mintsem az elöbbniek vóltak, melly által a' nedvesség ujjra ámbátor már kisebb mértékben, mint az elött ki-sajtoltatik. Ha már egy pár óra-múlva azon utobbi nedveség-is el-párállott, és még estvéig darabb idö vagyon, tsak hozzá kell a' második rend vakoláshoz-is fogni. Ezzel éppen ugy kell bánni, mint az elsövel, kivévén ezt az egyet, hogy t. i. a' kétszeri megdöngölést, semmi hoszszu idö szakaszt közbe nem hagyván, egymás után tsak hamar kell véghez vinni. Meg-lévén az alsóbb vakolat készitve, ha valaki annak 's a' másodikkal leendö bé-huzattatását, vagy-is bé-takartatását más napra halasztaná *hibázna*,

BAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

na, mert már akkor el-tölt az alkalmatos idö ha néha még-is nedves esös idö vólna, mivel másképp könnyen meg-történhetnék, hogy száraz idöben ejszakának idején az alsó vakolat feletébb ki-szárad ván, a' felsöt, jól el-nem fogadgya. Az utobbszori meg-verése után a' vakolatnak, meg-kell aztot egy simma deszkával, vagy az ugy nevezett falgyalúval, mint szokták közönségesen a' vakólt házakat kivül, belöl meg-egyengetni, meg-doroszolni. Ha kinek modja vagyon a' már meg-száradott vakolatot, olajjal, vagy más forró kövérséggel, avagy szurkos matériával bé-kenni, 's belé itatni, annak igen haszнos következését fogja tapasztalni, mivel ez által a' vakolat tsak nem olly fényesé, 's olly keményé, mint valamelly kö lészen.

§ 90.

A' lapos fedelekröl.

Azon módra kell a' lapos fedelekkel-is mellyek hivességnek okáért a' Városi- és Udvar-házakra tétettnek tselekedni. Azomban meg-kell jegyzeni, hogy az illy fedeleknél az elébbi két rend vakolatok hel-

jett

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

jett még egy harmadik-is szükség, hogy az egész annál vastagabb légyen. A' mi azon fedelek' állását illeti, ugy kell öket alkalmaztatni hogy azok ne egésszen viz-arányban, hanem valamelly felekkel magasabban feküdjenek, mint a' másal, hogy az esö-viz le-follyhasan, 's rajtok ne poshadgyon. Nagyobb tökélleteség kedvéért szükségesnek láttzik az-is lenni, hogy azon fedelek a' majd le-írandó Olosz-padimentom formájára köszörü-kövel keményen suroltasanak-meg, és palléroztasanak-ki.

Ez a' bóltozott *Pizée*-házak bé-fedésének legegyügyübb, 's leg-óltsobb módja, mellynél-fogva mind az égetett tégla ki-potoltathatik, 's mind az Ats-munka el-maradhat: A' fennebb elö adott vakolatot semmi viz meg-nem járván változhatatlanúl sok idökre fenn marad, 's a' dühösködö fergetegeknek, ellent állván, minden idöbéli viszontagságoknak el-viselésére alkalmatos, 's általjában minden Országokban haszнálható.

Negye-

Negyedik Szakasz.

Külömbféle dólgokról.

§ 91.

Az Olosz házak-földjéről.

Terrazze in Composto (u.)

Az Olosz-padimentom egy sokfélekből egybe szedett, költséges, 's az arra kivántató foglaló-mész, vagy épitö-enyv materiáléinak nem mindenütt lehetö tanálások miatt, nem-is mindenütt haſznál-

(u.) Ezen Artikulus nem tartozik ugyan tulajdonképpen egy azon könyvhez, melly különösen a' község kedvének szenteltetett, de mivel kétség kivül való dolog, hogy a' földes Urak, és a' gazdagabb épitö-emberek-is fognak a' *Pizéével* épittetni, ezen okból haſznosnak tartotuk, a' következendökben ennek-is hellyt adni.

Jegyzés a' Ki-adónak.

haſználható munka. Azomban még-is az arravaló gyüjtögetett épitö enyvnek minél pontosabb le-irá-át ezennel elö adjuk azoknak, kiknek módjok van a' szükséges materiálék meg-szerzésére, 's az illyetén Olosz-padimentomok készitésére. Melly áll a' következendökben.

Elöbbször: Hogy a' padimentom igen nehéz ne légyen, csak 1 ujj vastagon közönséges foglaló mész-szel a' ház földét (v.) bé-terittik, és a' közzé kö-

forgá-

(v.) Itten az iró tsupán tsak, azt mondja, hogy a' foglaló, vagy vakoló meszet a' padimentoman elkellesék teriteni, a' nélkül, hogy azon padimentomnak minémüségeit le-irná. Hogy a' kö-porra, vagy porondra (mellyekkel a' ház földe ki-egyenesitésére élnek) teritett foglaló mész azokkak semmit sem tart, sött inkább velek együtt fel-válik, és fel-pattog, minden által láttya. A' *Pizéelt*-földet ugyan a' foglaló mész jól meg-ragadja, de aztot igen bajos vólna viz-arányra egyenesen döngölni, 's a' pedig az elsö rend vakolatnál különösen éppen szükséges, hogy a' viz-arányuság megtartasék. Innen nints más mód, hanem tulajdonképpen arra készitett vékony égetett téglákkal a' padimentomot ki-kell rakni, és a' vakoló meszet arra teriteni.

Jegyzése a' Ki-adónak.

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINTIFICA

gátsokot elegyitenek. Mikor már ezen terület a' ki-gözölgés által meg-ſzikkadatt, de tökéletesen még ki-nem ſzáradtt, meg-vakolják egy bizonyos vakoló méſzſzel, t. i. a' melly erösen meg-égetett, meg-tört, és meg-ſzitált tégla-porból, óltatlan méſzből, és egy kevés kemény kö-porból elegyittetik, kéſzitettik és kevés vizben jól fel kevertetvén meg-higitatik. Ezen vakoló méſznek annál könyebben le-endö el-teritetésére ſzólgál egy bizonyos nagyon hoſzſzú, 's igen keskeny vas-kalán, mellynek egy olly magas nyele vagyon, hogy a' dolgozónak majd se kelljen hajolni vele. Ezen kalányak külömbféle hoſzſzúságúak ſzoktak lenni, a' leg-nevezetesebbnek 3 ½ láb hoſzſzusága, 1 ½ ujj ſzélesége, és 3 linia vastagsága, végtére nyelv-forma vége vagyon. Ha már ennél-fogva a' dolgozó a' foglaló-meſzet jól ki-teregette, 's meg-egyengette a' padimentomon, deſzkákat rak kereſztül, hogy rajta járni leheſsen, és még-is a' vakolatot valaki fel ne tapodja.

Máſodſzor: Az elébb irt második rend vakolatnak leg-felljeb 1 ½ ujjnyi vastagnak kell lenni, 's azt itt-is valamint a' fal-fedél meg-vakolásákor két rend-

rendben egymás ellenére intézett, 's jól egymás mellé tett kemény ütésekkel az irt eſzköznél-fogva hathatosan meg-döngölik, és a' fal-gyalúval megsimitjak. Mind ezekből folyvást következik: hogy az illy Oloſz padimentomokhoz kivántató vakoló méſznek éppen olly keménynek kell lenni, mint amatt a' fal-fedelek bé-vakolásánál a' mellyennel éltünk.

Harmadſzor: Ezen vakolatra feljül egybe pappázatt vastag papiros táblákat raknak, mellyek márvány-kö-tábla formálag rendetlenül de tsinoſsan ki-metzve, 's által-lyuggatva vagynak, t. i. a' miféle márványnak akarja valaki formáját követni, a' ſzerént lévén a' papiros-is ki-rajzolva, mellyt oſztán követ a' metzés, és ez arra való, hogy azon mindenféle kitsiny márvány darabok által meheſsenek.

Negyedſzer: E' végre már elöre ſzükséges a' márvány vagy kö-bányákból mindenféle ſzinü darabokat böven ſzerezni, azokat kinek hogy tetzik ſzabadon a' papiros mettzéseibe bé-rakosgatni, 's azután a' kalányal, vagy egy deſzkával a' lehetös-

 ségig

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

ségig egyeneſsen az el-teritett vakolatba belé nyomtatni. De ezen munkában igen kemény középſzerüséget kell valakinek tartani, mert ha igen sok márványt veſzteget reá, a' darabok nem léſznek elegendőképpen jól egybe foglalva, 's semmit nem tart, ha pedig kevés a' márvány, akkor a' vakolat felettebb látzani fog, melly igen roſzſzúl jön ki, 's egy erőltetett költség-béli takarékoságot jelent, 's tartos sem fog lenni, mert a' vakolat nem lévén természetesen olly kemény, mint a' közébe ſzórt márvány-darabok, közben ki-vásik, 's minden fényeſségét el-veſzti. Az ezen végre ki-válaſztott márvány darabokat ſzinek ſzerént el-helyheztetvén egy vas rostán által kell ejteni, hogy a' darabok alkalmasint egy formáknak láttzadjanak, 's ſzinek ſzerént meg-külömböztetheſsenek. Tsak egy nehány probatételek-is ezen munkának tulajdon egykeletüsége ki-tanálására elegendők.

Ötödſzör: Ha a' vakolat tökélletesen meg-ſzáradott, melly a' ſzép nyári időben, 3, vagy 4 napok alatt-is meg-esik, porondot és vizet gömbölyég fenő vagy más kemény köveknél fogva dörzsölvén reá ki-pallérozzák, elöre ugyan tsak durva porondal élnek, de minél tovább a' ki-lett pallérozásig mind-finum abbat veſznek, mellynél-fogva itten azt lehet el-érni, a' mi a' márványnál a' fejér- és fekete-ón por által ſzokott lenni.

Azon fenő-kövek, mellyekkel a' pallerozásban ſzoktak élni, úgy vagynak kéſzitve, hogy a' földet tsak az óldalokkal érik. Szokták őket mint valamelly nyelle, egy rúd végébe olly formán bé-tsiptetni, hogy az egéſz magaſságokkal abba benn feküdjenek, és a' rúddal, vagy nyellel mint egy 120 grad. ſzegletet tsináljanak. Ezen eſzköznek illy móddal lett el-kéſzitése az ide, 's tova való húzogatást nagyon könyebbiti, mivel a' dolgosnak nem kell igen meg-hajolni. (w.) Az illyetén kövekkel

(w.) A' fenö-könek ezen le-írása egy kevéſé homállyosnak fog tettzeni, de a' melly világosabban tsak annyit téſzen, hogy a' fenö-követ simább, és egyenesebb felével a' földre tévén annak közepébe egy olly kantsal (*Schief*) liniában kell egy nyelet belé igazitani, hogy a' ki azon nyelnél-fogva a' kövel a' padimentomat dörgöli, és mint a' festők törö követ maga elött kerékbe forgatja, ne kénteleniteſsék nagyon meg-hajolni.

Jegyzése az Ki-Adónak.

RAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

való bánás igen bajos, föképp ha idejében elég viz nem töltetik reájok, hogy a' kövek egybe surlodása könyebittetnék. De arra-is kell vigyázni, hogy feletébb sok se légyen a' viz, mivel akkor a' fenökö semmit sem fogván nem sok látatja leſz a' munkának. Továbbá mindenek felett arra kell iporkodni, hogy a' padimentom a' lehetöſségig simmán, és egyenesen dolgoztaſsék-ki, minek okáért a' viz mértéket gyakran fel-állitván, ſzorgalmatosan a' dolog kivánt tökélleteſségére törekedni.

Hatodſzor: Hogy ha már a' padimentom az elébb írt módon a' dúrva porondal jól meg-köſzörültetett, békét kell hagyni, mig tökéletesen megnem ſzárad, aztán jó forró Len-mag-olajat két rendben-is vele bé-itatni, melly a' vakolatot megjárván aztot keményebbé, következendöképpen a' fenyesedésre-is alkalmatoſsabbá téſzi. Ha pedig valaki a' földben néha találtató fejér márvány- vagy alabástrom foltokot azon fejeren akarja meg-hagyni, semmi olajat nem kell reá önteni, mert annál fogva a' foltok-is ſárgáló ſzinbe öltöznek. A onban az elébbi mód ſzerént reá töltött olajat bé-ſziván a' padi-

a' padimentom, azt márvány módra ki-kell pallérozni.

Ha tovább valaki még aztis akarja, hogy az egéſz padimentom ugy láttzadjék, mint ha rendesen kifaragott márvány táblákból állana, huzzon egy atzél-árral a' mint a' márvány-táblak állása ſzerént a' válaſztéknak keletnék láttzani, a' padimentoman kartzolt liniákat, mellyek azonnal fekete olaj-feſtékkel bé-töltettvén, az egéſznek olly formát adnak mint-ha annak réſzei valoságos faragott márványtáblák volnának.

§ 92.

Az alatsonabb Oloſz padimentomról.

Az ſzegényebb emberek a' tsak egy ſzinü márványal ki-rakatott ház-földjével-is meg-elégednek', mivel ennek-is nem kevéſsé gyönyörködtetö ſzépsége vagyon. Ambátor Oloſz Orſzágon kivül igen kevés hellyeken leheſsen márványra találni, azért mégis a' más Orſzágiaknak-is nem kell mindjárt az illyetén padimentomok kéſzitéséröl kétségbe esni,

HAJZ REZSŐ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

mivel mi még egy olly módot fogunk elő adni, melly az Olosz padimentomot fényességre nézve ugyan fel-nem éri tökélletesen, hanem erősséggel, és tartossággal azzal vetélkedik, 's kiváltképpen való módon kémili a' költséget, 's e' mellett minden Országokban haſználható.

Azon felső vakoló mészhez, mellyel mint fennebb bővebben mondottuk a' házaknak *Pizék*-falfedelek vakolására éltünk, a' miféle színünek akarja valaki padimentomat hogy légyen, a' szerént értz meszet, *(Ocker)* vas vagy üveg-salakat, avagy más meg-üvegesedett materiát, úgy tégla portis az elöbbeniekkel jól egybe törvén, 's meg-szitálván, és egybe kevervén mint valamelly foglaló meszet, hozzá kell tenni, de azzal egészszen fel-nem keverni, hogy a' vakolás egy hellyen szinesebb maradjon, mint más hellyt. Mikor már ezen rend vakolat-is az elébb irt eszközzel jól meg-vagyon verve, bé-kell apró kemény kö-forgátsokkal mint egy 6 linia vastagon teriteni, mellyeket lehetsen pallérozni, illyen azon kö-neme, mellyel a' festéket törik, 's más efélék, mellyeket különösen a' ha-

vasi

vasi patakokban találhatni. Ezen forgátsokat a' foglaló mészbe jól belé kell nyomtatni, továbbra egy néhány napokig békét hagyván mig a' tökéletesen ki-szárad.

Azután ezek-is éppen ugy, mint az Olosz padimentomnál felyebb mondottuk a' senö-kövel, 's több féle porondal ki-pallérozstatnak. Azon fainabb pallérozás módja, mellyet az ón-porral szokták késziteni, itten nem szükséges, hanem inkább vagy kétszer jó forró Lenn-olajjal bé-kell kenni, 's azt durva ruhával jól belé surolni.

§ 93.

A' vizbe menö épitö-enyvről.

Mivel eddig a' több épitö enyvekről szolottunk ezennel még akarjuk az Olvasót az ugy nevezett állhatatos épitö-enyvnek készitésére meg-tanitani, melly a' kút-tsinálokat a' viz-erek vezetésében igen nagy haszonnal szerentsélteti. Eztet szokták jól meg-tört vas-salakból, jól meg-égetett téglából, kö-szénből, és kevésé lágy homok köből készitteni, mellyek mind liszté törettetvén, meg-szitálva öltött

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

méſzbe elegyittetnek, és jól fel-kevertetnek. A' téglák nem létekor mindenféle edény tserepeket, 's a' dúrva homok-kö hellyett jó ki-mosott hegyi-homokat, a' kö-ſzén hellyett pedig közönséges faſzenet lehet venni. Mindenféle állatok, vagy növevény zsirjának u. m. a' fagyunak, vajnak hájnak olajnak ezen foglaló meſzeknél, vagy-is épitö enyveknéi különösen jó foganattja vagyon.

Az-is meg-jegyzést érdemel, hogy ha az ökörvérben meg-öltott méſzbe jó porond kevertetik, az alatson, és nedves hellyekre igen alkalmatos foglaló meſzett tsinálhatni belölle, mellyet t. i. semmi viz meg-nem hathat. A' ſzurkos, és gyantás materiák-is nem keveset hoznak az enyv tartosságára, kivált a' viz-tartoknál, hogy azokat a' viz meg-ne járja.

§ 94.

Pizééből való menedék-helly a' hideg ſzél, és derek ellen.

Minekelötte még ezen *Pizéé*-épitésről ſzolló munkánknak véget vetnénk, bé-fejezésül még annak némelly

melly haſznait, mellyek bizonyos *Pizéé*-falak felállitásából a' Gazdaság ſzerentsésebb létére háromlanak, elö hozni el-nem mulatjuk. Illyenek elöbſzör-is az ugy nevezett, és bizonyos termö fáknak gyümöltsöknek és veteményeknek az ártalmas ſzelektöl való meg-óltalmazására fel-álitott *Pizéé*-menedék hellyek, mellyeknél-fogva az ember azon gyümöltsökre, és zöldségekre elein és kevés költséggel ſzert tehet, mellyekhez az Uraságok költséges Virág-házaik által juthatnak. Ezek tehát tsak az Urak, és gazdag emberek mulatságára, azok pedig a' ſzegény község élelme ſzaporitására, 's állapottja könyebbitésére ſzolgáló eſzközök, mert ez által egy kertéſz kéſz gyümöltsököt 's jó ízü zöldségeket annak ſzokott ideje elött egy, vagy két hettel-is mutathat elö, és igy a' kertnek-is jövedelme kettöztettetik.

Amaz ártalmas ſzelek, mellyek a' Terméſzet adományainak bövebb tenyéſzéseket akadállyaztatják, 's a' gyenge tsemetéket el-rontják, közönségesen éjſzak felöl jönnek, a' ki tehát a' gyenge, idétlen növevényeket azoknak sivatag sühöjtései ellen védel-

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

mezni kivánja ezen menedék-hellyekhez follyamodgjék. Ezek pedig nem egyebek, hanem két fel-állitott *Pizée*-falak, mellyek egyenes szeglete formálván egymás közt, olly formán forrasztatnak egybe, hogy a' külsö szeglet egyenesen az ejszaki széllel, a' belsö üres zeglet pedig a' déli nappal feküdgjék szembe. Az illy falak magasságának a' szél járásához képest 8, 9, vagy 10 lábnyinak kell lenni, a' vastagsága függ annak nagyobb, vagy kisebb magasságától. A' talpalatot (*Grund*) pedig 2 láb mélljen jól bé-döngölvén semmi tsepegés ellen való falra nem lészen szükség, azután pedig szalma zsendellyel bé-kell fedni. Ezen falaknak állásából-is ki-tettzik, hogy azoknak külsö feleken az ártalmas szeleknek kettös sujtogatását kellesek kitartani, ellenben a' belsö óldalok a' napnak melegétöl hevesedvén, annak gyenge erejét a' sugárok viszszá hányása által kettözteti, mellynél-fogva mindenek, mellyek ezek közzé plántáltattak, vagy vettettek, a' szelektöl bátorságban lévén, 's a' hideg ellen meleggel tápláltatván bámulásra méltóképpen nönek, és gyarapodnak. Egy ügyes kertész

tész az esztendönek azon három részeiben, melljek nékünk mindenféle virágok, plánták, zöldségek, és külömbféle gyümöltsök nemével kedveskednek, ezen *Pizée*-menedék hellyekkel igen sokat nyerhet, mivel azokban mindenek nagyobbak, jobbak, és tellyesebbek lésznek. Hasonlóképpen minden-féle spallér-fák-is kiváltképpen való módon tenyésznek, ö mellettek, mellyeknek gyümöltsök semmi más falak mellett olly tökélletesen meg-nem érnek, mint ezen *Pizée*-falaknál. (x.)

§ 95.

A' mi eleinknek gabanásai.

Jól tudjuk, hogy a' mi eleink gabonájokat vermekben tartották légyen, a' mint ezen szokást még ma-is

(x.) Az eddig való tapasztalások szerént a' napnak kitetetett kerti kö-falak igen ártalmasoknak találtattak, mivel az azokról viszszá verödö napsugárok minden közél lévö plántákat, és veteményeket el-égetnek. Az igaz! hogy-ha a' falakot gyümöltsfákból álló spalléral meg-bérlik, a' viszsza verödö nap ártható sugárinak semmi erejek nem lészen, és így a' mendékokben azért gyümöltsök, és vetemények meg-tartattathatnak.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ma-is némelly hellyeken fel-találhatni. Ezen vermeket a' szagok', és nedvességek el-távoztatások okáért a' magasabb keményebb, szárazabb, és a' mi több az értz-részektől tiszta hellyeken szokták ásni. Az ök szádok tsak olly tágas, hogy egy ember könyen beléjek mehet, belöl minél tovább mint valamelly süveg-nádméz mind szélesebbek, a' méllységek a' gabona menyiségétöl-is, de mégis többet a' földnek alkalmatos fekvésetöl függ. A' feneke a' vermeknek tekenyö-formálag minden felöl ki-vájattatván meg-gödrösittetik, és egész erövel meg-döngöltetik, akkor égö szalma tekertsek hányattatván beléjek a' nedves poshatt levegö ki-kergettetik. Továbbá ha már sem füst, sem göz nem jön többé a' gödörböl belé szálnak, 's nád nyalábokkal, vagy szalma-tekertsekkel jó móddal egész a' szádáig fel meg-bérelvén belé töltik a' már megtisztitott, és száraztott takarmányt, mind addig mig a' szádától tsak 1 singnire nem áll, de ezen magosságat el-érvén meg-szünnek a' töltéstöl, és gerendákat raknak a' gabonán keresztül, azután jól öszve eresztett deszkákkal bé-boritván földet hánynak felibe,

és

és bé-fedik. Mind azon elö-fordultakban mégis az a' hiba vagyon, hogy a' gabona nehéz föld-szagot húz magához, és nem fog meg-ehetö lenni. De ha e' nem lesz-is, és a' gabona, mivel az éltetö levegötöl több esztendök alatt el-záratott sokáig marad-is-meg, de az a' nagy alkalmatlanság mindenkor fenn marad, hogy ha egy illy verem egyszer fel-nyittatik, szükség, hogy abból a' gabona egy más után el-költessék, a' nélkül hogy többször bé-záraztatnék, mert másképpen a' külsö levegönek egyszer lett hozzá járulásával el-romlik.

§ 96.

Az Anglusok gabonásai.

Az Anglusok, kik már a' gazdaságnak tsak nem minden részeiben gyors lépésekkel kemény elömenetelt tettek, a' gabona-tartó vermeknek-is mind hasznos, mind hibás vóltokot rég ki-tanúlván arra törekedtek, hogy lehessen egy olly gabonást állitani, melly az irt vermeknek tsupán tsak jóságokkal egyezne-meg. A' föld szag, és rosz íz, mellyet a' gabona a' gödörtöl szivt magához, vala az elsö

mel-

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

mellyet tellyességgel el-távoztatni igyekeztek. Innen a' föld-színére hegyesütö kementze formálag bizonyos hámbárokat épitettek, és feljül a' gabonának bé-töltésére egy jukat hagytak, melly a' hámbárnak meg-telése után mint a' verem száda jó móddal bé-dugatott. Azomban itt-is tapasztaltak, hogy a' sokáig el-rejtve tartott gabonát, a' gabonás felnyittatása után mint a' vermekböl hamar el-kellesék költeni. Ugy azt-is, hogy ha történetböl, vagy tudatlanságból a' hámbár felsö juka jól bé-nem dugatattván a' szabad levegö a' gabonához férhetett a' Búza-férgek belé szállattak, és az egerek a' kö-falon magokat keresztül furván belé ástak. Továbbá ezen sérelmeknek-is orvoslása végett olly gabonásokat készitettek, mellyekben a' gabona egymáson kevervén, a' nélkül hogy a' abból lett ki-vételkor valami külsö levegö hozzá férhetett vólna, alól mindenkor a' mennyi a' köz-szükségre elegendo vólt, ki lehetett botsáttani.

Ezen hámbárok nem egyebek, hanem a' földtöl 2 láb magasan fel-emelt ászkokan jól egy más mellé állo kémény-forma kö-fal-küpük. A' feneke-

ken egyik felöl valami 1½ lábnyi négy szegletes juk vagyon, mellynek elébe egy tojongaló deszka, egy ahoz szegett alkalmatos tsatornával tétetik. A' küpüköt azután jó száraz, és tiszta gabonával tele töltvén, két, vagy 3 rövid de egyenes fákat feszitetnek reá, azután jól egybe eresztett, 's egyenesen a' küpük szádához illö fa-táblával bé-fedik, aztot nehéz kövekkel meg-nyomtatván jó móddal bé-tsinálják. Ha pedig a' fenn meg-irt jukon gabonát botsátnak-ki, természetesen valamint a' benn maradtt gabonának menyisége kevesedik ugy a' küpükben alább alább szállván, egyszersmind a' rajta fekvö nehéz kövek-is mind lejebb eresztkednek, és ennél-fogva a' gabona felett soha semmi üres helly, mellyre a' külsö-levegö bé-tsuzhatna nem maradhat. Jollehet ez által a' külsö-levegö, és a' Búza-férgek a' gabonától el-tiltatnak, de még más két tetemes gántsok fordulnak elö, mellyeknek a' mi *Pizéi*-módunknál tellyességgel hellyek nem lehet. Lássuk az elsöt; hogy t. i. az egerek még a' leg keményebb kö-falat-is által furván, nagy károkat okoznak. A' második pedig az, hogy mivel a'

köböl

kôböl való hámbárokat belöl méſzſzel ki-kelljen tsinitani, az azokba töltetett gabona ha nem minden, leg alább némelly méſztöl igen roſz ſzagú léſzen. Már most mivel a' *Pizéé*nek egy réſzröl olly ritka keménysége légyen, hogy aztot az egerek mint a' kö-falat olly kônnyen ki-nem furhattják, más felöl pedig a' formákból ki-jövö *Pizéé*-falak egy tömött egéſz darabot tévén, egyſzersmind olly simmák-is léſznek, hogy azokra semmi vakolás nem ſzükséges. Es így világos az-is hogy a' *Pizéé*-gabonások minden-féle tekéntetben leg-haſznosabbak.

§ 97.

A' Pizééböl való Gabonások.

Azon köz-emberekre nézve, kik vagy ezután akarnak magoknak *Pizéé* ujj épületeket épiteni, vagy már efféle házakat birnak-is, jovasoljuk, hogy az illyetén gabona-tartó ſzakaſzok az épület hátulja felé rendelteſsenek. Ha lehetséges egy olly ſzéles mint a' ház, 's valami 2 öll hoſzſzú kamarát e' végre ki-ſzakaſztani, igen hellyes dolog. Ezen kamarában a' ház-fala mellett hoſzſzan egy 4 lább ſzéles,

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

ſzéles, és 1 1/2 láb magas áſzok-falat kell döngölni, annak rendes módja ſzerént. Ezen áſzkon, vagy töltésen továbbá mint egy 2 lábnyi ſzéles oſztályokat jegyezvén-ki a' leendö köz-falak kivánt vastagságát 6 ujjni ſzéles köz-hellyben az oſztáljok között meg-kell hagyni. Mind ezek elöre botsáttatván a' *Pizéé*-ládát a' már el-kéſzült áſzok-fal külsö ſzélen egy lábnyi vastag *Pizéé*-fal kéſzitésére fel kell rakni, és hogy a' gabona ki-botsáttására ſzükséges jukak a' hámbárok alſo feleken meg-maradjanak, a' már ki-jegyzett oſztályoknak közepette mindenütt 1 láb hoſzſzú, 4, és 6 ujj vastag faragott fát kell a' ládában kereſztül elére tenni, 's úgy meg-ſzoritni, hogy a' döngöléskor ki-ne mozduljon helljéböl.

Mihellyt ezen fal olly magasan fel-mégyen, mint a' forma-táblák, akkor mindjárt a' köz-falakat-is az oſztálljok között hagyatott 6 ujjnyi közön ugyan 6 ujjnyi ſzéles *Pizéé*-téglából után kell rakni, 's azokat mind a' két óldalokan jól meg-tiſztitani. Hogy a' gabona a' hámbárból magára tökéletesen ki-foljon, ezen alkalmatoſsággal a' hámbár fenekét

óldalról, és hátulról mint egy 6 ujjnyi magasan döngölt földel fel-kell emelni, hogy valamelly Garad formálag a' lójtősség minden-felől a' jukra hajoljon. Azután a' falakat közben közben egy másközt, 's a' ház-falaival-is az írt mód-szerént egybe forraszván a' ház-falával egy arányú magasan fel kell vinni. Ha a' ház három öl széles a' fenn adott mérték szerént 5 osztáljakot lehet tsinálni mellyeknek belső Udvara, (*innere Fläche*) 6 quadrat öleket tészen. Már mivel egy Erdéllyi köböl buza éppen 64 Bétsi kupákat foglal, ezekből pedig 67 megyen három kubik lábba belé, világos, hogy egy illy hámbárban minden láb magosságnyira több fér-el három köbölnél, ha pedig a' hámbár 10 láb magas, annak mindenik küpüjében 20 köből vagyon következik hogy az ötben együtt véve 100 köblöt el-rejthetni, melly elegendő a' leg jobb paraszt gazdának-is termése el-fogadására.

A' nagy Gazdák, kiknek vagy már köből való Tsüreik vagynak, vagy ezután *Pizéből* akarnak épiteni, azoknak, vagy akár melly más épületnek-is falaihoz az illy gabonásokat alkalmatosan hozzá ragaszthat-

gaszthatják, vagy tsak magokra szabadon állva-is fel-állittathatják. Az utobbi esetben jónak láttzik egymás mellé háttal egybe forditva két rend küpüket tsinálni, és mivel az illy gazdáknak több gabonájok szokott lenni, mint a' köz-embereknek, ugy nálok a' küpük, vagy szakaszok tágasabbak-is lehetnek az előbb meg-jegyzetteknél. Mind azonáltal azoknak 5 láb hoszszúságokkal, 's három láb szélességekkel meg-lehet nyugodni ez okon: mivel másképpen a' feletébb nagy küpü fedelek meg-hajolnak, 's azok mellet mind a' levegő, mind az ártalmas bogarak a' gabonához könyen bé-lophatják magokat. Ezen mérték szerént egy 10 öles hoszszú hellyen ha t. i. a' küpük elekre, az az lapossabb felekkel egymás mellé rakattatnak 14 küpüket-is lehet fel-álitani, mellyek tsak nem anyi számú 's 6 ujjnyi vastag köz-falakkal közben közben el-vagyonak egymástól rekeszítve. Egy illy szakasznak minden lábnyi magasságban közél 6 köblöknek vagyon hellyek. Légyenek pedig a' küpük, vagy szakaszok 12 láb magasak, ekkor 70 köből bátran beléjek fér, 14 illy küpükbe tehát 980 köblök mennek belé; és

HAÁZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ezek mellé háttal még egy rend küpüt álitván 2000 köblöknek alkalmatos hellyek léſzen. Ezen módra fel-lehet a' gabona ményiségéhez képest a' hámbárok nagyságát-is könnyen vetni, ugy ha a' gabona laſsan laſsan ſzaparódik, a' ſzerént néhány ujj küpük mellé állitásával a' hellyet-is ſzaporitani. A' több okos intézeteket az efféle gabonásoknál, mint azt-is hogy a' tólvaj ellen bátorságosaká tégye öket, minden ügyes Gazda a' környül-állások ſzerént könnyen ki-tsinálhattja.

Azon földes Urak, kik az efféle gabonásokkal élni akarnak, ezeknek külömbféle haſznait mindjárt azon eſztendöben általláthatják, 's ha ekkor azoknak terméſzeteket, és tulajdonságokat ſzorgalmatosan meg-visgálják, bizonyosan meg-fognak arról-is győződni, hogy az illy gabonásokban a' ſzemes török-buzát-is sok eſztendökre el-leheſsen tartani, mellyet mind eddig semmi úton, módon el-nem lehetett érni, mellyre nézve a' köz-vélekedés ſzerént annak ſzemül való tartása majd lehettetlennek tartatik.

§ 98.

§ 98.

A' Pizéé Trágyáról.

Melly nagyon haſználjon a' ſzántó-földek termékenységre a' trágyázás mindeneknél tudva vagyon, hogy pedig némelly hellyeken a' lakosok közönséges trágya nélkül ſzükölködnek az-is bizonyos. Erre nézve fogunk egy óltsó, 's minden hellyeken haſználható trágyázó különös módot elö adni, melly által a' ganéj trágyában való ſzükség valamennyiben ki-pótoltatik, melly annál-is köſzönetre méltóbb, mivel az egéſz trágyázás a' gazdának tsupán tsak önnön fáradságába, 's semmi egyébbe nem kerül.

A' tapaſztalásból tudjuk, hogy a' sovány, és terméketlen föld minden ganéj-trágya nélkül, tsak a' gyakor mivelés által termékenyebbé léſzen. Az-is bizonyos hogy ha az öſzi vetéskor nagy dorontsok, galok maradnak a' ſzántó-földön, 's azokat tavaſzſzal, vagy nyárban valamelly komor ſzél nem tanálja, bövebb aratáſsal ſzerentséltetnek benünket. Ennek oka egéſzſzen terméſzetes, t. i. a' fel-álló

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

nagy galok télen által a' szabad levegőre ki-lévén tétettve, a' zuzoros holnapokban a' köd, hó, és fagy miatt, a' szelidebbekben pedig a' böv ki-gőzölgések, esők, és reggeli nap-sugárok által meg-porhanyósodnak, és a' levegőnek sóvát magokhoz huzzák, melly leg-inkább elő-mozdittja az egész plántak Országa nevekedését.

Ezen Trágyázás módjánál tehát tsak a' forog fenn, hogy miképpen lehesen a' leg-kevesebb fáradsággal, és költséggel minél többb földet a' levegő szabad járására ki-tenni, hogy a' föld a' levegőben fetrengő sósággal minél jobban bé-teljen. Ezen fortéllyt semmi móddal könnyebben el-nem érhetni, mint a' *Pizéé*vel. Azon hellyeken', a' hól mint egy 2 láb vastag fákat tanálhatni, könnyü a' *Pizéé* trágyázó formát tsinálni u. m. el-kell azokat 3, vagy 4 két láb hoszszú tökékre furészelni, mindenikre a' Tzirkalommal valami 18 ujj széles karikát rajzolni, azután kétfelé hasitván a' két hasábokat tekenyő-formálag a' huzott karika szerént ki-vájjni, mellyek egy tsöntörek, és kötélnél-fogva

va jól egybe szorittatván, valamely bőr nélkül való kopatz dobhoz hasonlók léfznek. (y.)

Ekor már hozzá kell a' *Pizéé*-galok döngölésséhez fogni, és e' végre ki-ki a' dologra ki-rendelt dolgosok közül vévén a' már meg-írt formát, 's a' mellé egy *Pizéé*-külüt, ki-mennek a' szántó földre mindnyájon, holott le-rakodván, a' dologra a' már kapával meg-egyengettetett szántó-földön egyik a' mástól vagy 2 ölni meszszeségre lévén egy sorba állanak, és trágyázó formát egyenesen magok előtt fel-állittják, továbbá mindenik dolgos 5, vagy 6 ujjnyi földet tölt a' formába belé, mellyet a' *Pizéé*-külüvel nem olly keményen döngöl-meg, mint a' *Pizéé*-falakat, hanem tsak gyengén egybe ver, mivel itten tsak az a' ki-nézés vagyon, hogy a' dorontsok a' levegőben fel-emelkedN 4

(y.) A' hól pedig illy vastag fák nintsenek, lehet 9 darab két láb hoszszu, és 10 ujj széles deszkákat egybe eresztvén azokat hármanként olly formán egybe szegezni, hogy azután egybe téve egy közönséges 6 szegletüt tégyenek, mellynek belsö része az elöbbi forma üreséggével meg-egyez.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

kedve magoktól meg-áljanak. Ezen módra a' formák tele tőltetvén, meg-óldgyák a' kötelet, 's a' formát el-szedvén a' kész galat hellyben hagyák maradni, azonban ismét a' formát vévén tovább dolgoznak, mig a' szántó-föld illy *Pzitt*-galokkal jól rakva nem lészen, melly igen könnyű szerel mégyen, mert egyetlen egy dolgos, ha tsak középszerű igyekezettel dolgozék-is a' formát napjában százszor meg-töltheti, a' többit a' természetnek kell engedni, melly az ő titkosan munkálodó ereje által az illy dorontsoknál-fogva a' szántó-földet jó termővé tészi. Közelitvén pedig tavaszszal az Ugarlás, 's a' galok még ekkor sem omlottak vólna széljel, természet szerént azokat erővel széljel kell verni, és rontani.

§ 99.

A' fára teendö, tüzet ki-álló vakolatokról.

Már régtől-fogva törekedtek azon, ha vallyon lehetne-é valami módot tanálni? mellynél-fogva a' fát a' tűz ellen bátorságba lehetne hellyeztetni.

Elsöb-

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

Elsöbben a' probákat valamelly emésztő lúgokkal, kiváltképpen pedig Galitz etzettel (*Vitriol-Säure*) tették, olly vélekedéssel lévén, hogy a' Galitzba bé-mártott-fa aztot magához szíván meg-éghetetlen lészen. Egy előre a' titkot már tökéletesen fel-fedezve lenni gyanitották, mivel az illyetén sok, a' tűznek valósággal valamenyiben ellent-is állanak, de minekutánna az olly lugba bé-áztatott-fák a' szabad levegőre ki-tétettek, tapasztaltatott, hogy az elsö, és a' nap sugárai az azokan meg-ragadtt sót ki-húzván belőllök, minden tüz ellen szolgáló erejeket azonnal el-veszték. Ekkor ujjra bizonyos nyulos kenökhöz, tsirizekhez, és vakolatokhoz folyamodtak, hogy a' fákon ujjra segéltheſsenek, 's ezek közül kivánunk a' község hasznáva némelyeket a' leg-jelesebbekből, és hasznosabbakból elő hozni.

Elöbbször vévén három rész sárga iszoplot poronyo agyagat (*Lehm*) hozzá kell még egy rész ugyan iszoplot barna sükeres agyagat (*Thon* (z.)

 és

(z.) A' *Lehm* alatt értetödik a' mindenütt tanáltato sárga, veres, vagy fekete kövér, és sikulo többé

és egy réſz ros-liſzt tsirizt, ezt előbb mint a' könyvkötők ſzoktak meg-főzvén, tenni, mellyek együtt jó egybe kevertetvén a' foglaló-méſzhez hasonló sűrű materiává léſznek. Tovább minekelőtte a' fák ezen tsirizes agyaggal bé-kenettetnének, ſzükség őket egy hegyes tsákánnyal meg-vagdalván sűrűn meg-jugatni, 's a' lehetőségig durváva, és darabos göröntsősſé tsinálni, hogy a' kenő jól beléjek hatván, keményen meg-ragadhaſson. Azután azon emlitett sűrű materiából egy vékony levet elegyittvén azzal egy meſzelő etsetnél-fogva a' bé-vakolandó, 's meg-vagdalt fákat kétſzer, háromſzor bé-húzni, 's e' jól el-ſzáradván a' sűrű kenővel-is bé-kenni, mellyet ſzoktak előbbſzőr tsak darabosan a' fára a' vakoló kalánynál-fogva fel-tsapdosni, és azután egy ſzalma-ſzál vastagságnira el-teriteni, meg-vékonyitani. Ha ezen kenés a' ſzáradás által meg-hasadozna, azt a' vékony lével, vagyis hi-

keveſsebbé porondal elegy agyag. A' *Thon* ellenben sok-féle ſzinü, de igen kemény, ſzáraz ſovány és mindeokor ſzálkás, rétes törésü, terméſzetü.

Jegyzése a' Ki-adónak.

is higabb kenővel ujjra el-kell járni, hogy ſemmi hasadás ne láttzodjék. Külömbféle próbatételekből bizonyos, hogy ezen kenő a' tüznek keményen ellent áll, és külömben-is tartós. (j.)

Másodſzor: Egy Anglus kéſzitett más elegyitést, elegyitett t. i. egy véka durva vizi porondot, két véka meſzet, és három véka valami 1 ujj hoſzſzan vagdalt ſzéna murvát öſzſze, mellyeket jó módal ſzorgalmatosan egymáſsal el-kevervén bé-kenette a' fákot velek. De a' többſzöri probák után-is ugy tanáltatott, hogy a' méſz a' tüzben meg-repedezvén le-húll, 's a' kopatz fa a' tüz közepette marad. Azután vett még egy más elegyitést elő, mellyben az

(j.) A' tanitók, 's egyéb jó-akorók, kik a' köz-jónak kedvéért ezen tárgyban jártasabbak kivánnak lenni, iporkodjanak az alább ki-nevezendő Irásoknak meg-ſzerzésében: 1. *Glasers ausführliche Abhandlung über Brandabhaltende Mittel zweyte Auflage Deſzau* 1783. 2. *Deſsen ausführliche Beſchreibung einer glücklich abgelaufenen Feuerprobe. Leipzig* 1773. *und* 3. *deſsen Beantwortung verſchiedener ungegründeter Einwendungen dagegen. Leipzig* 1774.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

az elöbbi méſz hellyett agyagat vett, 's tsak hamar egy néhány probák után bátorkodott nyilvánosan gyakorolni. Allitott u. m. egy fa-épület fel, 's annak kivül belöl, minden ki-tetzhetö fáját azon kenövel bé-huzattván, minek utánna tökélletesen kiſzáradott vólna a' kenés, a' fa-háznak derekát dugva tele töltette ſzáraz fa-forgátsal, magát pedig rejtvén a' hijju-kamarájába, alatt a' forgátsokat meggyujtatta. A' tüz olly kemény vólt, hogy a' lang az ablakon ki-nyúlván a' fedelig ért. A' fel-tanáló azonban nyugodalmason üldögelt a' hijju kamarában, 's hideg konyhán fözött. A' tüz egy idö vártatva magától el-alúdtt, 's mind a' fel-tanáló, mind pedig a' tanálmány sérelem nélkül épen maradtanak.

Harmadſzor: Sleziában 1789 Eſztendöben egy bizonyos *Burghausen* nevezetü Ur egy kis fa-épületett kéſzittetett, melly 8 sing hoſzſzú, 4 sing ſzéles, és 5 sing magas vólt, 's aztot 4 réſz méſzböl 2 réſz éles porondból, 2 réſz ſzéna-murvából, 1 réſz apró-tégla-porból, és 1 réſz ló-ganéjból kevert vakoló méſzſzel bé-huzatta. Az egéſz

kenés,

kenés, a' kömives, és sóldos napſzámbérét-is hozzá ſzámlálva 12 Rfl. került. Igy a' mi tsak a' házan fának hivattatott, tehát a' ſzarvazatot-is az írt vakoló meſzſzel *iſz* ujj vastagon bé-kenette, (æ.) és akkor egy közönséges ſzalma-fedelet tétetett reá. Ugyan azon Eſztendöben September 8dik napján ezen épülettel még a' következendö próba tétetett, t. i. az épület körül egéſzſzen a' fedelig fel ſzalma rakaván meg-gyujtatott, ekkor a' ſzalma-fedél a' létzekkel együrt, mellyeken a' függött el-égett, de az írt méſzſzel bé-huzatott ház dereka, és ſzarvazat minden sérelem nélkül a' tüzet ekkor-is ſzerentsésen ki-állotta. Továbbá az egéſz épület a' teteig fával, és ſzalmával dugva tele töltetvén ujjra meg-gyujtatott, 's azután-is mind addig fris forgáts hányatott a' tüz közzé, mig gondolták hogy már a' jelen lévö tüz-melege gradusa a' tégla-é-

getö

(æ.) Ha ezen vakoló meſzet valaki mind a' fedelen, mind pedig a' fal-öldalakan a' fenn írt 126 §. adott mód ſzerént öſzve vereti, minden bizonnyal annak kemény, és tartós vólta azzal-is nem kevéſsé elö mozdittatik.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

getõ kementzék ſzokott melegét el-érte, és ekkor a' tüzet feléig le-égni engedték, és fetskendezvén azon égett tapaſzt vizze probát tettek arról-is, valljon ki-tartja-é a' vizet? 's ennek-is kivánt ſzerentsés ki-menetele vólt, a' mint a' lehetséges-is vólt. Ekkor a' tüz egéſzſzen el-enyéſzvén, midõn ſzorgalmatosan meg-visgállák az egéſz házat, ugy találták hogy leg-kisebb darabb sem égett meg benne; sõt a' hól a' tüznek a' leg-nagyobb ereje vólt-is le-vervén a' tapaſzt, az az alatt lévõ fa még olly ſzépen, és épen nézett-ki, mint ha még valoságos üjj lett vólna.

Továbbá hogy bizonyosak lennének arról-is, ha valjon ezen tapaſz az idõnek fergeteges változásait ki-álja-é? a' fenn emlitet *Burghausen* Ur kis proba házát egéſz télen által fedetlen az ég alatt ſzabadon hagyta, és igy hét holnapok alatt a' hó elsõ, ſzél, 's fagy alatt hevervén nem tsak hogy sérelem nélkül elõbbeni állapotjában épen meg-maradatt, hanem még egyſzer a' mult eſztendõbéli tüz-probát ujjra ki-tartotta, a' kivánt leg-ſzerentsésebb kimenetellel, mint ſzintén az elõtt. Tsak ugyan midõn

dõn a' tüz igen kemény vólna benne, meg-ſzurdalták helljenként vas-villákkal, és rúdakkal a' tapaſzt, 's azt a' falról le-taſzigálták, bánha aztot a' tüz egyſzeribe bé-boritotta légyen-is, a' hól már kopatz vólt, de ekkor sem langalhatván jó formán, mihellyt az ép tapaſzba botlot, mindjárt ki-aludtt, a' levegõbe ki-nyuló réſzekben azonban még mind tsak pislogott, de olly laſsan, hogy a' gyermekek magok könnyü ſzerrel erõt-vehetvén rajta, ki-ólthatták.

Negyedſzer: Boulard Lyoni Epitõ-mester így igyekezet a' fákot a' tüz ellen óltalmazni: mivel azt vélte, hogy tzéljának el-érésére a' sok leg-alkalmatosabbak léſznek, azokkal tett több probák után a' hammú-zsirban tanálta-fel azon tulajdonságat, hogy a' tüznek leg-tovább ellent áll a' többi közül. Ettõl õſztönöztetvén hammu-zsirral kente-bé a' fákot, deſzkákat, fedeteket 's a' t. megolvaſztván tudni illik annyi hammu-zsirt follyo-vizben, a' menyi tsak el-olvadhatott. Azután azon olvaſztást vizzel még egy kevésé fel-higitván annyi sárga agyagat kevert közébe, mig az egéſz hammu-

zsir

HAAZ REZSÕ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

zsir lévnek közönséges fa-színü sárga színe lett, és végtére még egy kevés liszt-tsirizt-is tett hozzá, hogy az elegyitett materialék annál jobban egymással egyesülhessenek. Ezen kenövel bé-kente háromszor, négyszer a' fákat, mint valamelly fa-színü festékkel. Ezen kenés a' hiteles bizonyitások szerént tsak mint egy két oráig állatta-ki a' tüznek hatalmas erejét. Ennek főbb jósága abban áll, hogy meg-akadállyoztattja a' fáknak langba leendö borulásokat, ha a' tüz két oráknál tovább-is ö rajtok uralkodnék, 's azon idö alatt a' meg-éghetö portékákból bövön ki-lehetne a' házból takaritani.

Ötödször: Svéciában a' tüz ellen egy illy fedél nemet tanáltak-fel: u. m. szegeznek a' szaru-fákra mellyek sürübben tétetnek, mint közönségesen, egybe font vékony füz, vagy tsigoja veszszöböl való lészákat, ezen lészákat két ujj vastagon valami jó kövér sükeres agyaggal meg-tapasztják, ezen tapaszra ujjra két, vagy három ujj vastagon jó kövér sükeres fekete földet terittetnek, melly közzé már az elött kitsin, meg-vagdalt, fris perje gyökeret elegyitettek, aztot meg-tapodván utoljára még az

az azon nedves földbe fü-magat hintenek, 's eltapodják, mellynél fogva a' fedél felsö-részének a' kivánt erössége, 's keménysége meg-adattván, az a' fergetegeknek serényen ellent áll. Egy illy fedelet kevés idö alatt olly sürüen által szönek a' perje, és fü-gyökerek, hogy aztot erövel sem lehet szélel tépni, és igy több esztendök alatt az alá tett lészák-is meg-puhulván, és mohosodván, az elteritett kenö jól, és keményen a' szarufákhoz ragad és minél tovább, annál inkább sem a' tüztöl, sem rothadástol meg-nem emésztetik. (α.)

O *Har-*

(α.) Már most kinek kinek szabad jozan akarattjában ál, a'¦ többek közül a' tüz ellen jobban szolgáló boritékot válosztani. Az én velekedésem szerént a' harmadik részben meg-írandó szalma 'Sendellyek a' Falukon, a' Burghausen kenöje vagy-is tapaszsza a' Városokban lévö 'Sendellyes házakra igen alkalmatos, hanem lehetne a' tapasz közze még egy jól portio (*Colcothar*) elegyiteni, hogy a' fedélnek szép veres színe légyen.

Jegyzés a' Ki-adónak.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Harmadik Rész

az

Habán Fedélről,

avagy

Egy igen haſznos, ſzalma és agyagból öſz-ve ſzerkeztetett hejazat neméről.

Bévezetés.

Az Habáni ſzalma fedél le-irásának első ki-adása által, a' melynek Landgraff Adám Tsáſzári Királyi Also Austriai Gazdaságbéli Nemes Társaságnak tagja, és több Uraságoknak Præfectuſsa, vólt a' ſzerzője, már több eſztendöktöl fogva esmérteſsé lett ezen fedésnek módja, kiváltképpen Cseh Orſzágban, és azon kivül Magyar Orſságnak-is némelly réſzeiben; 's úgy tudjuk hogy aztot Báró Putenai Szon-

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Szontitz nevü helységen a' Csaſzlavi megyében leg elöbb probálta és követte légyen. egy a' Habáni mód ſzerént kéſzitetett ſzalma fedele egy igen veſzedelmes alkalmatoſságnál ki-állotta a' tüzi próbát és meg-erösitette ezen oktatásnak igaz-is vóltát. Több Cseh Orſzágban Joſzágokat biro Uraságok követték azolta ezen ſzép példát, a' kik közzül, egy igaz Patriota Generalis Feldmarſchal Lieutenant Báró Mak, vólt a' leg-nagyobb elö-mozditója ezen a' tüznek ellent álló fedés módjának, Magyar Orſzágon-is találtattnak már ditséretre méltó példai a' követésnek, de föképpen érdemli az emlitést egy Veſzprém Vármegyében Groff Zichi Palota nevü Uradalmában találtató Tsür, a' melynek-is hoſzſza huſz, ſzélesége pedig a' fallal együtt hét öl.

Mivel pedig ezen Könyvetske e' könyvárosoknál egy néhány eſztendök alatt egéſzſzen el-költ, és isméretlenné lett, aztot Ceneralis Major Báró Boltza Péter, hazájához viseleteté ſzeretetének jeleül másodſzor 1801ben, német nyelven kinyomtatatta 's ezen alkalmatoſsággal az irt Habáni fedelet, mint egy a' ſokſzor történö égések ellen való igen jó eſzközt, Magyar Orſzág Nemes rendjeinek ajánlotta. Hogy immár az Erdélyi Hazafiakis, a' kik hasonloképpen a' tüz által gyakran imitt amott minden vagyonoktól megfoſztattatnak, ezen igen haſznos találmányt meg-lanulhaſsák, imé itten kevés változásokkal nagyar nyelven-is ki-adatik ezen kis muuka, a, mely egyſzer'smind mindeneknek, történhetö károk ellen való bátorsägok okáért, ajáultatik.

Elsö Szakaſz.

Aö Haban Fedésnek különös haſznától.

§ 100.

A' Szalma 'Sendelynek a' tüz ellen való tartosága.

Ezen Fedélnek neme, a' mint már a' Bé-vezetésben emlittetett, nem tsak minden égi mostoha, és zurzavaros idö, sőt a' sebes tüznek lángoló ereje ellen-is meg-áll; mert az által egyebet, az agyakból apró tarlóképpen a' fedél hátán ki-álló ſzalma ſzáloknál, el-nem veſzthet. Annak felette a' ſzánt-ſzándékkal tett alatomban való gyujtogatások ellen-is, sokkal bátorságosabb, mint akár mely más felé ſzalma, és 'sendely fedeleink, mivel a' fedélnek belsö mázza az egéſz ſzalmát anyira el borittya, hogy belöle egy ſzál-is ki-nem látzik: és ſzinte ezen okra nézve, termélzet ſzerént, a' tüz-

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

nék mérge sem hathat oly könyen által. Ezen fedél hátán, mellyen tiſzta ſzalmánál egyébb nem látztzik, ámbár ſzánt-ſzándékkal tüzet rakna-is valaki, még sem félö hogy a' Ház el égjen: mivel tsak az agyagból ki-álló ſzálkák lobannak el-futva; a' mindjárt alatok lévö sározat pedig a' tüzet azonnal meg-elözi, ugy hogy a' fedélnek belsö réſzére által nem mehet. Következésképpen még ha az Isten nyila reá ſzálaná-is nem oly hamar vetne lángot, mint másféle könnyen tüzet kapó épületeink. Es tegyük-fel azt, hogy minden felöl meg-gyujtattassék, és lángot veſsen (jóllehet a' leg korosabb emberek-is, kik ezen Habán-fedeleket ismérik, vagy alattok laktanak, tsak egy példát sem tapaſztaltak) még-is mind azon-által anak égése oly veſzedelmes nem léſzen, mint egyébb fedeleknek, mellyek hasonló ſzerentsétlenség alá esnek; mivel hogy a' közönséges ſzalma, nád, és 'sendely fedelekröl az erös ſzelek a' meg-bontot Ház tetejének tüzes réſzeit gyakorta majd tsak nem el-hihetetlen meſzſzeségre el-hordják, és leg-ottan ujj károkat és veſzedelmeket ſzereznek, ahól ſokſzor az ember ingyen sem

vélhe-

vélhette vólna; melytöl a' mi fedeleinket felteni nem lehet: mivel az agyag a' ſzalmával ugy öſzve elegyittetik, hogy a' fedélnek meſztelensége a' tüz erejének hathatosan ellent ál; a' ſzalma ſzálakat oly ſzoroſsan egybe ragaſztja, hogy akár mely erös ſzél-is azokat egy mástól el-nem oſzlathattja; és annyival-is inkább, nagyobb darabokban, meſzére el-nem vetheti. Ha a' tserép fedelek alat tüz támad; a' tserepek a' tüznek nagy erejétöl annyira megtüzesednek, hogy utoljára meg-repedezvén, darabonként ſzéljel pattognak, és az óltásra vagy segétségre öſzve gyülö népet nagyon meg-akadályoztatják, és gyakorta meg-is' ſebesitik. Mely veſzedelmes kár a' Habán fedél körül, a' feljebb elö hozott okokra nézve, lehetetlen hogy meg-történyék. Es ſzinte azért, ha valamely ſzerentsétlenségböl, a' Háznak belsö réſzében, véletlenül tüz támadna: ugyan tsak akkor ſem vólna a' veſzedelem oly nagy, ſem pedig az óltás és segitség oly nehéz és akadályos mint sem más külómben ſzokott lenni, ahól tsak valamely futó langotska, vagy tsak kevés ſzikrák-is a' Ház teteit meg-lopván, az égést azon-

 nal

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

nal minden felé el-terjeſzti, és közönségeſsé teſzi. Ha a' padláson támadna a' tüz: akor a' fedél-fa réſzenként meg-gyuladhat ugyan; de az agyagos ſzalma-táblák (melyeket ezután, a' Habán fedőknek ſzokások ſzerént, általjában tsak ſzalma 'sendelyeknek fogok nevezni) az ő kemény hártyás mázok miat, a' tüzet lángra nem botsátják, és ugyan azért a' veſzedelem oly hirtelen el-sem hatalmazhatik. Ha pedig azon felyül a' tüznek ereje a' Háznak belső réſzéből annyira erőt véſzen-is hogy a' padlást-is el-fogván, az Ats munkát meg-emészti, és az egéſz fedél rakás, hátára omlik: még akkor-is ezen fedélnek neme, minden egyébb fedelek közőt ugy meg-külömbözteti magát, hogy a' többi az ő öſzve dülésével a' tüzet táplálja és ſzaparitja, emez pedig az ő agyagas ſzerével meg-fojtja és eltemeti.

Ezen Habán fedél alatt azért, a' mint meg-mutattatott a' Házi-gazdak nem tsak a' tüz és más egyébb külső veſzedelmek ellen, ſzép tsendes, bátorságban el-lakhatnak: hanem annak még másféle oly sok és nagy haſznai-is vagynak hogy valóban nem

nem tsekély kárnak, álitom lenni, hogy már oly sok ſzámos estendőktől-fogva, az Orſzágban annak Gazdagitó példája annyi embereknek ſzemek látára fenn állot; és még-is oly kevés kedvellői találkozhattanak nekie.

§ 101.

A' Szalma 'Sendelyek alatt igen jó Kamarák kéſzitetthetnek.

Ezen Fedélnek előre botsátot haſznán kivül, még oly különös terméſzeti tulajdonsága vagyon hogy minden Házak, melyek annak módjára bé-tettéztetnek, kétſzere haſznosabbak, mint sem ami edig bévett ſzokásunk ſzerint épitettek. Az egéſz padlás, ha a' fedélnek belső réſze, a' mint alább meg-fog mutattatni, meg-simittatik; külömb külömbféle haſzon vételre alkalmatoſsá tétetik. Közben közben tsak vékony köz-falakat kel fel-állittani, vagy deſzkákkal rekeſztéseket tenni: tehát ezen ujj alkalmatoſságok, háló-ſzobák, élés-kamarák, és gabona' tartók gyanánt, vagy a' mint a' Házi-gazdának e-

HAÁZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

gyébb szükségei kivánják, szolgálhatnak. A' mint akár ki, a' kinek alkalmatosága lészen Nagy-Lévardon egy két hasonló móddal tettéztetet Házat meg-visgálni, a' padlásoknak rendes el-intézéséken bizonyoson fog tsudálkozni.

Azon rekesztések, melyeket háló helyeknek akarunk el-rendelni, ez allatok fütü szokott szobákra intézteſsenek: igy azután azok télen-is elegendö meleget fognak tartani; minél a' fedélnek óldalai melyek alkalmas vastagságú agyakból és szalmából szerkeſztetnek öszve, akár mely kemény hidegnek ellent állanak, és semmi szelet által nem botsáttanak. Nyáron pedig, ugyan ezen okra nézve, fokkal hivesebbek szoktak lenni, mint akár mely más fedél alyá, mivel a' szalmába kevert agyag a' Napnak sugárit el-fogja. A' többi záros kanarák, és el-osztások a' Ház-Urának minden-féle gazdaságából termö Jószágának, vagy házi eszközöknek bátorságos el-tételére, igen alkalmatosak léſznek. Minden hasonló portékák az illyen rekeſztésekben ſokkal jóbban és álhatatosabban, el-fognak tartattatni, mint akár mely más szalma, nád, 'sendely, és tserép fedél alatt.

Ama-

Amazok az ö tulajdon terméſzetek szerént, jobbára tiſztátalanok, és gazosok szoktak lenni; és az ö ritkaságok miat, ha szüntelen nem tiſztagattatnak, mindenkor, pók, egerek, és más hasonló férgekkel teliek: melyek bennek könyen meg-is szaporodnak. A' 'sendely és tserép fedelek különösön ha emezek méſzbe nem rakattatnak, ritkán maradnak oly nyilások és repedések nélkül, hogy azokon által a' szél, esöt, havat, és egyébb gazt által nem fuvhatna.

Semmi efféle zürzavar idö pedig a' Habán fedelet, meg-nem járhatja, annál inkább a' padlást meg-nem gazosithatja. A' tsúszo-mászo állatok, vagy egyébb férgek azért nem tartozkodhatnak, és nem szaporodhatnak-meg oly könyen benne, mivel az óldalaknak bé-mázolt simaságok, rejtek helyeket nekiek nem enged; és ugyan azért sem az eſsö, sem a' hó, a' padlásra bé-nem verheti magát.

A' Házi-gazda hány szekrényeknek, és ládáknak az árrát tarthatja-meg, ez által? Melly bátorságos heljen fekszik ekképpen az ö mindenféle mezei jószága és gabonája? holott emez a' veszedelmes vermekben számtalan sok kár vallások allá vetettetett.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINTIFICĂ

tett. Menyi költségébe telik a' Gazdának; ha a' vermeket kész pénzért ásatja? Ha pedig azokat a' maga tselédjével készítteti-el: menyi időt veszteget reájok, más gazdaság dolgainak hátra maradásával? és mely nagy kár-vallás az a' szegény Gazdának, midőn vizes Esztendőben az ő Gabonája, melyben gyakorta leg-nagyobb kintse áll, azokban vagy megdohosodik, vagy a' mint nem ritka példák vagynak tellyességgel el-is romlik.

Emellet mely nagy alkalmatlanság az-is a' vermek körül, ha hoszszasan tartó esős idők járnak, hogy ám jelen légyen a' vévő, még sem lehet azokat kár nélkül meg-bontani? és ekképen hijában kelletik el-múlni a' jó el-adásnak alkalmatosságának. Azon kivül hányszor nem történnek ollyan szerentsétlenségek-is, hogy midőn az ollyan fél-üres vermekbe az emberek belé botsátattnak, azok a' megrodhadot levegő-ég és meg-rekedet föld párája miat, egészségekben kárt vallanak; sőtt gyakorta életek-is el-vész.

Annak felette mely jó dolog az-is ha a' Gazda, az ő Házának illy rendes el-intézésével szegény tselédjé-

lédjének-is, az ő aprolékos vagyonyának, mellyet gyakorta nagy fáradsággal és verejtékkel szerzett, különös el-tételére magános helyet adhat. Mennyi lopások, versengések, veszekedések nem hárittatnának-el ez által? De ámbár, ha más haszna nem volna-is nékie: tsak azzal-is meg-elégedhetnék a' Gazda, hogy külömb külömbféle marhájának szükséges téli takarmányát el-teheti alája, ugy hogy az alatt sokkal jobban meg-marad, mint akár melly más fedél alatt, mivel hogy utolsó szálig, minden romlás nélkül épen meg-tartathatik, és senki semmit el-nem tsiphet belőle.

§ 102.

A' Szalma 'Sendellyel való élése, a' mezei Gazdákat a' tséplésre fogja szoktatni.

A' mi pedig azon különös hasznos dolgokat illeti, mellyek ezen fedésnek közönségesebb bé-hozatásából önként származnának: azok között ezt-is lehetne számlálni; tudni illik, mint hogy ezen fedélnek

MAAZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

délnek neme 'szúp-szalma nélkül el-nem kéſzülhet; Magyar Orſzágnak pedig nagyobb réſzében a' mezei jóſzág nem tsépeltetik; hanem barmokkal nyomtattatik-ki: ezen nyomtatás pedig oly nagy tiſztátalansággal és valoságos kár-vallâſsal jár; hogy tsak az láthattja vóltaképen által a' nagy fogyatkozást, a' ki Aratásának egyik felét emberekkel tsépelteti ki, másik felét pedig, a' ſzokás ſzerént marhákal nyomtatja ki. Hogy e' dologban tzélom ellen, hoſzſzas ne légyek; tsak azt jegyzem-meg, hogy a' Gabonával kereskedők minden tiſztán ki-tsépelt mezö Gabonát inkább meg-véſznek feljebb, négy vagy öt garaſsal-is mint sem a' nyomtattatotatt mely por, sár, és egyébb motskokkal egyelitve vagyon; el-hallgatván azt, hogy a' Gabona, az emlitet otsmány öſzve-keverés miatt, soha oly ſokáig el-nem állhat, mint a' mely ki-tsépeltetett, és ſzinte azértis, idö nap elöt meg-'zuzokoſodván, ezen fergek által a' ſzemek ki-üresittetnek. Ha azért az Orſzágbéliek, kiknél eddig ezen káros nyomtatás ſzokásban vagyon, ezen Habán fedélnek ſokféle haſznait egy néhány példában által-láthatnák, és ſzerentsé-

jekre

HAJDÚ-BIHAR MEGYEI MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

jekre belé ſzeretnének: a' 'szup ſzalmának ſzükségére nézve, az ö Gabonájoknak némely réſzének ki-tsépeltetésére magok önként reá állanának inkább, hogy sem meſzſze földre a' 'szup után járnának és ott-is pénzen vennék azt meg, a' mihez a' magok Házánál ingyen hozzá juthatnak. Ha egyſzer a' tsépelésnek illy haſználatos mivóltába belé akadnának az emberek: bátran bizonyosnak állitom, hogy magok jobb vóltáért, a' nyomtatásról laſsanként le tennének, és idövel tellyeséggel el-is felejtenék.

Ezen ſzerentsés változás az egéſz Orſzágban egy ki-mondhatatlan haſznot és kintset ſzülne, mely eddig a' káros nyomtatás miat, azon gazdáktól, a' kik azt gyakorlották, ugy el-veſzett, hogy éſzre sem vették, és a' nyomtató barmokon kivül senki semmi haſznát nem vette. A' Gabona tséplés az Alsó Magyar Orſzági Gazdákat a' ſzetska keverésre reá vezetné, melyröl eddig vagy semmit nem tudták, vagy ha tudtak-is, azt ok nélkül a' nagy bövség mellet, meg-nevették; holott elenben az el-múlt ſzáraz Eſztendökben, midön az ö ſzép marhájokat

éhvel

éhvel veſzni látták, azt ha ſzerit tehették vólna, örömest utolsó pénzen-is meg-vették vólna. (a.)

§ 103.

A' Szalma 'Sendelynek tartosága több épületekre fog alkalmatoſságot ſzolgáltatni.

Hogy ha az ember a' mostani Ház-fedeleinket gyakorta való ki-foltozásaikat ujj ſzegéseiket, és ſzüntelen való körülettek tejendő meg-ujitásaikat, melyeket a' nagy ſzelek és egyébb háboru idők okoz-

(a.) Az ugy nevezet Hábánai Szalma-fedélnek le-irása, különösön Magyar Orſzágért, egy oda való érdemes Hazafi által tétetödött, 's azért-is a' textusban olly gyakron neveztetik, ámbár ezen okból, némü némü dolgok, ugy mint az elébbeni tzikellyis, Erdélly Orſzágra nem éppen illenek, még-is kedves Hazámfijai valamit tsak tanulgatnak belöle. Az iro a' mint láthatni, a' ſzatskával való gazdásoknak bé-hozatását jovalja; mellyet én-is hazámban ſzivesen kivánám. Mert bizonyos vagyok, hogy azon ſzalmával és ſzénával, melly most haſzontalanul a' marhák által öſzve tapodtatik, és ſzánt-ſzándékkal-is álynak ſzert felet el-veſzteget-

okoznak; ugy az illyes munka mellet, a' többi gazdagság körül való el-mulaſztásokat meg-fontolván, mind ezeket pénzre vetné: minden figyelmetes Házi-Gazda, kiváltképpen ha az épületek nem elegendő erőſségü materiákból állanak, minden nagy elme törés nélkül éſzre veheti, hogy ezeket nyóltz, vagy tiz Eſztendönek el-forgása alatt öſzve ſzámlálván, igen keveset fognak hibázni, hogy ha. sonló költséggel azokat tsak nem egéſzen fel-lehetett vólna még egyſzer ujra épitteni. Ha annakokáért az okos Házi-Gazda a' Habán fedélnek erőségét és hoſzſzas tartoságát, az illyes költségek menyiségével öſzve-vetti: menyi pénzt, menyi fáradságot kimélhet-meg, ha ezen fedésnek módjával akar élni? Ezen, ugy mondván ingyen hozzá jutot nyereſség olyan haſznos következésekkel vagyon egybe köttetetve, hogy a' ſzegény paraſzt-ember,

P kinek

tetik, a' télen által harmad réſzivel-is több marha mind most, el-tartatatthatnék, és az ollynak ſzüksége sok hellyeken, az erdökben öſzve ſzedett, fa levelekkel, igen könnyen és haſzonnal ki-potoltathatnék.

Jegyzés a' Szerzönek'

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICA

kinek minden gazdaságbéli épületei gyakran az ő lakó Kunhájával edgyütt vagynak, ugy annyira, hogy az emberek a' barmokkal abban, mint egy fedél alat kéntelenittetnek őszve szorulni, az által rövid idő múlva, annyira elö-mehet, hogy lassanként az ő jobb, és tartosabb Házához egy istálótskát hozzá ragaszthat; utánna egy szinetskére szert tészen; és igy idővel Pajtát szerez magának, és egy nyomorúlt elébbeni 'zellérbül egy magának, Földes-Urának és Királyának jó haszinos Gazda lészen. Holott elenben a' mostani szokás szerént való ujitása a' lakosokat nem tsak meg-gátolja az ő gyarapodásokban, hanem őket napról napra meg-erötelenitti, és az elömenetelre alkalmatlanokká teszi.

§ 104.

A' Szalma 'Sendely által sok Szalma meg-tartatik.

A' harmadik belöll folyó haszon ebből áll: hogy a' szegény ember azon Szalmát, és Nádat, mellyet a' Házának földozására Esztendönként reá veszttegett,

vagy marhája tartására, vagy tüzbéli szükségére és fütésére, vagy pedig pénzre fordithatja. Melly meg-kimélés, ámbár igen sokat nem tészen-is, mind azon-által a' szegény embernek a' keveset-is jó meg-betsülni, és valahányszor a' költségből valamit meg-tarthat, mind annyiszor az ő jövedelmét meg meg-annyival szaporittja.

Szóllottunk eddig arról, menyi kész pénz-béli költséget, mennyi idöt, és egyébb haszinos dolgokat kimélhet-meg egy Házi-Gazda, ha az ő Epületeit illy jó fedél alá veszi. Melly nagy szerentse vólna azért ehezképest ha ezen ditséretes fedésnek módja egész Falukra, Mezö-Városokra, és tartományokra ki-terjedne: azért valóban érdemes-is vólna ezen, egy általjában minden embernek haszinos dolgot feljebb való ajánlással, és fel-segitö hatalommal az Országba bé-hozni, és közönségessé tenni.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 105.

Az zavaros és töredék szalmából készitett Fedeleknek ártalmaságáról.

Negyedszer, sok száz Falú találtatik Magyar Országban, hól a' Házak, és minden hozzá tartozandó épületek tsupán tsak fel-rázot, és nem-is 'szupra kötött szalmával tetéztettnek-meg, és hogy a' reá terittetet szalmát a' szél el-ne hordhassa, párosan öszve-kötfetet ruddakkal nyomtatják-meg. E' pedig minémű veszteségetése az Erdönek. Es a' minémű nagy vagy kitsiny a' Ház vagy több vagy kevesebb hozzá való istállók és szinek vagynak hozzá épitve: úgy a' rúd számban-is hol több hol kevesebb a' szükség. Ha ollyas középszerű Házhoz tsak ötven darab rúd számláltatnék: a' nagyobbakra száznál-is több kivántatik, a' Háznak hozzá járuló több alkalmatosságokkal edjütt. Mivel pedig az ollyan rúdakra jobbára fiatal gyökeres fák szoktak le-vágattatni; és leg-fellyebb minden harmadik

Esztendőben, ujjakkal fel-váltani: azért könnyen ellehet gondolni, hogy tsak egy Falu, melly nem több, hanem negyven vagy ötven hasonló házból álló, egy nehány Esztendő alatt, hány ezer gyökeres fiatal fát veszt-el az ő Erdejéből? mely fának nemét pedig, akár minemű erdős helyekben-is mindenkor jó pénzre lehet fordittani. Ha pedig mak, vagy más Gyümölts termő fák: annál nagyobb a' kár. Ezen nyomorúlt Ház fedésnek módját nem tsak azért méltó vólna, az egész Országban el-tiltani mivel az által nagy pusztulások történik az Erdőknek: hanem mivel azt az alkalmatlanságot-is magával hordozza, hogy tsak középszerű zápor-esősök-is az ollyas fedeleket annyira által áztatják hogy az első el-múlván a' belé ülepedet nedvesség sokszor két három napig-is tsurdogal utánna. Az által nem tsak az egész padlás tétettetik haszontalanná, hanem a' felettébb való nedvesség a' Szobák és egyébb alattok való alkalmatosságokra-is le-száll annyira, hogy mind a' házi eszközök idönek előtte meg-romlanak; mind pedig a' benne lakóknak-is egészségtelenségekre szolgál. Ez illyen fedél jól le-

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICA

het minden Eſztendöben meg-ujjitaſsék friss ſzalmával: még-is mind azonáltal idövel ganéjá válik, és mint hogy tsak nem minden Eſztendöben ujra meg-rakattatik, annyira ſzaporodik annak terhe, hogy az alatta való falait, mellyek azon kivül a' ſok nedveſségtöl meg-erötelenitetnek, idövel a' meg-ſzaporodot terhe miatt, könnyen ki-dülnek.

Mint hogy itten a' rúdakat elö hozván, az Erdök káros puſztitásáról lett emlékezet: méltán azt lehet reményleni ellenben, hogy az Habán fedésnek javaslásából ſokkal nagyobb gyarapodások fog következni. Mert ha ezen fedél oly ſzámos eſztendökig el-tart, a' mint már az tapaſztalt dolog, ha azon kivül ezen fedésnek neme a' Ház fedélhez ſzükséges fát hasonló hoſzſzú ideig minden rothadás, és romlás ellen, ép álapotban meg-tartja: természet ſzerént világos az-is, hogy az Habán fedélhez, ingyen sem ſzükséges, az Erdöket, az épületre való fáknak ki-vágattatásával, annyira fogyaſztani, mint sem a' többi fedeleinkre el-kél. Annak felette, ha a' közönséges fedeleknek tüz által való meg-eméſztetéseket gondolóra veſsük, mellyek tsak

tsak nem minden Eſztendöben sok ſzámtalan embereket meg-ſzegényitenek, söt egéſz helységeket, és Városokat hamúvá téſznek, a' Habán fedél pedik, a' mint az ö öſzve rakásának terméſzete tartja, a' veſzedelmes tüznek eméſztö erejének-is ellent áll: azért ki nem láttja, mely igen ſokkal haſznosabb a' Habán fedél minden egyébb fedeleknél? mivel az által mind az erdök nagyon meg-kiméltetnek; mind pedig más réſzröl, az egyébb képen gyakorta történö tüzi veſzedelmek hatalmasan meggátaltatnak. Arra való nézve, ha a' Lakosok közönségesen azzal élnének: az egéſz Orſzágra abból egy meg-betsülhetetlen, és különös haſzon terjedne.

§ 106.

Az olly Fedelek ártalmasága, a' katonaságra nézve.

Otödſzör, ha az illyen Házakba a' Katonaság bé-helyheztetik, mind maga a' Katona, mind ruhája, mind paripája ſzenved. Az ember a' feletébb való, és jobbára meg-veſztegettetett nedveségtöl be-

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

tegséget kaphat; a' ruhája, és egyébb Ló-szerszáma hamar ölze penyészesedik, és el-romlik: a' Lóportiok pedig, ha illyen fedél alá tétettetnek, mellyek sokszor nem igen külömböznek a' rostától, nem lésznek oly bizodalmasok, mint más száraz hellyen tartatott takarmány. Erre való nézve, ha az Habán fedés szerentsésen el-terjedne nem csak a' szegény köz népnek, hanem a' Katonáknak-is, mind békeségnek, mind háborunak idein bóldogabb állapotjok lenne. Mert békeségnek idején azon több alkalmatosságokra nézve, mellyek az Habán fedél tulajdonságából származnak, a' parasztól meg-külömböztetve nagyobb tsendességben, és fegyvere és más egyébb hadi készületére nézve-is; nagyobb bátorságban lakhatnék: holott most a' Gazdájával, és tselédjével egy házra szorulván, ezen kéntelen együt való lakásból és társalkodásból gyakorta okot vészen a' Katona, hogy, vagy szolgálatját el-mulasztja, vagy a' házi néppel, sokszor tsekély dologért, perlésre, és nem ritkán abból származó egyenetlenségre, hurtzolodásra, és veszekedésre-is ki-fakad.

Mel-

Mellyeket vagy egyik vagy másik, részszerént gyakorta ártatlan-is szenved, vagy mind a' kettő megégeti a' körmit.

Ha az Országban valamely nyavalya, vagy döghalál bé-hat, és uralkodni történik; mely hasznos ollyankor az ollyan Ház mely oly alkalmatosságokkal bir, hogy a' betegektől az egészségeseket külön lehet szakasztani.

A' mi a' Hadi-Tiszteket illeti: mely jól esnék nékiek és egyszersmind az Országnak lakosainak, ha egész Magyar és Erdélly Országban minden ugy nevezett Quartély, vagy Vármegye Házak Habán módra vólnának bé-tetézve. A' Tisztek a' tüz miat való kárvallások ellen mindenkor bátrabbak vólnának; holot ellenben, ha illyen szerentsétlen dolog történne, leg-ottan ezer más több nehézségek-is adják-fel magokat. A' szegény Tiszt, ha az ő hadi készületéről meg-fosztatik, melly nehezen szerezheti meg ismét magának mind azokat, mellyek nélkül el-nem lehet, és mellyeket vagy másoknak gondotlanságok, és boszszúságok, vagy a' bal szerentsének mostohasága tölle el-vonszott. Az illyen példák gya-

 korta

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

korta nem tsak egy embert szomoritanak-meg, hanem az ő sulljokat tőbekkel-is meg-éreztetik. A' szegény kár vallot a' szükséges ujra való fel-készülésel gyakorta Attjafiait-is meg-terheli; ha pedig azok nélkül való, mely ritka dolog, inségében adakozó jó barátra akadni? Midőn a' szükségnek eredetét szükség nyomozni, hány ártatlan ember keveredik sokszor a' keleptzébe, és hányan nem hurtzóltatnak méltatlan, gyakorta pedig tsupán tsak tsekély gyanuságból? A' szegény adozo népnek pedig menyi két Kézi munkája; mennyi szekerezése, és kész pénzbéli költsége tartatnék-meg ezen bátorságos fedés által? Ezeken kivül, a' mostani szokás szerint, a' szobáknak számát, és a' több alkalmatosságokat a' Hadi Tisztnek méltóságához alkalmaztatván, szükséges a' föld szinén, az ő számára, egy nagy tágas helyet el-foglalni, melynek a' Padlása, ugy szólván tsak hijában áll, és minden haszon nélkül való. Ellenben a' Habán fedél alatt, midőn a' tselédek számára való háló szobák, élés, és abrak kamarák, mindenféle szerszám el-tételére való rekesztések rendd tethetnek-el: menyi helynek

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

nek és épitésnek meg-kiméllése nem származik ebből? menyi Fundamentom-kő, mész fedél-fa, tetézni való szerek, Kömives és Ats múnkának árra, kézi és szekér múnka tartattik-meg? A' hoszas Ház sokvéstől meg-nyert darabb földel pedig, vagy az udvart lehet tágasitani, vagy kertet rajta készíteni, vagy a' tisztnek szeme eleibe Ló-oskolát belőle tsinálni. Továbbá ezen fedésnek neme, azon épületekre-is, mellyekben a' Hadi népnek szükségére való gabona, liszt, mindenféle rúha, és egyébb szerszámok le-tétettnek, vagy bennek el-készittetnek, az ő tulajdon bátorságos voltára nézve, igen alkalmatos vólna. Utoljára még a' háborúnak idején-is meg-tetzenék, mely betses légyen az ő mi vólta: mert valaminémű könnyen fel-gyúlaszt, és hamúvá tészen most az ellenség egész Falukat és Városokat; szinte ollyan nehéz dolog vólna ő néki, tsak egy néhány Házat-is lang által meg-emészteni; annyival inkáb egész Helységeket, Agyú-lövések nélkül el-pusztitani.

Má-

Második Szakasz.

Az Habán Fedélhez szükséges dolgoknak elöre való el-készítésekről.

§ 107.

Az Habán Fedél alá való Falaknak vastagságáról.

Hogy ezen Habán Fedél, mely a' maga tulajdonsága szerént, oly hoszszas ideig el-tart, az ô haszná tökélletesen el-érje; két kiváltképpen való dolgokra szükséges figyelmezni: tudni illik hogy mind az alatta való fal, mind pedig az arra tejendö Ats-múnka, a' fedélnek terméſzeti nehézségéhez légyen alkalmaztatva. Ha a' Szalma 'Sendelynek elsö nehézségét, vagy az agyagnak terméſzet szerént való terhét meg-gondolja az ember; majd azt vethetné, hogy mind a' falnak mind a' fedél-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

fedél-fának rendkivül erös, és képtelen vastagságunak kellene lenni; következésképpen, hogy az ollyan épület, mely Habán fedél alat vétetretik, kétszerte költségesebb lenne mint sem az eddig való épitésnek módja: de még-is a' következendökből a' dolog mind másképpen fog ki-ülni.

A' mi a' Fal rakást illeti, arra való nézve, it-is igaznak tartom ama köz mondást; hogy a' fösvény többet költ, mert ha ezen fedél, az ö terméſzeti mivólta szerint, a' leg-koroſsabb embernek életét-is, feljül halladja az ö tartoságával; ezen tulajdonságához képest, ugyan helytelen kiméllés vólna az, ha alája a' pénzt vagy fáradságot sokolván, és megkimélni akarván, oly gyenge falakat rakna, mellyeket a' jövendö mostoha idö, vagy akár melly más ellenkezö környül álló dolog, kevés idö mulva meg-ronthatna: kivált ha az embernek elegendö költsége vagyon reá, hogy állandó és jó erös épületet tsináltaſson. Ebböl még nem következik, hogy a' szegény falusi ember, a' terhes költségtöl tartván, ezen épitésnek módjától oly könnyen el-ijedjen. mert midön illyen fedellel tetéztetett házak, min-

den-

denképpen meg-visgáltattak vólna', tapaſztaltatott hogy azoknak falai vagy tiſzta föld tömésből, vagy tsak tiſzta váljogból vóltak fel-állitva; tsupán tsak azt lehetet éſzre venni, hogy azon falakban, a' fedélnek könyebb el-birására közben közben fa-ágasok, vagy oſzlopok ásattak-bé. Egyike ezen házaknak, hat ölet foglalt az ö ſzéleségében; mellyért a' fedél fának-is az ö magoſságára nézve, elég tágasnak, és nehéznek kellet lenni: mégis némellyek azok közül, ámbár a' falak sárból vóltanak-is rakva, már nyóltzvan Eſztendöt-is által hágtak, némelyek pedig már tovább-is fenn-állottak? és ki tudja még meddig fogják továbra-is ezen terhet elbirni: holott a' lakosok közül ingyen sem fél még egy-is hogy Házának romlását el-érhetné.

Annak okáért ha valamely ház az ö belsö világoságában három ölnyi mértékü, és ha a' falak, a' fundamentomon kivül tsak egy, vagy két lábnyira a' földtöl köböl vagy jó téglából fel-állitatnak, a' több réſze tsak a' mint ſzoktunk mondani, paraſzt rakásból, mely agyagos sár, és belé kevert polyvás ſzalmából álló, fel-épitetthetik, a' falaknak

laknak vastagságához, a' vakoláſsal együtt, igen elég két láb. Mellyek ha jól ki ſzáradnak elébb, hogy sem a' Habán fedél rájok rakattatik, a' Gazda bátran el-hiheti, hogy azoknak el-romlását vagy bédülését soha el-nem fogja érni; hanem ha az Ur Isten valami rendkivül való büntetését reá botsátaná. Sőt ha valamely épületek hat vagy hét ölnyi ſzéleſsége, és két vagy három ſzobázatra magasan fel-intéztetnek-is: még sem ſzükséges hogy az alsó fal, a' harmad fél, a' többi pedig két, vagy ha téglából álló az épület, más-fél lábnyi vastagságot fellyül haladja; kiváltképen azért hogy az oly ſzéles épületek, jobbára mindenkor, vagy Mester gerendával és oſzlopokkal, vagy köz-falakkal meg-segitetnek. A' kiſsebb épületteknek sár vagy vállyog-fala az által-is nagyon öſzve ſzerkeztetik ha azoknak ſzegeletei kö, vagy égetett téglákból rakattatnak-fel. (b.)

§ 108.

(b.) Ha tehát az itten adatott bizonyitás ſzerént, az agyag-fal és vállyog, mint az épületek közt a' leg gyengébb, egy Hábánai Fedelet el-bir, annál inkább el-fogja birni az elsö réſzben le-iratott erös Pizée-fal.

Jegyz. a' Szerzönek.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 108.

A' Szarvazatnak le-írása.

A' mi a' Fedél-fa vagy Ats-munkát, mely ezen fedésnek neme alatt tsináltatik, illeti: az hasonló vigyázást kiván, valami nemût most a' falnak, minémûsége körûl fel-jegyzettünk. Tudni illik: a' Fedél-fának erõsége, vagy vastagsága, szintén ugy az épületnek széleségéhez légyen alkalmaztatva, mint akát mely más épületekben. Há az épület tsak három vagy négy öl szélességû: akkor a' szarú-fák tsak közönséges módra, egy kötésel õsszsze kaptsoltathatnak. Ha pedik már hat, vagy hét ölnyire terjed az épületnek szélesége: ollyankor a' 'sendelly, vagy tserép-Fedélnél-is a' szarú-fák közei, az õ magosságokra názve, vendég-óldal kötésekkel, és egyéb mesterségesebb õsszsze kaptsolások rakadtatthatnak-bé. Melly közönbözés ezen Fedésnek hasonlóképen szükséges ugyan, de azért még sem kel azt vélni, hogy a' Habán Fedél alá erõsebb vagy sokkal vastagabb Fedél-fa kivántasék, mint más egyébb állandó módra tsinálandó Házakhoz,

hoz: mert a' Szalma 'Sendellyek a' mint majd alább meg-emlitjük, nem azon nyers vóltokban, és elsõ nehézségekben kötöztetnek-fel, hanem mintekutánna õt, vagy akár nyoltz napig-is derekásan kiszáradnak. Ezen idõ alatt az õ nehézségekbõl selénél több ki-apad; és ha tellyességgel ki-száradnak, közel sem nyom ez az Fedél annyit mint a' tserép. Arra való nézve, valamint az igen vékony Fedél-fa elébb el-romlik az erõsebnél, szük éges dolog azt a' falnak minémûségéhez hozzá mérsékelni: ugy ezen Fedélhez-is mennél egészségesebb és tartósabb fát szerezz a' Gazda, annál tovább minden bal esetek ellen Házát-is haszznosan meg-fogja oltalmazni. Es igy a' költségnek nagy voltától a' szegényebb Falusi ember se tartson, ha oly haszznos Fedélre szert akar tenni; mivel a' jó Náddal vert Fedél alá szinte oly erõs Fedél-fát kel venni, mennél erõsebbet a' Habán Fedél sem kiván, mégis ez hatszorta tovább és ugy minden foltozgatás nélkûl el-tart mint sem amaz.

Egyedûl tsak arra vigyázzon tehát a' Gazda, hogy jó erõs, és egyenes létzeket kaphasson; mert a'

HAAZ REZSÕ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

gyengék könnyen bé hajólnak, a' Görbék pedig a' 'Sendellyeknek külsö egyenes végzéseket meg-háborítják, és a' Fedél szemre nem jól esne. Ha a' Szalma 'Sendellyeknek hoszszaságok harmad-fél lábra terjed; a' létzeket egymástól egy egy lábra kel fel-szegezni; ha pedig a' Szalmának rövidebb vólta miat anyira ki-nem telnének: szükséges a' létzeket-is valamenyire sürüben rakni. Ha a' Fedél-fa az ugy nevezet oszlopokra tsináltatik: akkor ugyan az épületnek belsö része a' falak közöt egészen üresen marad; és a' Mester Gerendákat, vagy közoszlopokat meg-lehet kimélni: de ellenben az egész Fedélnek terhe a' falakra fekszik, mely alkalmatossággal ezeknek vastagságokat, hogy a' terhet jobban el-birhassák, valamivel meg-kell szerezni.

Har-

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Harmadik-Szakasz.

Az Habán Fedélnek készitéséröl.

§ 109.

A' Habán Fedélhez kivántató Eszközök: és Szerszámokról.

A gyag, Mész-láda, Viz, Asó, Mész-keverö, Targantza, Mész-sajtár, Forma, melyben a' Szalma 'Sendellyek tsináltatnak, 'Szup Szalma, Vakoló-kalán, Sár-keverö, Kés két féle, fa-páltza, egy, a' mellyet szoritónak fogunk nevezni, és valamivel erösebnek kel lenni, mint a' többinek. Ezeket 'Sendelly-páltzáknak mondhatjuk, mert minden 'Sendellyhez egyik szükséges, és mindenkor-is benne marad. (Mind a' két felét el-lehet magyoró fá-ból készitteni:) Egy Verö-fa, 'Sendelly-nyereg, Kanna, Putton, Lajtorja, Vas-villa, és egy vagy két nap-számos. Mind ezekröl rendel e' kö-

vetkezendökben emlékezet-fog tétettni, és az egész Fedésnek el-készítését, ugy minden tzikellyeit a' munkának a' menyire lehetséges lészen, le-fog iratatni.

§ 110.

Az Agyakról.

Az Agyaknak neme leg-alkalmatosabb a' sárga, mely sem nem igen sikeres, és kövér sem pedig nem igen homokos és ritka: mert amaz, midön a' vizben meg-kevertetik, darabosan maradna, és a' Szalmára szép, egy arányosan fel-nem mázoltathatnék, eme' pedig az ö sikeretlen vólta miat, a' Szalmát elegendöképen meg-nem fogná, sem ugy, a' mint kivántatik, öszsze nem ragasztaná. Illyen agyagos Föld Magyar, és Erdélly Országban éppen nem ritka, és ha szintén feljül a' Föld szinén nem mindjárt mutatja-is ki magát, tsak ottan ottan egy kevésé kel le-ásni a' Földet, ritka határ lészen, mely tölle egészszen üres légyen.

§ 111.

§ 111.

A' Mész, vagy-is itten inkább a' Sár-keverö Ládáról.

Az ollyas Sár-keverö láda egyenes óldalu, és négy szegeletü légyen. Leg-alkalmatosabb hosszsza egy öl, és 15, vagy 18 tzoll méllysége. Hogy pedig a' Sár-keverésnek annál jobb folyamatja légyen: a' Láda egy köz deszka által két-felé osztattatik a' végre, hogy mig az edjik tele tsinált részéből a' Sár fel-dolgoztatik, a' másikban addig ujjat lehessen keverni, és ugy a' múnka fel-változtatva egy végben: tovább mehessen. Jó lészen továbbá az egész Ládát oly méllyen a' Földbe ásni, minémü magasak az óldalái; ugy ezek annál szorosabban öszsze foglaltatnak, és a' viz sem tsoroghat-ki belöle oly könnyen, mint a' kin álló mezitelen désszkák között. Ha pedig a' szegény ember veszte-getésnek tartana a' desszkát illyen Ládára fel-metélni: egy arányosan ki-vájt két gödör-is el-szolgálhat néki; tsak hogy a' Föld magába nagyon el-iszszza a'

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

vizet, és a' Sár nem kevertethetik-meg oly igazán bennek, mint a' deszka Ládában.

§ 112.

A' Vizről.

A' viz akár folyó, akár kút, akár első, vagy tóviz légyen, az nem nagy külömbséget fog tenni; hanem ha talám azt állitaná valaki, hogy az álló, vagy motsáros viz, a' Sárnak sikerességét valamivel segitené.

§ 113.

A' Sár Keveréstől.

Leg-elöször a' Ládának egyik része 4, vagy 5 ujnyira magasan vizzel meg-töltetik, melyben lapáttal vagy Asóval az agyag ritkán és egy arányosan minden felé el-hintetik, hogy tsomos ne légyen, és a' viz annak minden részeit annál jobban által járhassa; minekutánna egy kevés ideig az agyag, ugy álva meg-áztatik, azután Mész-keverövel vagy más Kapával, mind addig kevertetik, valameddig egészen annyira el-nem ázik, hogy minden darabjai

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

jai el-oszoljanak. Erre ismét uj agyag hintettetik, és vizzel ujjolag meg-kevertetik, miglen a' Láda meg-telik, és az agyag oly sürüen marad, hogy a' Vakoló-kalánon, mint a' Kömives-mész, meg-áljon, és a' Szalmára fel-mázoltathassék. Ha a' Sár ekképen el-készült, a' Ládából Lapáttal, vagy Kapával Targantzába rakattatván a' 'Sendelly tsináló mellé helyheztetett Sajtár vagy kisebb Mész hordó Ládába hordatik. A' munkának kevesebb voltáért tanátsos a' Sár-keverö Ládát azon Fedél alá lerakni mely alatt a' 'Sendellyek dolgozik.

§ 114.

A' Szalmáról.

Ezen munkához 'Szup vagy kevés Szalma szükséges. Mennél hosszabb és erösebb az annál alkalmatosabb, és tartósabb 'Sendellyek válnak belöle. A' Rozs-szalma leg-jobb, mivel a' Rozs minden egyébb magoknál jobbára leg-hosszabb, szálakat szokott nevelni, mellyek anakutánna a' 'Sendelly tsinálás-kor, midön a' 'Sendelly-páltza' hátán visszza hajtatik, jó hosszan esik. A' kétszeres Szalma mi-

dön a' Buzát a' Rozs növésében igen el-nem hadja, hasonlóképen jó és alkalmatos. A' Szalmának hoſzſzasága leg-rendesebb, midön négy lábnyi hoſzſzaságra ér a' 'Szup: mind az által a' negyed-fél lábnyi-is el ſzolgál. A' kévés Szalma midön nem ſzép egy arányos magában; a' 'Szupot elébb fel kel bontani, és a' rövidebb ſzálakat közzüle tiſztán ki-kell rázni. A' ki rázot Szalmát honalja alá véſzi az ember, és a' ki-álló töredéket bellöle ki-ſzedvén, annak tövét, két marok közöt egy darabb sima deſzkához vagy egyenes földhöz veregeti, tsak gyengén, hogy a' Szalma ſzáloknak végei ſzép egy arányosnak légyenek. (c.) Az ekképen meg-tiſztogat-

(c.) A' Szalma-'Sendelly kéſzitésének probatételei közt, tapoſztoltam, hogy a' Szalma tsupán tsak a' rázással a' közötte lévö koros fütöl és kurta Szalma ſzáloktól meg-nem tiſztúlt, hanem egy kitsiny fa kezi gereblyét kellett segitségül venni, mellyel a' kurta füvek és Szalmák ki-füſültettek, a' hoſzſzú Szalma e' ſzerént ugyan jól meg-tiſztúlt, de ezen füsülésre még egy segitö-is kivántatott a' ki a' Szalmát tartotta; melly segitönek ſzükségét pedig ugy igen könnyen lehet el-kerülni, ha az ember egy különös erös, és a' közönséges kerti gereblyé-

gattatott, és egyenesitet markok, ismét határba rakattatnak, miglen egy 'Szupra vagy kévére való telik belöle, és akkor oſztán megént az elébbenyi kötélbe öſzſze kötéztetnek. A' Szalmának a' menyire lehet ſzáraznak kell lenni, hogy a' 'Sendellyek az agyagból hozzája járuló nedveſségéből annál hamarább ki-ſzáradhaſsanak: mert más külömben, ha a' nedves agyag, a' vizes Szalma közé kevertetnék, nem hogy annak utánna a' 'Sendellyek annak rendi ſzerint ki-ſzáradnának, hanem inkább belöl megſülvén öſzſze-rothadnának.

§ 115.

A' 'Sendellyek Ládájáról, vagy Formájáról, melyben tsinálтatnak. Tab. I. Fig. 1.

Ezen Formának hoſzſzasága A. B. három lábnyi, és ugyan annyi hüvelyknyi: a' ſzéleſsége pedig B.C.

nél hoſzſzabb fogú gereblyét, valami padra vagy más hellyre, a' fogaival fel-felé, mint egy héhelt jól le-kötözi vagy ſzegzi, a' mellyen azután a' Szalma ſzint ugy ki-héheltethetik.

Jegyzése a' Szerzönek.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

két lábnyi és két hüvelyknyi: a' magaſsága A. D. a' deſzkának ſzéleségétül függ és hol magasabra hol alatsonyabra esik, a' minémü a' deſzka. A' köz létz E. az a' darab fa, mely a' 'Sendelly formának hátulsó végen által megyen, és arra való, hogy a' Szálmának elsö bé-teritése 5 hüvelyknyivel rövidebb légyen, mint a' második el-rakása a' Szalmának. Ezen második bé-rakásnak azért kell valamivel hoſzſzabnak lenni, hogy az elsö annakutánna a' Fedélröl annál alkalmatosabban le-folyhaſson, és hogy az által magának a' Fedélnek-is, kelemetesebb látzatja légyen. Ezen köz létz a' Formának hátulsó deſzkájától, a' mint már emlittetett 5 hüvelyknyire vagyon távul, mellyhez egyſzersmind a' Létznek vastagsága-is hozzá Számláltatik; annak magasága három hüvelyket kiván. A' 'Sendely horog F. (mely az ö két fogával, vagy bé-metzésével a' kétzere való Szalma bétételének magaſságát, vagy egy kéſz 'Sendellynek egéſz vastagságát meg-mutatja,) a' köz létztöl két lábnyira vagyon le-furva, és haſonló meſzſzeségre, tudni illik két lábnyira esik a' formának F. betüvel meg-jegyzet óldaláról, melyben a' páltza lyukak,

G. H.

G. H. találtatnak; ugy hogy az által a' kéſz 'Sendelly ſzéleségben két lábnyi hoſzſzaságában pedig két láb és 5 hüvelyknyi légyen. A' most elö hozott páltza lyukak, G. H. mellyek a' 'Sendelly horognak által ellenében lévö deſzka óldalban furattattak hasonlóképen valamint a' 'Sendelly horog a' kétſzerte való Szalma bé-teritének vastagságát, vagy magaſságát meg-határozzák; tsak hogy a' felsö, tudni illik és egy hüvelyknyire közelebb a' Formának hátulsó deſzkájához, A. az alsóbb pedig tudni illik: H. ugyan azon deſzkáról egy hüvelyknyire tovább esik. Arra való nézve az A. G. köz 2. 3. hüvelyket foglal magában. A' 'Sendelly Formánál a' 2dik Fig. K. L. meg-jegyzett páltzák felöl-is ſzükséges emlékezetet tenni. Valahány 'Sendelly tsináltatik, annyi egy páltzának kel jelen lenni, mellyel a' 'Sendelly-fejében mindenkor meg-marad, és midön a' Ház teteje bé-fedeztetik, ugyan azon páltzának kiálló hegyen kötettetik-le a' ſzarú-fákra ſzegezet létzre. A' másik L. betüvel jegyzet pedig a' 'Sendelly Formánál marad, és a' 'Sendelly tsináló él vele, midön a' 'Sendellyt, el-kéſziti, és azt a' For-

mából

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

máből ki vévén rakásra hordja. A' K. 'Sendelly-páltzához leg-alkalmatosabbak, a' Magyoró veſzſzök mellyek terméſzet ſzerént ſzép gömbölüek és ſemmi faragást nem kévánnak. Azoknak hoſzſzaságok a' le-irt 'Sendelly Formához képest két lábát és 6. hüvelyket kiván, és mind a'két végeknek hegyeseknek kell lenniek; elegendö vastagok pedig, az emberi közép-ſzerü ujhoz hasonlók. Hogy pedig ſzükségesképen hegyesek légyenek, majd meg-fog tettzeni oda a-láb, midön a' Fedésnek módját le-fogjuk írni. A' másik H. val jegyzet páltza, melly a' 'Sendelly tsinálásnál ſzükséges, ſzoritó-páltzának neveztetik. Ennek valamenyire hoſzabbnak, vastagabbnak, és tsak a' vékonyabbik véginél hegyesnek kell lenni; mivel a' 'Sendellyeknek rakásra hordásokor nehezebb tereh fekſzik rajta. A' mi pedig ezen páltzákhoz való fa nemét illeti, nem ſzükséges éppen tellyeséggel, hogy Magyoró veſzökből légyenek; mert akár minémü más fa-is jó hozzájok, tsak hogy ezt, ha vastag, vagy görbe ſzükséges faragni, a' Magyoró veſzök pedig amugy-is minden munka nélkül, terméſzet ſzerént alkalmatoſak a' fel-tett haſzon vételre néz-

re nézve, mert a' K. páltzák tsak azért ſzükségesek, hogy eleinte, midön a' 'Sendellyek a' Fedél-fára rakattatnak, azokat amazoknak hegyeinél a' Létzekre kötözni és le-ſzoritani leheſsen; mivel más külömben, ha a' Fedél két vagy három hétig kéſzen áll, az agyagos, és egy más hátára rakatott 'Sendellyek ugy anyira öſzſze ragadnak hogy azokat nagy erö nélkül egy mástól el-válaſztani nem lehet, és ugy annak utánna ezen páltzák nélkül-is a' Fedél az ö épségében mindenkor el-maradhatna, a' ſzoritó páltzát igen jó Som-fából tsinálni, mivel azzal gyakorta kel élni, és azért az erösebb fa tovább-is el-tart.

A' harmadik figura mutáttja a' formának fenekit kivülröl, mellyböl világoson ki-tetzik, hogy a' feneket két deſzkákból két párkányokkal vagy létzekkel hogy kellesék öſzſze ſzegeztetni.

§ 116.

A' 'Sendelly-formának fel-állitáſáról.

A' 'Sendelly-forma, négy jó erös, és a' földbe vert vagy le-ásot karókra vagy lábakra ſzegeſztetik, hogy

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

hogy midön az ember benne dolgozik, meg-ne mozduljon. Ezen formának feneke oly magasan légyen a' földtöl, hogy éppen hasát érje a' 'Sendelly tsinálo személynek; mert ha alatsonabra hagyattatik, nehezen esik a' hajlongás; ha pedig kelletinél magasabb léfzen, a' testnek fzokás ellen való fellyebb nyujtozása-is nagy alkalmatlanságára válik az embernek.

§ 117.

A' 'Sendelly kéfzitésröl.

Leg-elöfzör az ember, a' már fellyebb elö hozott mód fzerint ki-rakott 'Szup fzalmából annyit véfzen kezébe, a' mennyi két marka köfzt alkalmatosan el-fér: annakutánna azt, tsak lafsan valami sima és egyenes földhöz ütögeti, a' végre hogy a' Szalma-fzálaknak végei fzép egy arányofsan álljanak ugy hogy azok közöt semmi se hofszabb, se rövidebb keletinél ne légyen. A' Szalma-fzálaknak azért kell illyen egy arányasnak lenni, mivel más külömben a' 'Sendellyeknek farkai, egyenes lineára ki-nem jönnének, és az által az egéfz fedélnek külsö

ső réfze igen difztelen lenne. Ezen egyenesre tsinált, és a' ki-álló töredékekből, meg-tifztogattatott Szalma a' formába tétetik, és egyenlö vastagságra el-terittetik, tsak arra vigyázván hogy ezen elsö bé-rakása a' Szalmának, tsak a' köz-létzig E. és nem a' formának hátulsó végieg A. érjen a' mint a' 4dik Fig. meg-mutatja: mert ezen köz-létz nem-is egyébért vagyon hanem hogy az elsö bé-rakattat ását a' Szalmának a' másodikától el-fzakafzfza, minekutánna az elsö bé-rakás rendbe fzedettetett, a' 'Sendelly tsináló a' mellette jób kéz felöl le-tett ládából melybe az el-kéfzitett Agyag-föld tétetik, egy jó nagy kömives vas-kalánal négyet vagy ötöt merit és azt a' Szalma hátán a' 'Sendelly horogtól el-kezdvén, a' formának hátulsó réfze felé el-simitja az üres Szalma-fejek O. pedig vagy-is azon réfze a' Szalmának, melly a' 'Sendelly horog, és annak ellenében lévö páltza luykaktól a' formának elsö vége felé fzolgál, fzárazan marad és reá femmi sár nem rakatik. Ezután következik a' második bé-rakása a' Szalmának. Ez hasonló menyiségben, t. i. egy jó öfzfze marokkal, tövére nézve, egyenes és sima

föld-

földhöz verettetik, és az el-törött darabokról megtisztitatván; tétetik a' formába, szintén olyan móddal, valamint az első, tsupán tsak arra kell itten vigyázni, hogy a' Szalmának vége már nem a' köz létzig ér, mint az első bé-tételkor, hanem az 5dik Fig. szerént a' Formának hátúlsó végeig A. ki mégyen. A' Szalma most hasonlóképen mint az első bé-rakásban egy arányosú vastagságra, és magasságra terittetik-el, (d.) azután a' 'Sendelly páltzikak. az egyik hegyivel az H. val jegyzet alsóbb lyukba tétetik, a' másik hegyes végivel pedig, az P.

'Sen-

(d.) A' felljebb emlitett proba-tétel alkalmatosságával tapasztaltattam, hogy ha a' Szalmák also ki terjesztése, a' köz-létznek magosága szerint, három ujnyi vastagságra tétetik, a' kivántató egyenlőségre nézve, a' felső Szalma rendnek-is hasonló vastagságot kell adni; de mivel ez által a' 'Sendelly vastagsága fél lábnyira nevekedik, mely hogy valamennyivel alább szálittassék, a' köz létzet fél ujnyival keskenyiteni, 's azon létz és az hátulsó A. deszka között lévő ürességet, egy deszkátskával béboritani jónak találtam, mivel azon ürességért az agyagot a' Szalma közze egész végig jól bé-nem lehet gyurni.

Jegyz. a' Szerzőnek.

HAÁZ REZSŐ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

'Sendelly horognak alsó foga alá le-szorittatik, melyre másodszor következik a' Szalmának sárral való bé-mázolása, szintén azon módon és annyi sárral, valamint elöször. A' 'Sendelly páltzikától a' formának elejére fekvö szalma mely mind eddig szárakon maradott és bé-nem sároztatott, most a' II. Tábla 6dik Fig. Q szerént a' 'Sendelly páltzán által a' másodszor lett bé-sározásra, viszsza forditatik, és markon-ként a' jobb kézzel, a' bal kéz' szára alá hajtatik, miglen ezen múnka a' páltza lyukaknál el-végeztetik. Ezután fogja a' 'Sendelly-vetö a' forma, és a' Sár-láda közt álló L. szoritó-páltzát, mellynek hegyes végét a' felső G. páltza lyukba, tolván a' többi kin maradott fával az 7dik Fig. szerént az hátra hajtot Szalma-fejeket az F. 'Sendelly horognak felső foga alá, jó szorosan lenyomja. Ha pedig ezen visza hajtot Szalmának némely része a' 'Sendellynek hosszaságát feljül haladná, tehát a' formán kivül ki-álló darabok, egy sinoron, a' formához e' végre hozzá kötött késsel el-mettzetnek, azért, hogy annakutánna-is a' Fedélre ki-rakott 'Sendelly sort, meg-ne tsufitsák. E-

zen késnek élibe pedig mint egy kis fürészetske fogatskák ráspoltatnak, hogy a' Szalma szálákat, mellyek olykor vastagon-is ki-maradnak, annál könnyebben el-leheſsen metzeni. Minekutána ezen viſzſza hajtot Szalma-markok oly egyenesre el-igazittatnak, hogy az által a' 'Sendellynek-is ſzép gömböljü feje lett következik azután arra a' harmadik bé-sározása a' 'Sendellynek. Hogy pedig ezen hármas sározat, a' két izbéli Szalma bé-rakáſsal, és még harmadſzor a' viſzſza hajtott fejekkel-is annál jobban öſzſze elegyiteſsék: egy fél gömböljü, és alatt vékonyabra faragot keverö fát vészen a' kezébe a' 'Sendelly tsináló, melynek példája az IV. Táb. 8dik Fig. le-íratik, és azzal az egéſz 'Sendelly a' ſzoritó-páltzától fogva, a' köz létzig egyenes lineában öſzſze, meg-öſzſze gyurattatik ugy, hogy az egéſz Szalma a' három iz-béli sározattal minden felöl jól el-keverteſsék, és egéſzlen, ugy ſzolván meg-agyagosittaſsék. A' fenn maradó, barázda forma üreſségek a' vas-kalánnal ſzépen el-egyengettetnek, és simává tétetnek. Ezekután ki-vétettetik az ugy nevezet ſzoritó-páltza, és mind annak az helye, mind

mind pedig az ekkoráig még ſzárazon maradot 'Sendelly-feje a' III. Táb. 7. Fig. 's két vagy három kalán agyaggal végképen bé-kenettetik és ugy a' nyegyedik bé-sározáſsal egéſz öſzſze ſzerkeſzteté-se a' 'Sendelynek el-végeztetik.

§ 118.

A' 'Sendelly el-kéſzittetéséhez kivántató idöröl.

En egy 'Sendelly-tsinálónak munkájára, ki mesterségét derekasan értette, az idöre nézve figyelmetesen vigyáztam, és azt tapaſztaltam hogy tsak nem mindenkor öt minuta alatt egy egy 'Sendellyt elkéſzitett. Az ö társa hasonló gyorsaſsággal dolgozott. Egy paraſzt legénynek pedig, kit három társával együt ezen munkára, a' mostan emlitett mesterek által tanitattam, 7 minuta ſzükséges vólt egy 'Sendellynek tsinálására. Ezen két férfiu együt napjában 140. 150. 'Sendellyt kéſzitett, söt egy nap a' többi között 170 darabra vitte. Az elöre botsátot 5 minutából álló idö ſzerint 12 darab 'Sendelly jutna egy egy órára: de mivel ez a' munka nagy

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

erövel mégyen végbe, és lehetetlen hogy az ember folyvást egyre dolgozhaſsék; arra való nézve minden Orán egy egy ugyan tsak jól iparkodó, és munkát győző legényre 10 darab 'Sendellyt hogy el-kéſzithet ſzámlálhatni.

§ 119.

A' kéſz 'Sendellynek, a' Formájából való ki-vételéről, és rakásra hordásáról.

Minekutánna a' 'Sendelly a' fellyebb meg-irt mód ſzerint el-kéſzült, vigyázni kell, hogy midőn a' Formából ki-vétettetik, el-ne rontattaſsék, hanem éppen jőjen a' fel-rakásba. E' pedig ekképpen megyen végbe, a' 'Sendelly-vető, vagy tsináló elöſzör az ő jobb kezével, a' 'Sendelly-páltzát a' horognak alsó foga alól ki-ſzabaditja, és a' 'Sendelly-fejét magától valamenyire a' páltza lyukak-felé öſzſze ſzoritván, bal kezével a' 'Sendellyt az G. páltza lyuknál meg-fogja, azt annyira magához húzza, hogy a'

a' páltzának hegyi az ő lyukából ki-jövén, az egéſz 'Sendelly a' két kéz közöt egéſzen ſzabadon légyen.

Annakutánna valamint a' 'Sendelly vető áll, ugy bal kezével a' 'Sendellyből ki-álló páltza hegyet, a' Formának tulsó oldalára, ki-veti és ugyan bal kézzel a' Forma mellet lévő ſzoritó-páltzát meg-fogván, azt a' fel-emelt 'Sendellynek dereka alá téſzi, és annak segitségével midőn a' tompa végét jobb tzombjához támaſztja, azt ſzép halkal egéſzſzen ki-emeli, és a' 'Sendelly halomra el-viſzi, a' mint a' Vdik Táb. 11dik Fig. meg-mutatja.

§. 120.

A' 'Sendelly halomról.

A' 'Sendelly halom annyit téſzen, mint 10 darab 'Sendelynek egy másra való fel-rakattatása, ugy hogy mind a' két vége az alatta valóval egy aránysu légyen a' mint az Vdik Táb. 12. Fig. meg-mutatja. Ezen 'Sendelly fel-rakattatásának vége az, hogy a' 'Sendellyek az ő tulajdon nehézségek által, egymást meg-vékonyitsák és egyenes vastagságra nyomtják. Hogy pedig egy halomra tsak 10 darab tétetik

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

tetik az az oka, mivel ha nyagyobb határra tornyoztatnának-fel, réſz ſzerint az ö terméſzeti ſullyos terhek miatt, oly könnyen ki-nem ſzáradhatnának réſz ſzerént az ö uj nyerses vóltok miat, hamarább le-tsuſznának egy-másról, és el-düledeznének.

§ 121.

A' Száraſztásnak idejéröl.

Az halmokra rakatt 'Sendellyek közönségesen, nyoltz nap alatt ha az idönek változása akadályt nem téſzen, kellete-képen ki-ſzáradnak. Mind azon által ez sem ollyan törvény, melly minden ki-fogás nélkül vólna, mivel oly helyen a' hól a' levegö-ég ſzabadon és böven járhat, és midön eſsö nélkül való állandó meleg-idö ſzolgál, 4, 5 nap alat-is alkalmatosak a' 'Sendellyek a' ki-fedezésre. Leg-alkalmatosabb pedig a' 'Sendelly a' fel-kötözésre akkor, és leg-jobb jele az ö elegendö ſzáraz voltának, ha reá hagyván az ember lába nyomát maga ott nem hadja, és midön még ſzivós ugyan, de nem-is felette kemény, vagy-is nagyon lágy. Mert az igen ſzáraz vagy kemény 'Sendelly könyen el-törik,

el-törik, midön az ember véle bánik; ha pedig igen nyers korában kötöztetik-fel, a' létzek közöt le-görbül, mely gödrös, és egyſzersmind káros egyenetlenséget okozna a' Fedélben. A' ki-ſzáritásra leg-alkalmatoſabb hely az, mely jó ſzellös, és a' hová a' nap nem süt. Mert ha a' nap, a' lágy és nedves agyagra sokáig és erösen reá süt; a' 'Sendelly felljül igen meg-hártyásodik, és el-repedez, belöl pedig a' meleg nedveſség miat meg-párlik, és utoljára el-rodhad.

§ 122.

A' 'Sendellyeknek nehézségekröl.

Ha egy 'Sendelly 2. láb ſzéles, és 2 láb 6 hüvelyknyi hoſzſzú, ugy a' Szalmának és Sárnak menyiségére nézve, ha egy közönséges jól ki-rázot 'Szupból 3 'Sendelly ki-telik és az agyagból-is sem felette sok, sem fogyatkozva, hanem a' mit az igazi tulajdon ſzükség kiván, hozzá adatott: tehát e' ſzerént egy 'Sendelly midön nyerseſségében a' Formából ki-vétetik 20, vagy leg-felljebb 24 fontot nyom; más napig pedig, vagy-is 24 ora alat, a' moſtan emli-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

emlitett terhébül a' száradás által, 7, 8, és 9. fontis el-vész, ha alkalmatos helyen vagynak, és jó idö szolgál. Harmad napra esmét 3, 4, fonttal könnyebbedik, ugy hogy 6, vagy 7 napig száradván az ö utólsó terhe 7, vagy leg-felljebb 9 fontra le-szál. Mivel itten a' 'Sendellyek nehézségéröl vagyon emlékezet, egyszersmind azon ellen vetést, mely az Habán Fedélnek természeti és elsö vélekedésböl származható, ne talám felette nagy terhétöl tétethetnék, meg-elözni, és az ö valoságos sulyos voltát, az közönséges fa-'Sendelly és Tserép Fedeleknek terhével öszsze vetvén egy világos külömbözést ide ragasztani kivántam. Ezen dolog leg-jobban abból ki-fog tetzeni, ha ezen három Fedélnek az ö neme szerént mindenikéböl egy egy Quadráta, vagy négy szegletü ölnek az ö tulajdon terhe elö számláltatik. Melly fel-vetésböl annakutánna kiki az egész Fedélnek nehézségéröl itéletet tehet.

1. A' Fa-'Sendelly Fedélben egy Quadráta vagy négy szegletes ölre, 300 darab középszerö Bétsi 'Sendelly kivántatik. Egy illyen középszerü 'Sendelly, ha 15 hüvelyknyi hoszszú, és 3. hüvelyknyi

HAAZ REZSÖ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

nyi széles, 10. lótot nyom, azért 300. efféle 'Sendelly öszveségesen tészen - 93 ¾. Font. 300. 'Sendellyhez 450. darab közép szerü szeg kivántatik mely tészen - 1 ½. Font. Nyom azért egy illyen négy szegletü 'Sendelly-Fedélnek öle - 95 ¼. Font. NB. A' leg-apróbb Bétsi 'Sendellyböl egy négy szegletes ölnyi Fedélre 400. darab-is reá mégyen, mely 'Sendelly ha kisebb, természet szerint kevesebbet nyom, de mivel több illyes apró 'Sendelly és több szeg hozzá jön, azért e' szerént-is igen tsekély külömbség lészen a' terhben. Ugy a' Tót 'Sendellyben mivel nagyobb, kevesebb szám lészen szükséges; de ellenben mivel nagyobb minden darab többet fog nyomni, és ugy itt-is a' dolog tsak nem egyre fog ki-menni.

2. A' Tserép-Fedélben egy négy szegletü ölre 144 darab tserép kivántatik. Leg-alkalmatosabb tserépnek az tartatik, ha 14 hüvelyknyi hoszszú, 6 ¼. hüvelyknyi széles és ¼. hüvelyknyi vastag. Az illyen leg-jobb Földböl égetett Tserépnek éppen 4 Font a' terhe: azért 144. darab nyom 576. Fontott. Minden darab Tseréphez 1. Font kevert

mész számláltatik mely tészen - 144. Font. Tehát az illyes Tserép Fedélben egy négy szegletes öl ösztzeségesen tészen - 720. Font.

3. Az Habán Fedélben egy négy szegletes ölre 18 darab Szalma 'Sendelly szükséges minden jól kiszáradt darabra 8. Font számlálván tészen - 144 Font. Arra való nézve ezen előre botsátott fel-vetésből világosan ki-tetzik, hogy egy négy szegletes Habán Fedélnek öle nehezebb a' 'Sendely-Fedélnél - 48 ½. Font. Ellenben könnyebb a' Tserép-Fedélnél 576 Font. Következés-képen minden kétségkivül való dolog az, hogy azon Ats-munka, mely annak rende szerint a' Fa-'Sendelly fedezés alá el-készittetik, nem tsak el-birja az Habán-Fedelet-is, hanem mivel a' Szalma 'Sendellyek által a' Fedél fazás, minden némü romlás és rothadás ellen tiszszerte jobban, meg-óltalmaztatik, mint sem Fa-'Sendellyekkel, mellyek rövid idö-mulva, meg-görbülvén és repedezvén, az esöt és akár imi más zürzavart ki-nem álják. Az-is bizonyos, hogy a' Habán fedés alatt, az Ats-munka vagy Fedél-fa, háromszor tovább el-áll; mint sem, ha fa-'Sendellyekkel ki-rakattatik.

§ 123.

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

§ 123.

A' 'Sendellyeknek a' Fedélre való fel-hordattatásokról.

Midön a' 'Sendelly a' Fedésre vétettetik, kétféle környül-álló dologra kell vigyázni. Elöször, hogy a' 'Sendelly az ö ép formájában meg-maradjon, és semmi-képen el-ne bontatassék: Másodszor, hogy az embernek, ki azt a' Fedélre hátán hordja-fel, a' terhe mentül jobban lehet, meg-könnebitessék. E' végre egy fa-eszköz készittetik, mellyet magyarúl 'Sendelly-nyeregnek lehet leg-alkalmatosabban hivni. Ezen 'Sendelly-nyereg, az IV. Táblának. 13 Fig. szerént, három darab fából álló. Egy darab létzből, egy kis ujnyi vastagságú veszöből, és egy darabb hegyes fából, mely éppen hasonló a' kéve kötö fához. A' létznek felsö végében, T. tudni illik az ö széleslségében Tsap Bokáró nevezetü furóval egy hüvelyknél valamivel nagyobb lyukat furnak, az alsó végében U. pedig már nem széleslségében a' létznek, hanem vastagságán által, más kisebbet, melybe az ember leg-kisebbik ujja

belé

belé férhet. Ezen utolsó lyukba tétetik, egy veſzſzõ V. X. melynek leg-alább oly hoſzſzúnak kell lenni, mint a' 'Sendellynek ſzéleſsége.

Ezen veſzſzöre a' 'Sendelly ſzép egyeneſen reá fekſzik, és azt miveli, hogy a' 'Sendellynek Szalmája a' hordásban egy-mástól el-nem oſzlik. A' felsõ nagyobbik lyukba az elõbb emlitet hegyes-fa vagy páltza Y. Z. tollatik, mellyet annakutánna a' Napſzámos a' 'Sendelly-fejének közepen, éppen a' 'Sendelly-páltza allatt, által ſzúrván (a' mint a' VI. Táb. a' 14. Fig. meg-mutatja) a' 'Sendelyt vállára fel-emeli, és a' hátán a' Fedezõnek a' ház tetejére fel viſzi. Mivel pedig egy Fedezõnek egy Napſzámos a' 'Sendelly fel-hordáſsal, a' késedelmes fel- 's alá való járás miatt, meg-nem felelhet: azért valamenyi Napſzamos hordja a' 'Sendelly ugyan annyi 'Sendelly-nyerget-is kell elõre el-kéſziteni.

§ 124.

HAAZ REZSÕ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 124.

A' 'Sendellyeknek a' Létzekre való fel-fedések, vagy Fel-kötöztetésekröl.

Két féle mód vagyon a' 'Sendelly fel-rakásában vagy fel-kötözésében. Az egyik ſzérént a' 'Sendellyek fel-felé, egyenes rendbe, egy-más hátára fel-kötöztetnek; de mivel ezen mód ſzerint a' második hasonló 'Sendelly sor az elsövel soha oly ſzorosan õſzve nem kaptsóltathatik, hogy a' hól a' két sor 'Sendellynek óldalai õſzſze jönnek, valamely hezag vagy réſse nem maradna, mellyen az elsõ-viz idövel a' Fedél-fára, által tsuzoghat: arra való nézve ezen Fedésnek módját el-kell tartoztatni; mert az által a' Házi-gazda a' Fedelében, a' Fájának idõ nap elõt való el-rothadása miat, kárt vallhatna. Azért a' következendõ a' Fedél-fának tökélletes bátorságára nézve, sokkal tanátsoſsabb és haſznosabb. Mely igy mégyen véghez, tudni illik: minek utánna a' két elsõ 'Sendelly annak rendi ſzerént, (a' mint majd meg-fog mutattatni)

fel-

fel-kötöztetett, arra már nem egy egész, hanem egy két-felé vágott 'Sendellynek fele tétettetik azért, hogy a' következendö 'Sendellynek óldala a' fél társával, az alattak valónak hátán éppen a' közepén, és nem a' végén jöjön öszsze. Ez által az elsö-viz vagy akár mi más nedvesség ugy meg-gátoltatik, hogy a' Fedél-fára által nem hathat, és ugy valahányszor az ember, a' Fedésben uj létzre jön, mindenkor egyszer egy egészszel, másszor fél 'Sendellyel kell a' fel-rakást el-kezdeni. A' 'Sendellynek a' létzekre való fel-kötöztetések pedig így mégyen véghez: A' leg-elsö 'Sendelly két létzre tétetik, és a' 'Sendelly-fejéből, ki-nézö páltzának hegyes végei, mind a' két felöl a' második létzre le-kötöztetnek. A' kötelet minden 'Sendelly maga adja, valamint a' VIdik Táb. 15. Fig. meg-mutatja, tudni illik a' Fedö a' 'Sendelly hátából 30, vagy 40, Szalma szálat el-választ, azokat gús Formára öszsze tekeri; a' létzek és a' ki-álló 'Sendelly páltzának végét öszsze szoritja vélek, és ugy a' 'Sendellyt szorosan le-kötözvén, a' kötélen valamint a' kéve-kötéskor, hasonló tsomót tsinál egy kis hegyes-

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

gyes-fával, mellyet mindenkor zsebjében, vagy más egyébb alkalmatos helyen tart, hogy azt mindenkor készen elö veheſse. A' második 'Sendelly ugyan azon sorban, ugy kaptsoltatik az elsövel öszsze, hogy a' Fedönek jobb kézre esendö 'Sendelly-páltzának hegye az elöre, le-kötözött 'Sendelly-fejébe erösen bé-tollattatik, és a' két 'Sendellynek két óldalai szoroſsan öszsze nyomattatnak: de nem oly felettébb, hogy vagy egyike, vagy másika hátas, vagy görbe légyen, hanem hogy szépen egy arányosan, minden köz üreſség nélkül, a' létzre feküdjék. Annakutánna a' fedönek bal kezére még szabadon lévö 'Sendelly-páltzának hegye, valamint az elsö 'Sendelly egy ujonnan öszsze tekert kötéllel a' létzhez köttetik. Es igy munkálkodik a' Fedö a' következendö sorokban-is fel-felé, reá vigyázván szorgalmatosan, hogy a' fellyebb való 'Sendellyeknek óldalai, az alattak valóknak hátokra ugy jöjjenek öszsze, hogy semmi nyilás, vagy hasadék ne maradjon, mellyen az elsö-viz által szivároghatná. (c.)

§ 125.

(c.) Ezen bé-fedés tökélletesen azon módon megyen véghez, mint a' közönséges tseréppel, ugy hogy mindenkor a' felsöbb tserép a' két alsón feküdjék.
Jegyz. a' Szerzönek.

§ 125.

A' Ház Üstök vagy Fázazatnak bé-fedéséről.

A' Háznak Üstökén a' Fedélnek azon részét értem, mely a' padlásnak eleit, a' Fázazaton pedig, mely annak hátulját bé-rekeszti. Egész Üstök, vagy Fázozat az, ahol a' koszorú-fán felljül semmi fal nem megyen-fel; hanem a' padlás egészen a' fedéllel tsináltatik--bé: fél-üstök, vagy fél-Fázozat pedig az, a' hol a' Padlást a' Koszorú-fán felljül félig Fal, azon feljül Fedél rekeszti-bé. Az illyen Ház-üstök, vagy Fázozatnál a' szeglet lénkák merő, vagy egyenes 'Sendellyekkel más ugy bé-nem fedettethetnek, hogy valami üres hely, vagy hézag nem maradna-fenn (f.) hanem annak telljes bé-tsinálására

(f.) A' szegelet szarufának meg-maradandó három szegletü üregeit, nagyobb bátorságra, alább 131. §-ba elö adott mód szerént, agyagba egybe nyomot töredék Szalmával, bé-lehet tölteni, meg-tapasztani, 's azután vég 'Szupokkal bé-fedni.

Jegyzése a' Szerzönek.

nálására az ugy nevezendö vég 'Szupok kivántatnak. (g.)

§ 126.

A' Vég-'Szupoknak el-készitésekröl.

Ezen 'Szup-tsináláshoz jó tisztán ki-rázat Szalmából, valamivel többet vészen az ember két marka közzé mint a' 'Sendelly tsináláskor, a' Szalmának elsö bé-teritése tészen. Ezen két marok közzé fogot Szalma hasonlóképpen mint már feljebb emlitetett,

(g.) Itt azon Jegyzés ujra emlittetik, melly már az elsö részben, a' q. mellett tétetett, hogy tudni illik, ha az épületben több helly és világosság kivántatik, a' Fedeleknek elein az üstökök hellyet, egész falak rakatasanak fel; ha mindazonáltal azoknak magosságokért a' le-rohanásból kellene tartani, azon esetbe elég ha a' fal 6, vagy 7 lábnyira fel-vitettetik, és fél üstekkel fedettedik, hogy az alatt a' falba jó ablakak nyitatthasanak. Az üstököknek bé-fedésénél a' létzeket fél lábnyi hoszszasággal a' falon kijjebb kell botsátani, hogy a' külsö részeit az arra rakandó 'Sendellyeknek jól kikenetettheszenek.

Jegyzése a' Szerzönek.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

tetett, sima földre vagy egy egyenes deszkára fittődik egy néhányszor a' végre, hogy a' Szalma szálaknak végei szép egyaránt álljanak. Ezen megegyengetett, és a' tördékből meg-tisztogattatott Szalmának mennyisége közepinél valamivel feljebb 30, vagy 40 szálból álló és kevéssé ôszsze-tekert Szalma kötéllel gyengén körül köttetik, IV. Táblának. 16 Fig. két egyenlő részre el-választatik, és az egyik fel, a' másik pedig alá felé kereszttül el-hajtatik, és az ugy el-készittetett 'Szupot, ha a' felhajtásban, valami benne el-görbült, azt az ember a' lábával egyenesre nyomja.

§ 127.

A' Vég, vagy Szeglet-'Szupoknak nagyságokról.

Ezen Vég, vagy Szegletes-'Szupok, valamint a' 'Sendellyek, egy más hátára rakattatnak. Hogy pedig ezen 'Szupoknak fel-tsinálása a' Fedélben annál rendesebben essék, azoknak tsinálásában arra kel vigyázni, hogy nem minnyájan egy arányosú nagyságú légyen, hanem a' mellyek leg-elöször rakattatnak-fel, ketteje nagyobbatska légyen; a' többreájok következendök pedig egymás után mind vékonyabbak lehetnek; mert ha egy forma nagyságnak volnának, a' szegés, mely ezek által tétetik, felette vastag lenne. Azon kivül mivel ezen 'Szupok közzé, midön fel-rakattatnak, valamint a' 'Sendellyek közzé az agyagot el-kell keverni: arra-is szükséges vigyázni, hogy az agyag darabosan fel-ne keneteſsék; mert az által-is meg-rutittatnék a' szegés. Utoljára ezen szegésnek tsinosabb vóltához az-is járulhat, hogy minden vég, vagy szeg-'Szup elébb, hogy sem fel-rakattatik, egy darab deszkára ki-terjeszttetvén, annak vastagabb vége, mint egy legyező fél gömbölegségre, jó éles fejszével el-vágattatik.

§ 128.

Ezen Vég, vagy Szeg-'Szupoknak fel-fedéséről.

Elöször: A' Fedönek bátorságos állásáról gondot viselni szükséges és a' minémű magas a' Fedél egy vagy két jó lajtorját jó vigyázzásal ugy meg-

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICA

kell erősitteni, hogy az emberek rajta fel, 's alá bátran járhaſsanak.

Másodſzor: Egy különös rövid lajtorja a' Fedélre fel-tsináltatik, melyre a' Fedő az ő Sajtárját, melyben a' ſzükséges el-kevert agyagot kéznél tartja reá teheſse. A' Sajtárhoz pedig egy jó kötél, és azon egy vas horog ſzükséges, hogy azt a' lajtorján feljebb, vagy alább könnyen teheſse.

E' meg-lévén, egy Napſzámos a' Sajtárt jól elkéſzitett agyaggal meg-tölti; a' Fedő pedig, a' Fedélnek helyet, mellyet a' 'Sendellyekkel nem lehet bé-rakni, ugy nem különben a' leg-közelebb való 'Sendellyeknek óldalait agyaggal jó vastagan megkeni; azután a' leg-nagyobb Vég-'Szupot ki-válaſztván, azt-is egy felől agyaggal egéſzſzen bé-boritja, és az elébb puſztán maradt helyre ki-terjeſztvén a' 'Szupot, a' mint a' ſzükség hozza magával, oly ſzélesre ki-nyomja, hogy semmi héjánoſság a' Fedélen meg-ne esmérteſsék. Ezután ezen le-tett első Vég-'Szupnak a' háta ujra agyaggal meg-kenettetik, és a' második valamivel kiſsebb 'Szup, ſzintén oly vigyázzáſsal, mint az elsőnél reá tétettetik, és a'

Sár-

Sár-keverő fával derekasan meg-gyurattatik, és igy mégyen egy másután az egéſz ſzegés-is végbe. Azomban arra-is kell vigyázni, hogy midőn ezen 'Szupok fel-rakattatnak, az ő végeik mindenkor ôt hüvelyknyire, és nem tovább el-maradjanak egy mástól, és a' Verő-deſzkátskával ſzép egyenes formára vereteſsenek. Ez egéſz munka, a' VIdik Táb. 17 Fig. ſzerént az C. betüvel le-van rajzolva; az agyag mely ezen munkához ſzükséges, egy legény által fel-hordattatik egy kis Puttombon a' Fedélen le-tett Sajtárba. Hogy pedig az illyen legénynek, könnebben eſsék a' terhet el-birni: nagy könnyebségére ſzolgál nékie, ha egy terhelő formához hasonló ſzéles kötelet nyakán által az ő jobbik vállára kött, annak végére egy vas kaptsat reá tsinál, azt a' Puttonkának kéz fogó lyukába helyhezteti, és bal kezével a' meg-terhelt Puttont tartja, jobb kezével pedig, hogy bátran járhaſson a' lajtorjához kapaſzkodik.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

§ 129.

A' Pótoló 'Szupoknak el-készitésekről.

A' Pótoló 'Szupotskákon azon Szalmának hozzá-adását értem, mely által, az Eſzterhánál való leg-alsó 'Sendelly-sor meg-vastagittatik, a' végre hogy a' Fedélről le-futó eſső-viz azt időnek előtte le-ne moſsa; vagy el-ne rontsa. Ezen 'Szupotskák ily módon készittetnek: az Ember egy jól ki-rázott Szalma-'Szupból fél annyi Szalmát vészen, mint a' mennyi 'Sendelly tsinálászkor, egy bé-rakásra reá mégyen. Ezen Szalma a' mint a' IV. Táb. 18. Fig. meg-mutatja, két heljen őſzſze köttetik, és egy éles fejszével, a' két kötés között ugy vágattatik ketté, hogy a' vastagabbik réſze 9, vagy 10. hüvelyknyi hoſszu légyen. Annakutánna a' ſen maradó hoſszabb darabb hasonlóképen az elsőhez ſzabattatik és el-vágattatik. D. D. és ekképen ama' kétſzer őſzſze köttetett Szalma kévétskéből két Pótoló 'Szupotska E. E. készittetik-el.

§ 130.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

§ 130.

Az Eſzterhának, vagy leg-alsó sor 'Sendellynek meg-vastagitása, vagy ki-pótolása igy megyen véghez.

Azon 'Sendelly mely a' fel-kötözéskor a' leg-elsö sorra tétetett, a' Vas-kalánnal végig ſzépen el-válaſztatik és az alatta valótól négy vagy öt ujnyira fel-emeltetik VIdik Táb. 19dik Fig. ſzerént, mely üreſségbe annakutánna a' Fedö egy egy Pótoló 'Szupotskát kezébe vévén, azt félig egy kevéſé higabban készitett agyagba mártja, és egy más után a' fenn emlitett üreſségbe, mind addig, miglen egy 'Sendellyt végik ki-nem rak bé-tolja. Utoljára egy jó éles késsel a' belé rakott 'Szupotskáknak köteleit el-vagdalja, azokat kezével jó rendbe ſzedi, és a' Verö-deſzkával ſzépen el-veregeti. Minekutánna oſztán a' ki-álló ſzálkáktól meg-tiſztogatja, ezen munkát a' Fedélnek hoſszán, hasonló móddal végig viſzi. Ezen hozzá tétetett Szalma, kevés nap mulva, annyira őſzſze ragad a' többi Fedélel hogy

az ember, ha ismét ki-akarná szedni, azt erőszak nélkül végbe nem vihetné.

§ 131.

A' Szegésről.

A' Szegésen a' Fedél-tetejének erős bé-tsinálását, és bé-boritását értem. Ezen munkához sem 'Sendelly sem valami más különös 'Szup nem kivántatik, kanem Mész, vagy Sár-keverő Láda, félig töltetik vizel, és tsak annyi agyag kevertetik közibe, hogy azt a' belé hintendő Szalma könnyen felihasa és bé-veheſse. Ezen hig Sárba azon Szalmából, mely a' 'Szup rázásból ki-húllot, lábaival annyit tapott belé a' Napszámos, VIdik Táb. 20. Fig. szerént, valameddig a' Szalmán feljül az Agyagnak semmi leve fenn nem marad, és a' Szalmával őszsze nem elegyedik. E' meg-lévén, ismét uj Agyag hintettetik reá, és mind addig tapodnak belé rázot töredék Szalmát, valameddig a' keverő-Láda véle meg-nem telik. Minekutánna a' Láda, ekképpen meg-tölt, a' Napszámos annyi sáros Szalmát vészen-ki Villával, és annyit rak egy nagyobb puttonba,

tonba, a' menyit erejéhez-képest el-bir, hogy azt a' lajtorjákon a' Fedélnek tetejére, a' Fedőnek kezéhez hátran fel-viheſse. Midőn a' Napszámos a' Fedőhez ki a' Ház-tetején áll, fel ér, az ő terhével egyűt a' lajtorjára fekszik, azért hogy a' Fedő a' fel-hordot sáros Szalmát, a' Vas-villával annál könnyebben ki-szedheſse a' Puttonból. A' Fedő annakutánna azon Agyagos Szalmát a' Fedélnek tetejére ugy teriti-el, hogy a' közepén a' Szalma fél gömböljű formába fél lábnyi magas légyen, két óldalról pedig illendőképpen vékonnyan ugy teregeti-el, hogy mind a' két felöl a' szegésnek vége a leg-felső sor 'Sendellyt egészlen bé-boritsa és a' másik sornak közepére érjen, a' mint a' VIdik Táb. 21. Fig. meg-mutatja. Ha a' Fedő ezen munkáját három vagy négy lábnyi hoszszaságra vitte, a' felrakott sáros Szalmát Fa-lapátal simára veregeti, hogy a' Fedélhez jól hozzá ragadjon, és a' szegés rendes fél gömböljég forma légyen. Igy foltatja tovább-is munkáját, miglen a' Fedélnek másik végihez érvén, az egész szegést el-nem végzi. Utoljára pedig azzal rekeszti-bé az egész Háznak bé-

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICĂ

fedését, hogy a' Fedélnek mind két óldalát, a' rajta maradhatott gaztól gerebjével szépen meg tisztogatja.

§ 132.

Az Eszterhának meg-vastagitásáról.

Ezen munka már oda fel, az Ház-Üstök és Fázozat le-irásában, böven meg-magyaráztatott. Itten azért egyébb nintsen hátra hanem hogy ezt a' külömbséget kell meg-tartani, hogy a' Ház-Üstök' és Fázozatnál a' 'Sendellyeknek tsak a' leg-alsobb rendek vastagittatik-meg, az Eszterhán pedig, a' Fedélnek tovább tartására nézve, két sor potoltatik, és vastagittatik-meg a' le-irt apró 'Szupotskákkal.

§ 133.

A' Lajtorjákról.

Hogy a' le-irt Fedésnek végben vételében a' Lajtorják valami veszedelmet, vagy galibát ne okozzanak; arra kell leg-inkább vigyázni, hogy bennek a' fa pudvás ne légyen, és hogy a' lajtorjának fo-

gai

gai 10, vagy 12. hüvelyknyinél meszszebb ne légyenek egy mástól. Mert mennél ritkábban vagynak a' fogai, annál veszedelmesebb rajtok a' fel 's alá való járás.

§ 134.

A' meg-boritásról.

A' Fedelet Habàn módra meg-boritani annyit tészen, mint a' meg-avalt Fedelet ujonnal meg-boritani. Ezen uj munkálkodáshoz már több ugy nevezett 'Sendellyek nem kivántatnak; hanem különös boritó 'Szupokkal vitetik végbe. A' boritó 'Szup nem egyébb hanem egy kötés 'Szup Szalma, mellyet az ember markával által foghat, a' mint a' IV. Táb. az 22. Fig. és h. betü meg-mutatja. A' meg-boritás pedig ekképen tétetik: leg-elöször a' Fedélnek egyik véginél, az Eszterhától-fogva a' szegésig, a' Szeglet, vagy Vég-'Szupokból egy rend lerakattatik, a' mint már feljebb meg-mutattatott. E' meg-lévén, a' további munka ismét az Eszterhánál kezdödik; tudni illik, a' Fedö egy néhány kilentz hüvelyknyi hoszszú páltzikákat a' régi Fedélbe ugy

belé

HÁZI REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

belé ſzur, hogy ezen páltzikák egyenes lineában tiz tiz hüvelyknyire légyenek egy mástól, és hogy ezek az által ellemben lévö le-tett Vég-'Szupok között két lábnyi köz légyen, mely közre annakutánna, midön a' régi Fedélnek háta, a' mennyire egy boritó 'Szup hoſzſzára fekſzik meg-kevert Agyaggal jó vastagon meg-kenettetik, a' boritó 'Szupok, egy más mellé ſzorosan ki-rakattatnak; annakutánna felmetzi a' Fedö azoknak köteleit, és ſzépen ki-terjeſzti a' Szalmát az elöre fel-kent Agyagra, és a' Verö-deſzkával m. a' Szalma-ſzál végei fel-verettetnek, valamint a' Nád-verök tselekeſznek, midön valami Ház' Fedelét Náddal verik meg, a' mint az Vdik Táb. 23. Fig. ki-tetzik. Ezen igy el-intézett, és rendre vert Szalmára ismét uj Agyag kenettetik, és a' Vas-kalánnal egyenes vastagságra nem tsak el-terittetik, hanem a' keverö fával a' ki-terjeſztetett Szalma közzé-is erösen belé gyurattatik; ugy mind azon által, hogy a' fel-vert Szalma-ſzáloknak végei egéſzſzen ſzárazzan maradjanak, és az Agyag, tsak a' mint a' Szalma-ſzáloknak hoſzſzasága vagyon, jöjjön reájok. Ennekutánna a' boritó 'Szupotskáknak

nak második bé-tétele következik; és a' dolog ezekkel is ſzintén ugy megyen véghez, a' mint most, az elsö bé-rakásban le-irattatott. Midön a' bé-rakat páltzikák az uj bé-boritásal meg-telnek, az alsókat ki-lehet huzni, és az el-kezdett bé-boritásnak lineáját, feljebb mennyen, ujra ki-kell jelelni. Itten azt kell meg-jegyezni, hogy ezen második bé-boritását a' Fedélnek tsak akkor kell elöl venni, midön az eſsö-viz az elsö 'Sendellyezésen a' Fedél-fára által kezd tsürogni, mely fogyatkozás rend ſzerént 18, vagy 20. Eſztendö múlva ſzokot következni. Ha pedig a' Fedél ugy, a' mint most le-irattatott, másodſzor bé-borittatik; tehát ezen munka minden emberi életnek idejét ugy ki-álja; hogy a' Házi-Gazdának semmi némü foltozására ſzüksége nintsen, akár mitsoda ſzélvéſzek, vagy mostoha idök járás történik rajta.

§ 135.

A' Fedélnek belsö ki-Sározásáról.

Ezen a' ki-Sározáson az, a' munka értetik, mely által a' Fedélnek belsö réſzei annyira bé-mázoltatnak,

HAÁZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

nak, hogy a' szarú-fákat ki-vévén, sem a' Létzek, sem a' 'Sendelly fejek ki-nem látzanak, a' mint VIdik Táb. 25dik Fig. mutatja. A' munka következendőképpen téttetik: Előszőr, az agyag már nem Szalmával kevertetik őszsze, mint a' szegésnél, hanem polyvával. Ezen kivül a' Sárnak sürűbbnek és valamivel ragadosabnak kell lenni, mint ezen Fedélnek egyéb munkájában; a' Padlásra Sajtárokban, vagy Puttonkákban hordatik-fel. Hogy pedig annál tartosabb légyen ezen sározat ez egy jó segitő eszköz hozzá, t. i. minden két létz közzé egy harmadik darabb fa tolatik, a' Szarú-fák hátára, hogy a' Sárnak annál több tartalékja légyen. Ezen fa-főltokhoz akár holmi dirib darab létzeket, akár másféle deszka hasatványokat elő lehet venni. Azon üres helyek annak utánna, melyek a' létzek, és a' bé-foltozott darabok között maradnak, a' Polyvával őszsze elegyitett Sárral, meg-töltetnek, és bé-tsapdostatnak, a' Sár-is minden felől egyenesre kenettetik, és ki-simittatik. Ezen ki-Sározásban kettőt kell meg-tartani, egyik ez, hogy ezen munka igen késő őszre ne maradjon, midőn már de-

rek szoktak lenni, és fagyni kezd; mert igy a' dolog gyakran haszontalan lészen, és az egész Sározat Tavaszszal, mikor a' föld' fagya engedni kezd, valamint a' késői vakolás, mind el-válik, és le-húll. A' második ez: hogy az Agyagban nagy repedezések ne essenek, igen haszná, ha, minekutánna ezen Sározat nyári időben, egy néhány napok után, alkalmasint ki-száradott, az ember nyers Tehén ganéjt apró homokkal vizben el-kevervén az egész Padlást illyen lével egy meszelő etsettel bé-mázolja. (h.) Mely munkára az egész belső Fedelet, valamint más falakat, és szobákat, mészszel szépen kilehet fejériteni; és a' Padlást akár háló szobákra

(h.) Ezen módon a' Szalma-'Sendellyek és Létzek belől már ugyan jól lennének bé-boritva, de szükséges hogy a' szarú-fák-is a' gyuladás ellen tökélletessen bé-boritossák, erre lehet forditani a' második részben elö adatt agyagból és liztből készitett tsirészt, de arra a' végre a' szarú-fák ne légyenek igen simán ki-bárdolva, hogy a' tsirisz annál inkább hozájok ragadjon, mellyre nézve még az-is kivántatik hogy a' szaru-fák, a' bé-mázolás elött, egy vizbe mártott etsettel jól nyirkositassanak.

Jegyzése a' Szerzönek.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

akár élés kamarákra, vagy egyéb rekeſztésekre, köz-falakkal vagy deſzkákkal el-lehet ſzaggatni. Hogy pedig az egereket-is el-leheſsen idegenyiteni, hogy belé ne ſéſzkelödjenek: fris Sertés ganét kell az Agyag közzé keverni, midön a' mint feljebb emlitet Polyvával öſzſze kevertetik; mert tapaſztalt dolog, hogy ez az egereknek terméſzetekkel megnem egyez.

§. 136.

A' Fedöknek Fizetésekröl.

Az épitéshez kivántató mindenféle ſzereknek elöre való el-kéſzitése, ugy a' Napſzámosoknak elöl állittatása, terméſzet ſzerént a' Házi-Gazdának dolga. Azért itten tsupán a' Fedöknek munkájok, miképen ſzokott meg-fizettetni; jegyeztetik-fel. Minden darab 'Sendellynek el-kéſzittéséért, és felkötöztetéséért-is fizettetik ¼ xr. Vagy leg-feljebb ½ xr. Egy vég vagy ſzeglet 'Szuptól hasonlóképen ½ xr. Az Eſzterhának egy ölnyire való meg-vastagittatásától 3 xr. Ha pedig a' munka alatt valami ételek vagy italok ki-jár 2 xr. A' ſzegés, ha a' Fedöknek

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

döknek valamely tartások vagyon a' 'Sendelly tsimálásnak fizetésében mégyen. A' Fedélnek belsö ki-sározása Nap-ſzám ſzerént tétetik és egy egy Nap-ſzámért fizettetik 30 xr. A' meg-boritás hasonlóképen Nap-ſzámba jár, és egy egy Napra a' tartásán kivül fizettetik 30 xr. Egy Nap-ſzámra pedig ha a' Fedél középſzerü magaſságú, két ölöt ſzámlálni lehet. Ha ezen Fedök tulajdon lakásoktól meſzſzebbre el-hivattatnak, az adandó alkalmatoságon kivül, úti költségre minden nap egy egy máriás ſzokot nekik adatatni. Hogy pedig a' költségekröl melyek egy égéſz Habán Fedélre ſzükségesek, valamely képzést leheſsen tenni, egy öt ölnyi hoſzſzu és három öl ſzéles, hasonló mindazonáltal Üstök vagy Fázozat nélkül való Fedelet fel-veſzem, és réſzenként elöl ſzámlálni fogom; menyire kerekedik annak Habán módjára való bé-fedezése. Azt elöre fel teſzem, hogy a' Fedél fa, és Ats-munka ollyan légyen mint ha fa-'sendellyel bé-fedettetnék, melly következésképen a' Habán Fedélnek-is, egyre mégyen a' költségekre nézve, és külömbözést nem téſzen a' dologban. *Az Agyag*

hordást hasonlóképen a' Gazda, maga végbe viheti a' nélkül, hogy kész pénzt érette ki-adjon; azért tsupán tsak a' Szalmát és a' Fedönek fizetését elöl számlálom, mely ugy következik. Elöször: Egy három öl széles épületnél a' Szarú-fák jobbára két ölnyi hosszúak szoktak lenni. Azért az illyes Fedélnek egyik óldalára tiz a' másikra-is annyi, és ugy ölszeséggel húsz Quadráta vagy négy szegletes öl számláltatik. Egy egy illyen ölre 18 darab Szalma-'Sendelly kivántatik. Húsz ölre azért 360. darab. Ezeknek el-készitéséért, a' feljebb ki-tett leg-nagyobb bért, ugy mint egy egy darabtól ½ xr. fel-vévén tészen - - - fl. 3. xr.

360. darab Szalma-'Sendellyhez jó hosszú Szalmából készitett 120 'Szup kivántatik, egy ollyan 'Szupnak az árra Veszprém Vármegyében, középszerü Esztendöben 2 xr. tészen, (más Vármegyében vagy heljeken az ott folyó árrához kell ezen költséget szabni) és ugy a' Szalmára kivántatnék - - - - - fl. 4. — xr.

Latus Rfl. 7. — xr.

Az

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Translat. Rfl. 7. — xr.

Az Eszterhának mind a' két óldalas hosszúsága tészen 10 ölet. Ennek megvastagitására, vagy ki-potolására egy egy ölre számlálván 3 xr. tészen - fl. — 30 xr.

A' belsö ki-Sározatra, vagy meg-simitásra egy egy négy szegletes öltöl, 6 xr. számláltatik: mivel pedig az egész Fedélben 20 ollyan öl foglaltatik; tehát ezen munka tészen - - - - fl. 2. — xr.

Azért az egész költségnek Sumája, mely egy öl hosszú, és három öl széles Ház, tetejének Habán módjára való bé-fedésére kivántatik, tészen

Rfl. 9. 30. xr.

Ezen szám-vetésböl annak okáért a' gondos Gazda-Ember, a' ki Magyar Országban Szalmával vagy Náddal Házakat fedetett, tegyen igaz itéletet, hanem sokkal óltsobb-é? ezen Fedésnek módja, mint a' mi közönséges Szalma, és Nád-veréseink; kiváltképen ha még a' Fa és Tserép Fedelekre való

költsége-

költségeket aval ôſzſze tennénk: mennyire megſzaporittatnék, ezek eránt a' kéſz pénzbéli ki-adás, amazhoz-képest: holott a' Habán Fedés még ezen Fedeleket-is az haſzon-vétel, és tovább tartására nézve, sokkal feljül haladja.

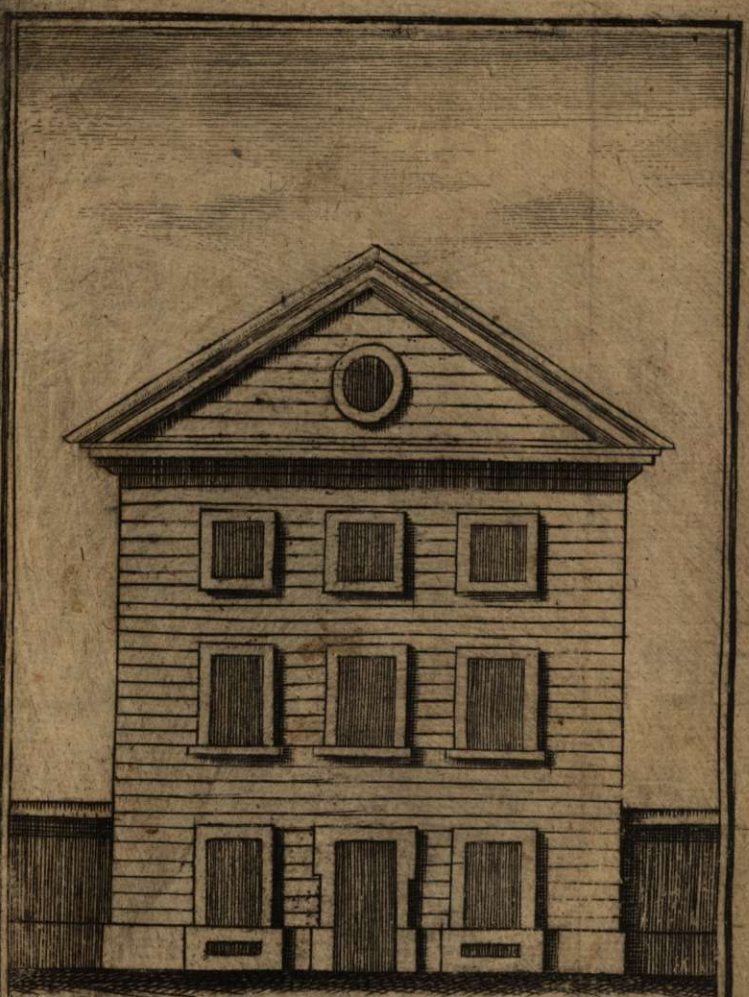
Ha valaki egéſz Majorokat, vagy egyéb nagyobb Epületeket ezen ajánlott mód ſzerént meg-akarja fedettetni: ezen kiſsebb mértékröl az elöl-adandó tágosabb ki-terjedésre, könnyen hozzá ſzabhatja a' kivántató költségeknek menyiségét.

HAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

költségeket aval ôsſze tennénk: mennyire megſzaporittatnék, ezek eránt a' kéſz pénzbéli ki-adás, amazhoz-képest: holott a' Habán Fedés még ezen Fedeleket-is az haſzon-vétel, és tovább tartására nézve, sokkal feljül haladja.

Ha valaki egéſz Majorokat, vagy egyéb nagyobb Epületeket ezen ajánlott mód ſzerént meg-akarja fedettetni: ezen kiſsebb mértékröl az elöl-adandó tágosabb ki-terjedésre, könnyen hozzá ſzabhatja a' kivántató költségeknek menyiségét.

Egy ékesitett tsupa Pizée földből épittetett Ház

J. D. Simon. k. Cl.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINȚIFICĂ

Tab. I.

fig 1

fig 2.

fig 3.

fig 4.

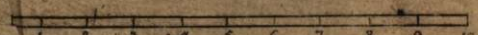

fig 5.

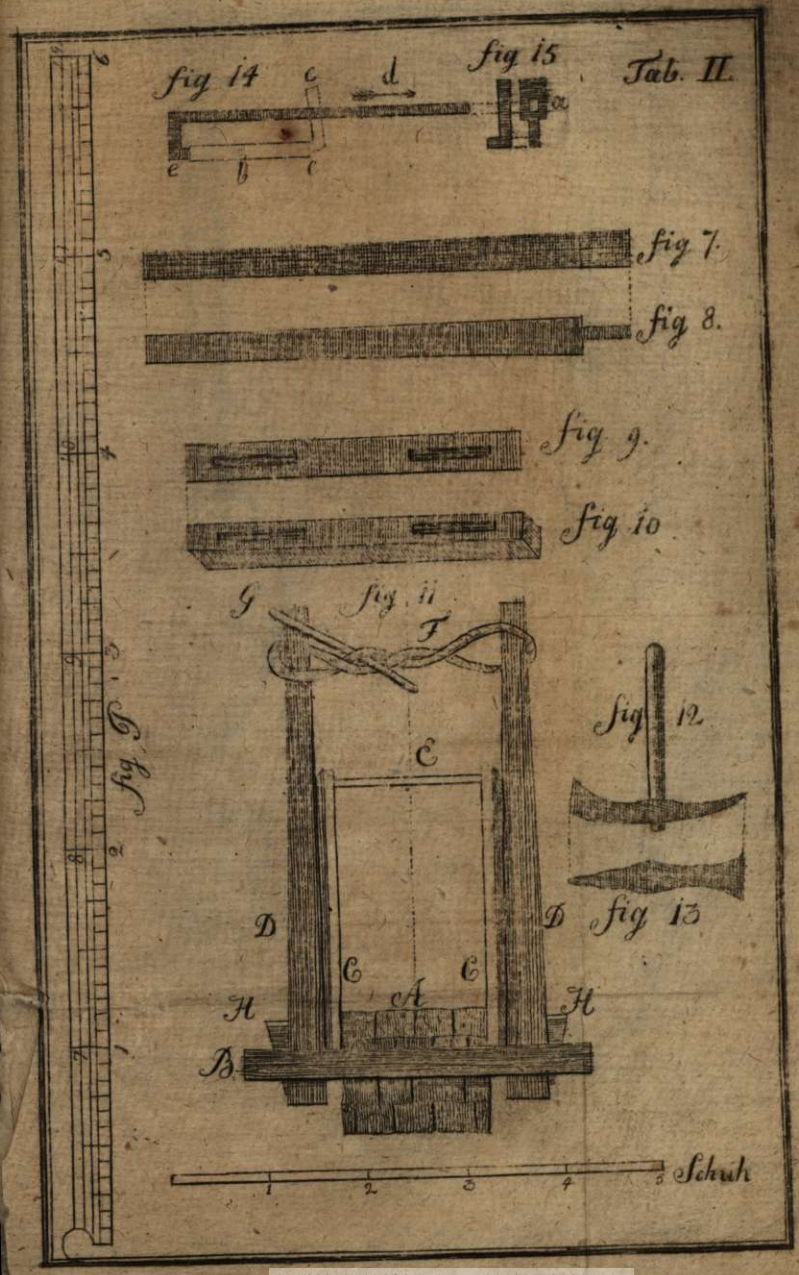

fig 6.

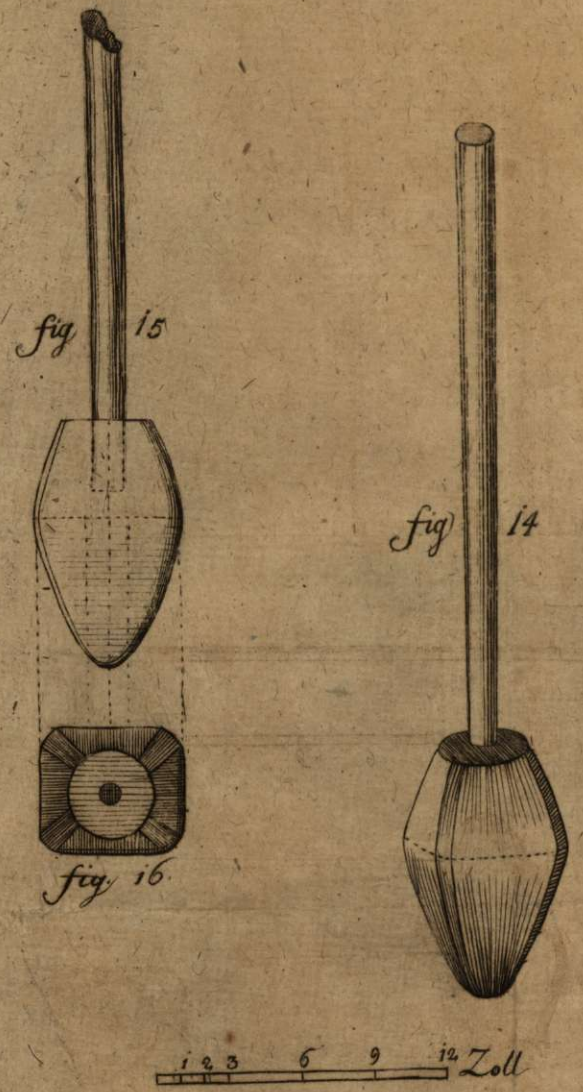

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

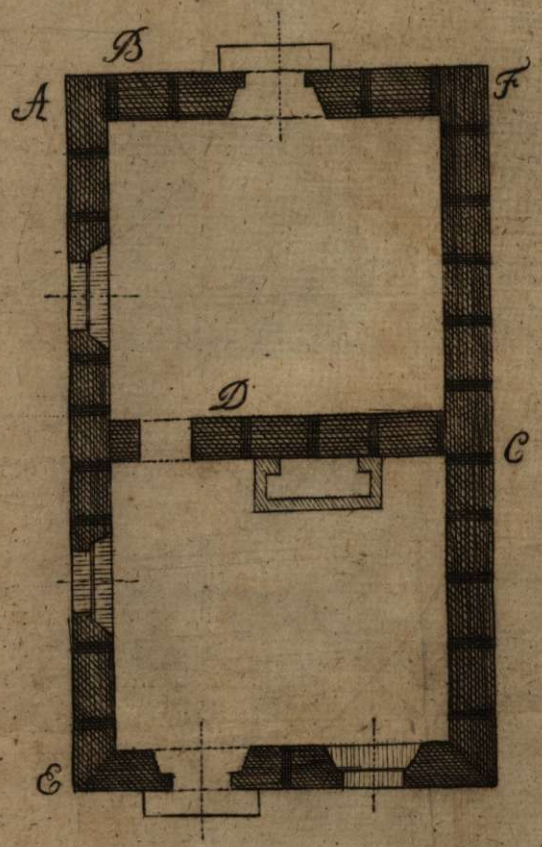

fig 14
c
d
fig 15
Tab. II.
a
e
b
c
fig 7.
fig 8.
fig 9.
fig 10
G
fig 11
F
fig 12
E
fig 13
D
D
C
C
A
H
H
B
fig 6
Schuh
1
2
3
4
5

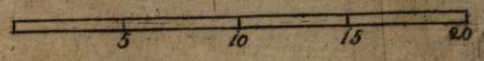
Tab. III.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICA

Tab. IV.

HAAZ REZSŐ MUZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA STIINTIFICA

Tab. V.

fig. 1.

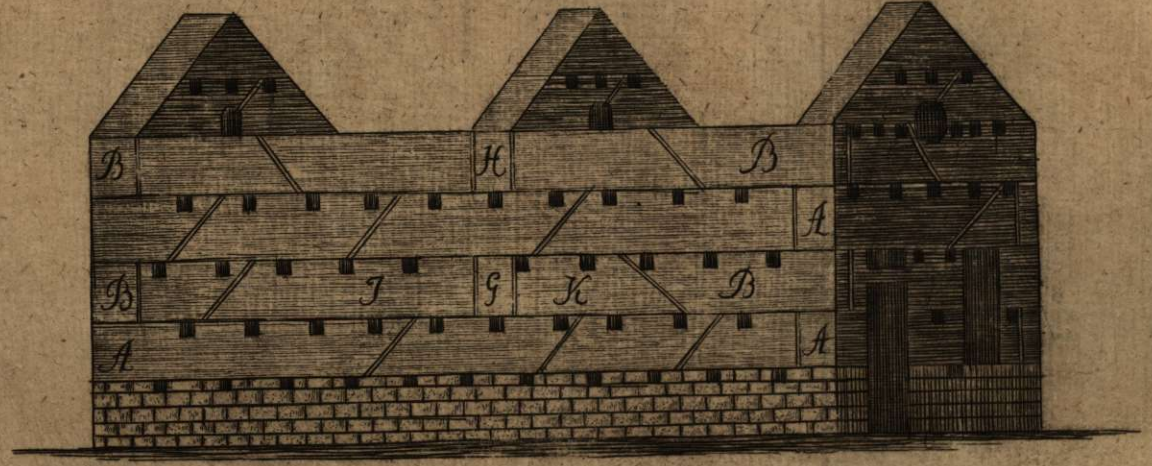

fig. 2.

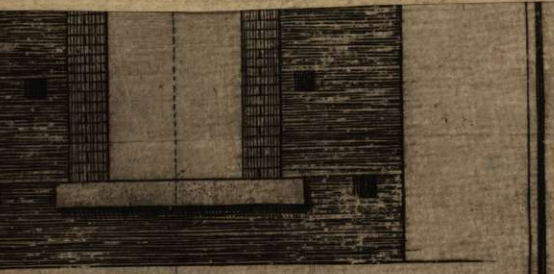

BALÁZS RÉZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. VI.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. VII.

fig. 1.

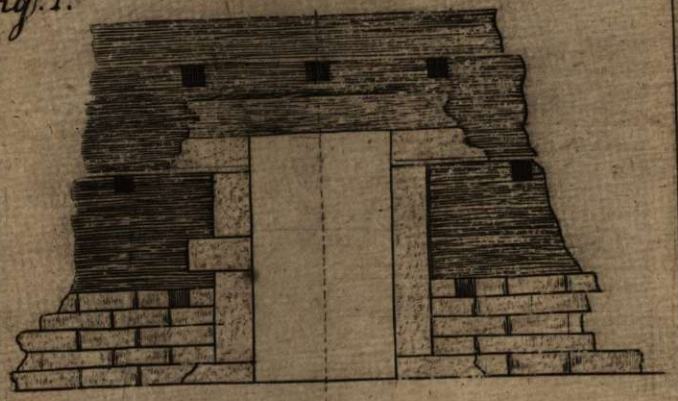
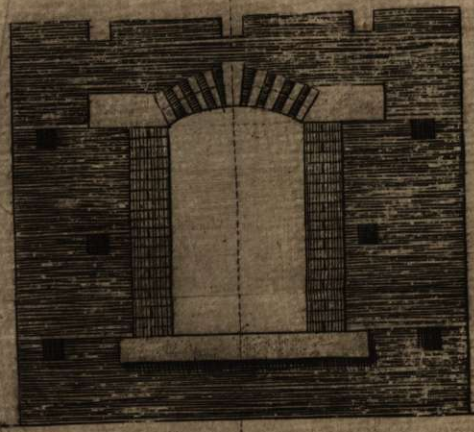

fig. 2.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. VIII.

fig. 1.

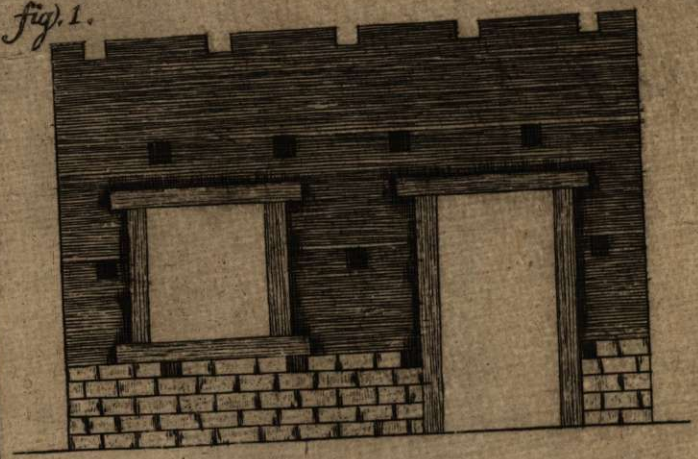
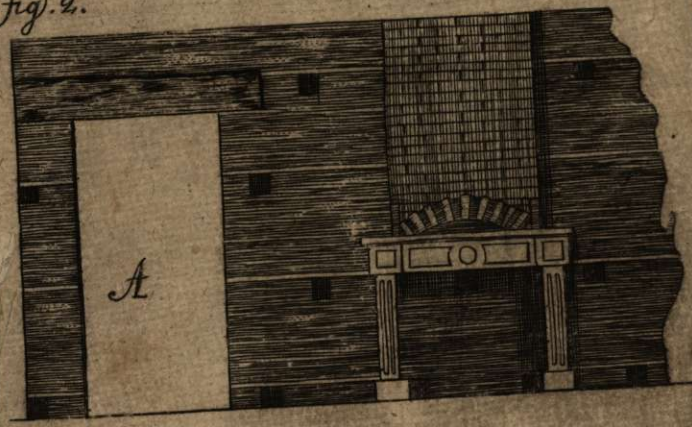

fig. 2.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICA

Tab. IX.

fig. 2.

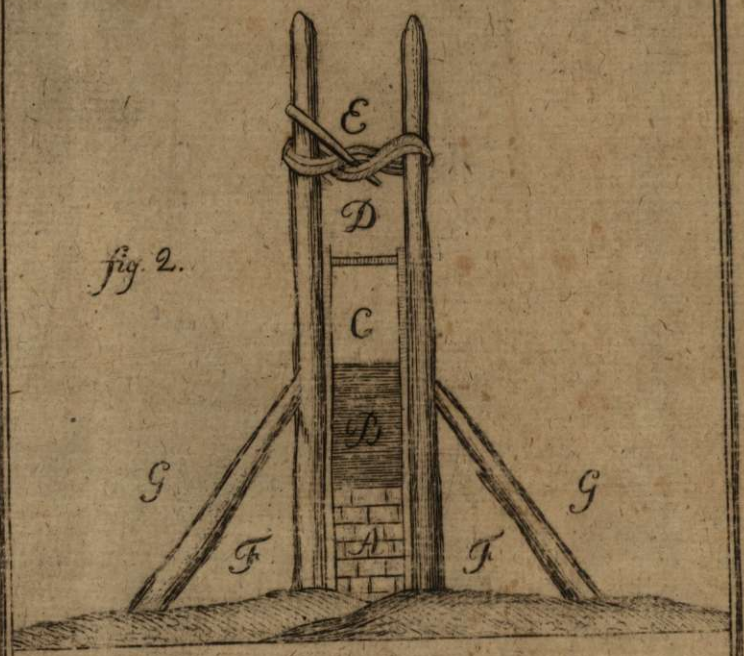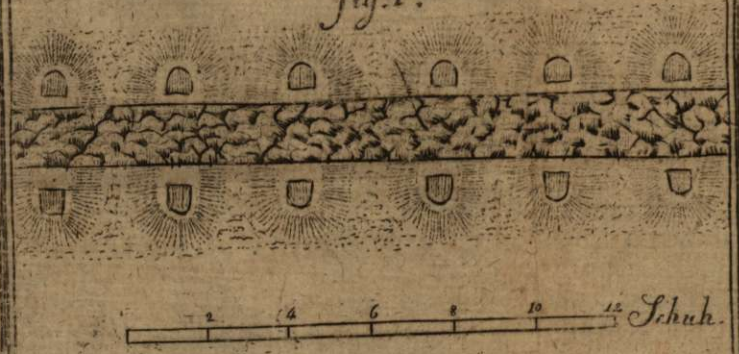

fig. 1.

RAAZ REZSÖ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. X.

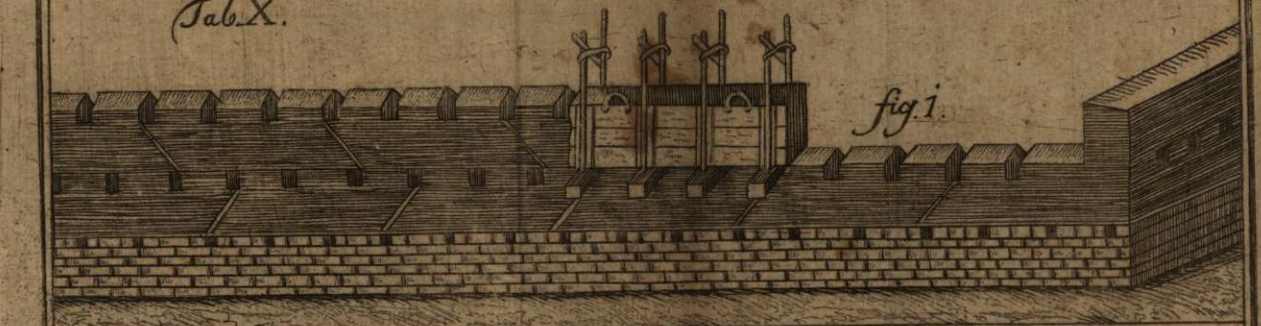

fig. 1.

fig. 2.

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ
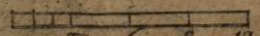

fig. 5.

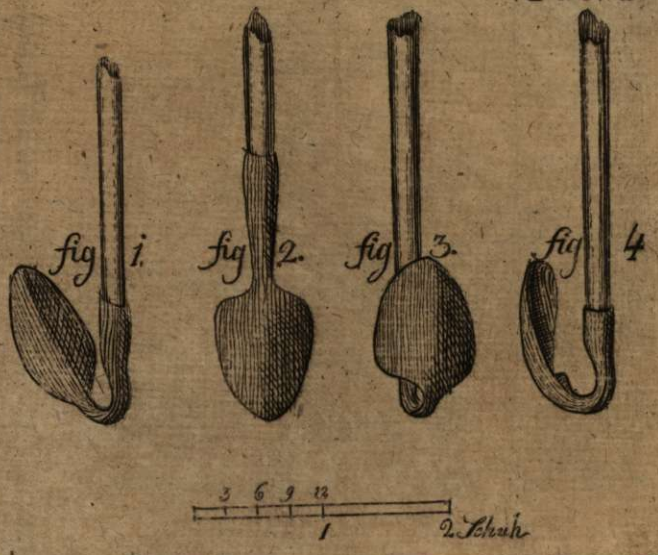
fig 6.

3 6 9 12 Zoll.
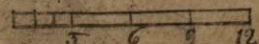
Tab. XI

HAAZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICA

Tab. I.

fig. 6.

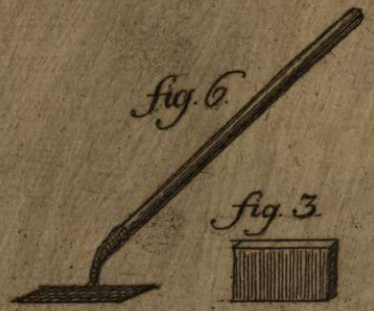

fig. 3.

fig. 4.

fig. 5.

fig. 1.

fig. 2.

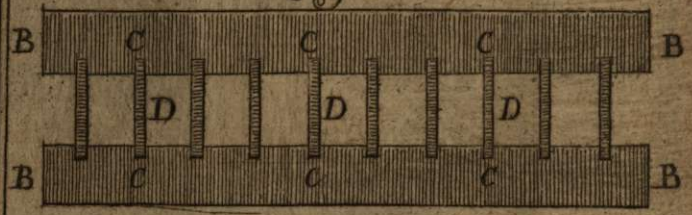

fig. 14.

HAAZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICA

Tab II.

fig. 8.

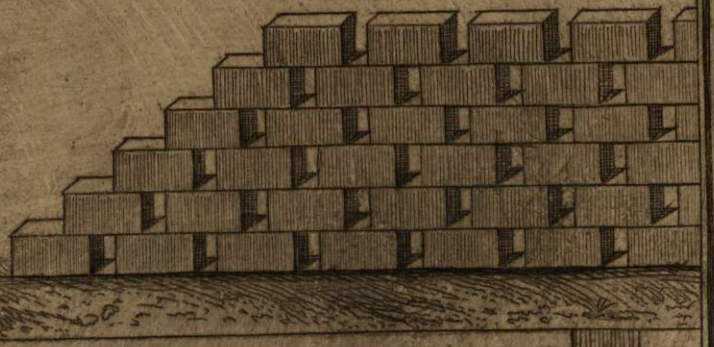
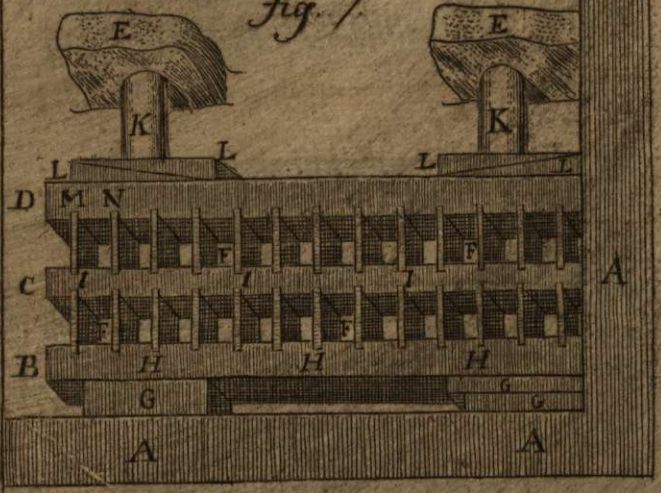
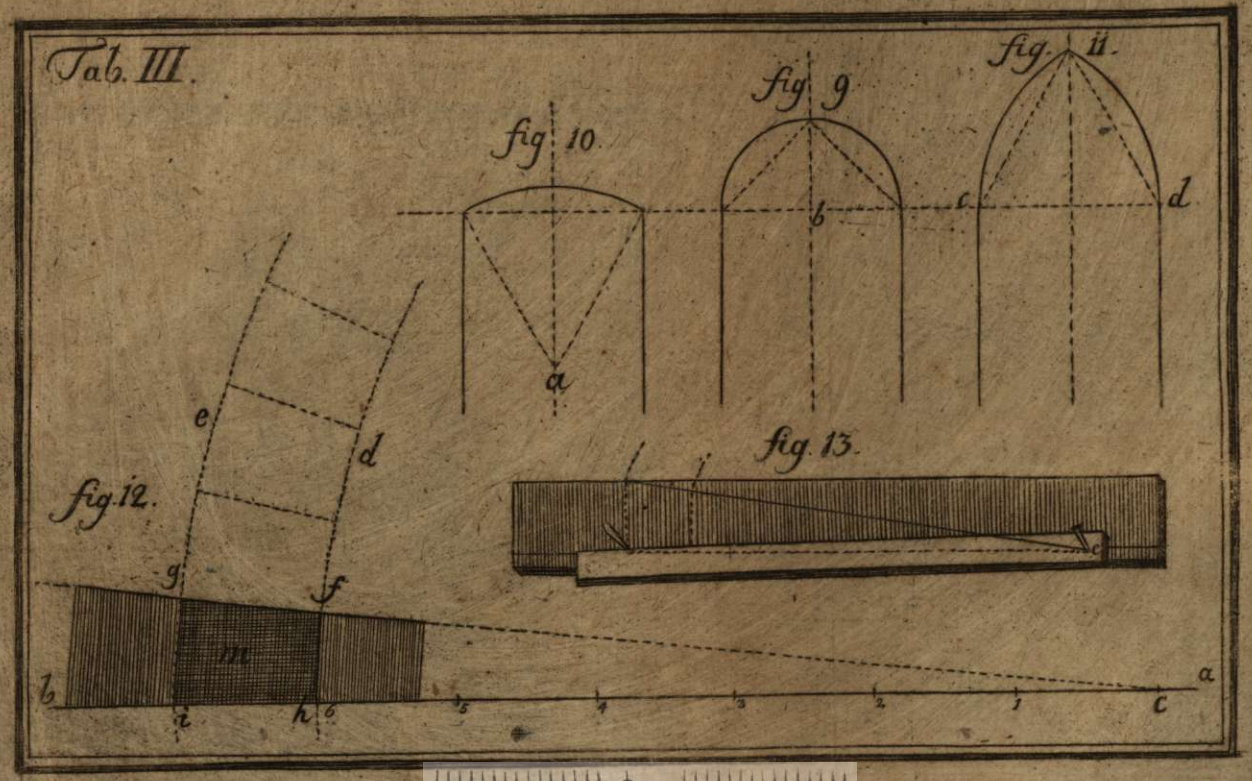

fig. 7.

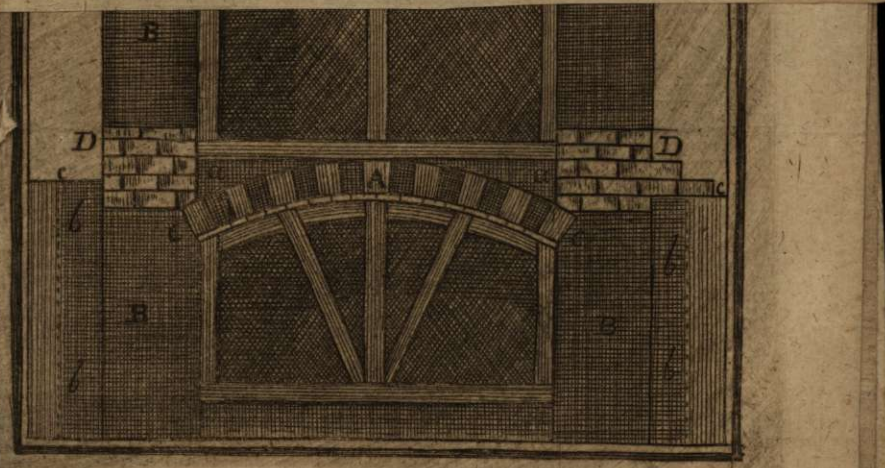

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. III.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. IV.

fig. 16.

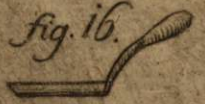

fig. 15

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. I.

fig. 2.

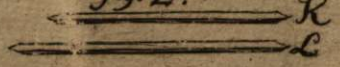

fig 1

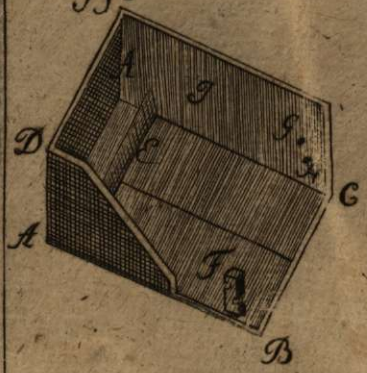

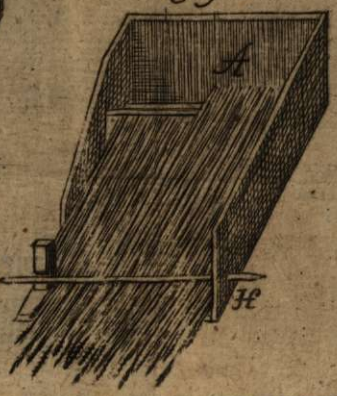

fig 4.

fig 3.

fig. 5.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

Tab. II.

fig. 9.

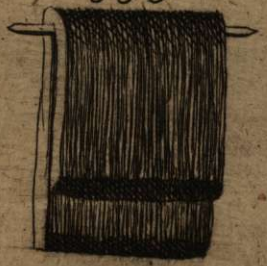

fig. 10.

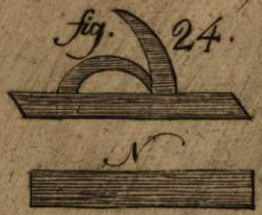
fig 6

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. III.

fig. 24.

N

fig. 7.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

Tab. IV.

fig. 8.

fig. 16.

fig. 22.

fig. 13.

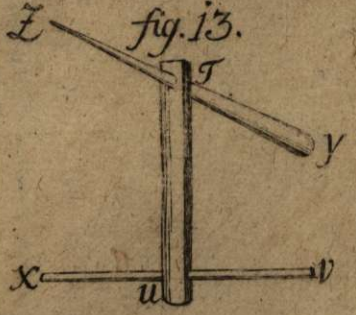

fig. 18.

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

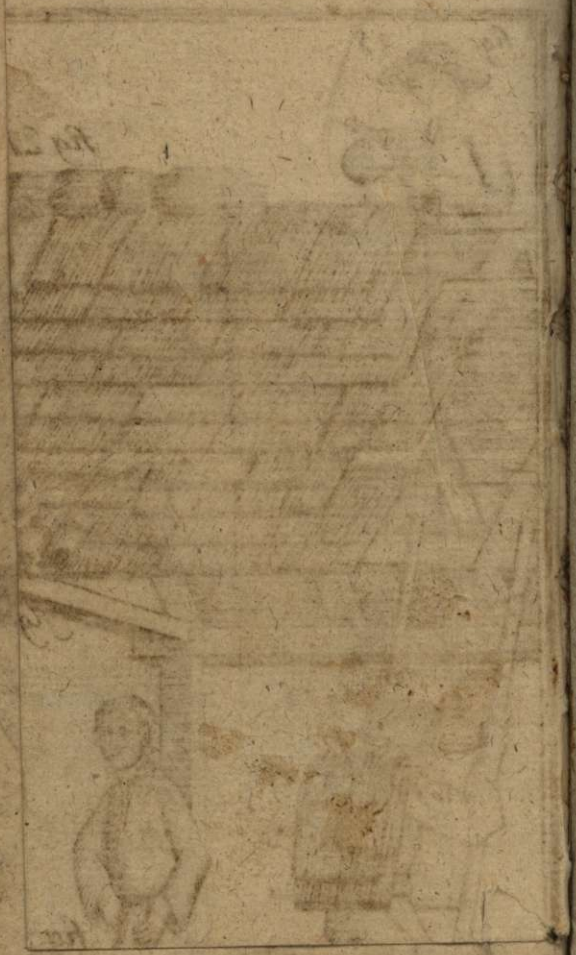
Tab. V.

HAAZ REZSŐ MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

HAÁZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA - BIBLIOTECA ŞTIINŢIFICĂ

HAAZ REZSŐ MÚZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

A SZÉCHENYI MŰZEUM TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRA – BIBLIOTECA STIINȚIFICĂ